

NAŠE PLANINE

MJESEČNIK PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA V.

1953

BROJ 8—9

Petar Lučić-Roki, Zagreb

Mount Everest

Dan 29. svibnja 1953. ušao je u povijest alpinizma kao najznačajniji datum uopće. Čovjek je svladao i najveću visinu svoje postojbine Zemlje, popevši se na njen najviši vrhunac. Tako su se ispunile dugogodišnje želje i nastojanja velikog broja odvažnih ljudi, od kojih je znatan broj za to postignuće žrtvovao i svoje živote.

Najviše su ekspedicija za istraživanje i osvajanje Everesta dali Britanci, i to najprije sa sjeverne, tibetanske strane, a zadnjih godina sa južne, nepalske. Iza njih su mnogo žrtvovali Švicarci. Organizacija »Schweizerische Stiftung für alpine Forschungen« organizirala je 1952. godine čak dvije ekspedicije, proljetnu i jesensku, a odlični Raymond Lambert učestvovao je u obje, postigavši zamjernu visinu od preko 8600 metara.

Gotovo u svim ekspedicijama zadnjih godina učestvovao je požrtvovni i vjerni voda Šerpâ Tensing Bothia, dijeleći sa članovima sve napore tih izvanredno teških uspona, a konačno i dijeleći sreću osvajača Everesta, kada je 29. svibnja ove godine u 11,30 sati stupio na vrh zajedno sa Novozelandaninom Edwardom P. Hillaryjem, razvijajući na svom cepinu zastave Velike Britanije, Nepala, Indije i Ujedinjenih naroda.

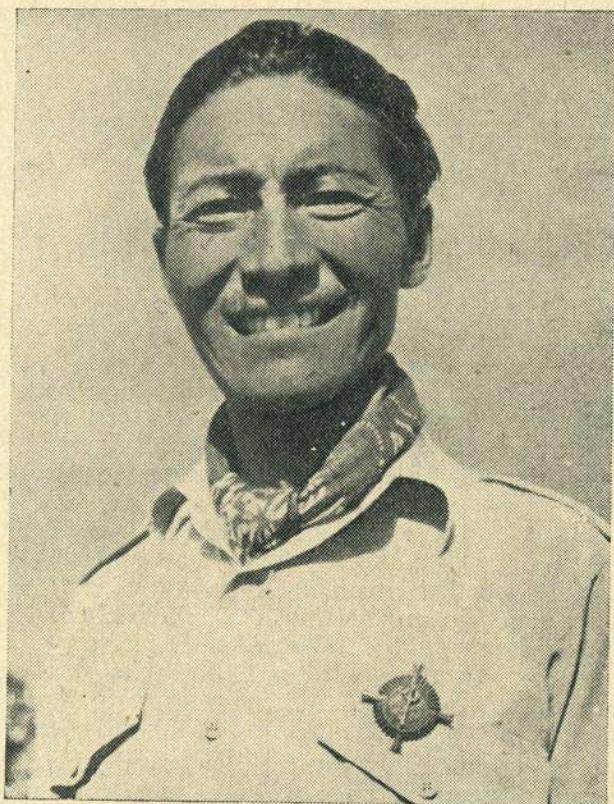
U sreći ove velike pobjede učestvovali su svi planinari i alpinisti svijeta, kao i svi oni koji su sa interesom pratili napore i borbu dosadašnjih ekspedicija.

Hillary i Tensing bili su članovi engleske ekspedicije koju je vodio pukovnik Hunt. Ekspedicija je krenula iz Engleske početkom ožujka, a 10. i 11. ožujka članovi su, podijeljeni u dvije grupe, napustili Katmandu. Krajem ožujka podigli su logor za vježbu pokraj samostana Thyangboche. Taj budistički samostan leži na visini od 3790 m, a pronašao ga je 1950. godine Tilman i označio kao izvanredno mjesto za prvu aklimatizaciju. Sa ovoga je mjesta izvedeno nekoliko uspona do visine od 6000 metara, a svladana su bila i dva vrha. Ekspedicija je radila u tri skupine koje su sačinjavali: Hunt, Gregory, Lowe i Tensing, zatim Hillary, Ward, Noyce i Wilie, te Evans, Bourdillon, Westamancott i Band. Rukovodilac logora i šef transporta bio je major J. O. Roberts.

Sve tri grupe našle su se polovicom travnja ponovno u glavnom logoru, odakle je onda počela seoba prema Khumbu ledenjaku. Tom su prilikom članovi podijeljeni u nove grupe: Hunt, Bourdillon, Ward i Noy-

ce, zatim Hillary, Lowe, Band i Westmancott, te Evans, Tensing, Wilie i Gregory. (Hillary je bio član ekspedicije Shiptona, koji je 1951. godine otkrio južni pristup do Everesta.)

Zadnjeg tjedna travnja dosegao je Hillaryjev navez rub Khumbu ledenjaka i pripremio put za prijenos materijala. Na donjem

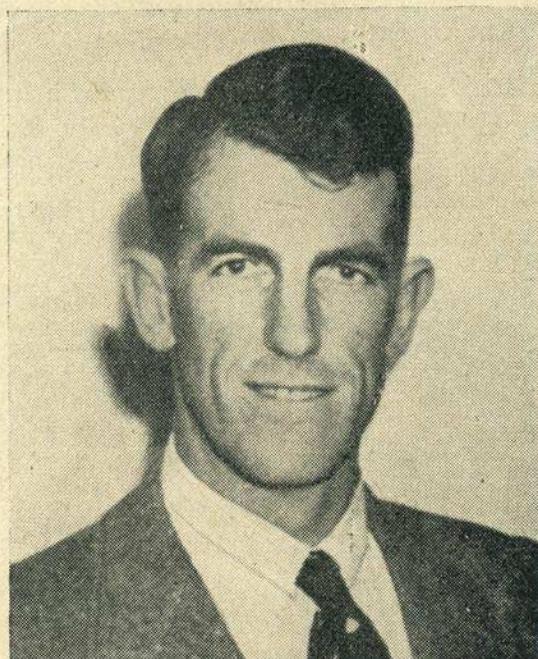

Tensing Bothia

kraju ledenjaka podignut je logor baze, zatim na polovici visine područja ledenih blokova Khumbu ledenjaka logor II i na gornjem dijelu ovog područja na visini od 6250 metara logor III. U ledenjačkoj guduri, na visini od 6700 m postavljen je logor IV, kao pomoćni logor baze, a pomoćni logor za materijal postavljen je na podnožju strmih padina vrha Lotse. Logor VI nalazio se u polovici visine pobočja Lotse, a logor VII na visini od 7880 m, kao prvi visinski logor na Južnom prijevoju (Col Sud).

Stalni jaki vjetar i snijeg, koji je dnevno padao, otežavali su napredovanje, tako da je ovaj logor bio podignut tek polovicom svibnja. Pukovnik Hunt i Šerpa Da Namgyal popeli su se 26. svibnja do logora VIII na visini od 8385 m, kao pomoćna ekipa naveza Evansa i Bourdillona,

koji su toga dana izvršili uspon na južni vrh Everesta (8748 m). Jedna i druga ekipa morala se vratiti zbog nevremena, tako da su bili već oko 16,30 sati u logoru VII na Južnom prijevoju. Ovdje su zatekli Hillaryja i Tensinga, koji su se spremali za sutrašnji uspon na vrh. Sutradan je nad ovim logorom bjesnila snježna vijavica, a zapadnjak je duvao brzinom od 90 km na sat, tako da se nije moglo ni pomicati na kakav uspon.

Edward P. Hillary

Ujutro, 28. svibnja uputili su se Hillary i Tensing sa teretom opreme i aparatima za disanje prema logoru VIII. Pomagali su im Gregory i Lowe sa Ang Nimom i još dvojicom Šerpa. Svaki je nosio teret od 20—30 kg. Na visini od 8475 metara podigli su novi visinski logor, a Gregory i Lowe povratili su se natrag u logor VII.

Hillary i Tensing proveli su dosta mirnu noć u svom »orlovom gnezdu«. Termometar je u noći pokazivao —27°. U 6 sati ujutro 29. svibnja krenuli su obojica lagano prema vrhu po dubokom pršiću, koji je izbrisao sve tragove Evansa i Bourdillona. Oko 9 sati dosegli su Južni vrh, koji je od glavnog vrha udaljen 800 metara. Uspon do ovoga vrha predstavljao je najteži dio puta toga dana. Nakon deset minuta odmora krenuli su lagano dalje. Ovdje su morali staviti maske sa kisikom i udisati 3 litre u minuti.

U 11 sati i 30 minuta stupili su Hillary i Tensing na 8880 metara visoki vrh. Mount Everest bio je osvojen!

Na vrhu su se zadržali oko 15 minuta, a zatim se stali lagano vraćati preko Južnog vrha na Južni prijevoj. Vrijeme je neprekidno bilo lijepo i mirno.

Iznad Južnog sedla naišli su na Lowea i Noycea, koji su im pošli ususret za slučaj potrebe pomoći. U 16,30 istog dana bili su svi u logoru VII, a 30. svibnja u logoru IV, na samom ledenjaku.

Završena je duga i teška borba za osvajanje najvišeg vrha svijeta. Dokončali su je Hillary i Tensing, hrabri i odlučni ljudi, koje je pomagala isto tako odlučna i požrtvovna brigada alpinista i Šerpâ.

Donosimo faksimile pisma vođe ove ekspedicije, pukovnika Hunta, kojom zahvaljuje hrvatskim planinarima na čestitci, koja mu je upućena preko Predsjednika Planinarskog saveza Hrvatske putem Britanskog konzulata u Zagrebu.

From: Colonel Sir John Hunt, C.B.E., D.S.O
BRITISH MOUNT EVEREST EXPEDITION, 1953

(Himalayan Joint Committee of the Royal Geographical Society and the Alpine Club)

Patron: His Royal Highness the Duke of Edinburgh, K.G., K.T.

Telephone KENSINGTON 2172

ROYAL GEOGRAPHICAL SOCIETY

Inland Telegrams OBTERRAS, SOUTHKENS, LONDON

I KENSINGTON GORE

Cables & Radio OBTERRAS, LONDON

LONDON SW7

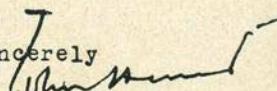
28th July 1953

Dear Sir,

I write to acknowledge with grateful thanks your kind letter of congratulations to the Expedition on getting to the top of Mount Everest.

All members of the Expedition team have asked me to tell you how much they appreciate your kind words.

Yours sincerely

The President
The Mountaineers' Union
of Croatia
Zagreb,
Gajeva ul.2a

I Nanga Parbat je osvojen

Prvih dana srpnja ove godine objavljena je vijest, da je njemačko-austrijska, t. zv. Willy-Merkel-Gedächtnis ekspedicija osvojila sedmi vrh svijeta Nanga Parbat 9125 m.

Clanovi ove ekspedicije pod vodstvom dr Karla Herrlighoffera napustili su 17. travnja München i 26. svibnja uspostavili bazu na Rakhot ledenjaku. Polovinom lipnja podignut je prvi visinski logor na visini od 6600 m. U jednom međulogoru, na visini od 6950 m nalazila se grupa izvrsnih penjača. Hermann Buhl, Hermann Köllensperger, Otto Kempfer i Kuno Rainer spremali su se na veliku navalu.

U subotu 4. srpnja u 10 sati prijepodne stupio je na vrh gorski vodič iz Innsbrucka, Tirolac Hermann Buhl, svladavši tako tvrdokorni masiv, za čije osvajanje su baš Nijemci i Austrijanci sa vjernim Šerpama dali najveće žrtve.

Povodom ove nove velike pobjede čovjeka nad prirodom donosimo izvod iz knjige »Deutsche am Nanga Parbat« od Fritza Bechtolda, koju je priredio naš saradnik Petar Armanini.

Uredništvo

USPON NA NANGA PARBAT 1934.*

Na južnom dijelu azijskog kontinenta nalazi se najviše gorje naše zemlje, Himalaja, koje se prostire od sjeverozapada u ogromnom luku prema jugoistoku u dužini od nekih 2500 km sa 15 vrhunaca iznad 7000 i 8000 m, a najviši je Mount Everest sa 8882 m. Na zapadnom dijelu Himalaje uzdiže se iznad doline rijeke Indus masiv Nanga Parbat, koji se svojom visinom od 8136 m za dvije do tri hiljade metara uzdiže iznad svojih susjeda.

Već je 1895. g. poznati engleski alpinista Mummery pokušao da se uspne na njega, ali mu to nije pošlo za rukom, i on je na jednom ledenjaku nestao skupa sa svojim nosačima.

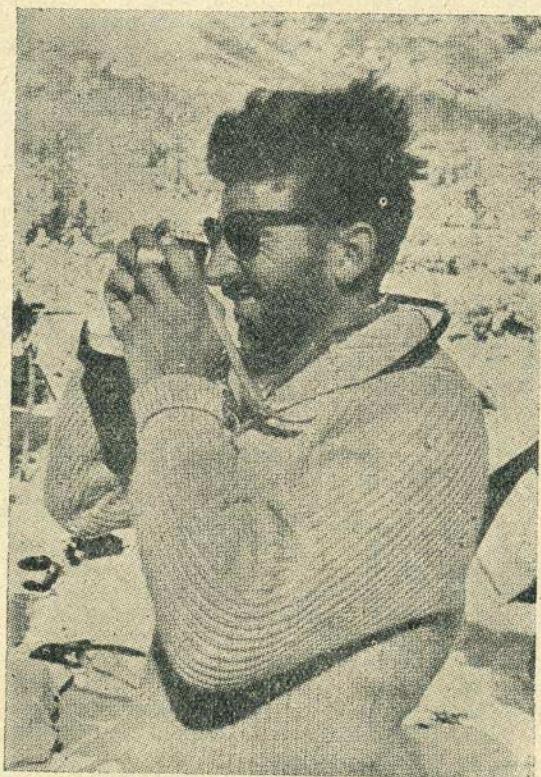
God. 1932. je njemački željezničar i alpinista Willy Merkl poduzeo uspon na Nanga Parbat, međutim je uslijed silnog nevremena i zbog nesposobnosti nosača morao odustati od svog pothvata i vratiti se natrag. Došavši kući započeo je odmah organizacijom i pripremama za novi uspon. Kao svoje pratioce izabralo je 9 prokušanih alpinista, a znanstvenu su grupu sačinjavala trojica isto tako vrsnih penjača (1 kartograf, 1 geograf i 1 geolog). Na raspolažanju su mu stajala mnogobrojna iskustva raznih engleskih i njemačkih himalajskih ekspedicija, a predradnje za organizaciju tako velikog i dalekog pothvata trajale su nekoliko mjeseci.

Za dopremu članova ekspedicije i njihove prtljage u Indiju i Kašmir potrebne su pomne političke i diplomatske pripreme. Preko Ministarstva vanjskih poslova došao je Merkl u vezu sa engleskim vlastima, čija mu je pomoći i potpora u Indiji bila neophodno potrebna. U njegovom uredu u Münchenu čulo se je neprestano i do kasno u noć klepetanje pisaćeg stroja — pisma su stalno isla u Berlin, London i Indiju, odakle su stizavali i odgovori. Merkl je bio jedan od rijetkih organizacionih talenata. Često je putovao u Berlin na važne sastanke zbog tog uspona. Dva puta je išao u London, gdje je održao i jedno predavanje u alpinističkom klubu o svojoj ekspediciji iz 1932. i o uzrocima neuspjeha. Tim svojim nastupom u Londonu — gdje se osvajanje najvišeg vrhunca zemlje, Mount Everesta, smatra nacionalnom stvari čitave Engleske — imao je veliki uspjeh i publika je bila oduševljena ne samo predavanjem, kao takvim već također i Merklom nakanom da ponovno juriša na Nanga Parbat. Te su mu veze iz Londona kasnije bile od velike koristi u Indiji.

Finansijska sredstva su većim dijelom skupile razne željezničarske organizacije, a i država mu je dala svoj prilog. Kada je čitav pothvat bio finansijski i politički osiguran, predao je Merkl izvršenje ostalih radova u ruke članovima ekspedicije, zaduživši svakog pojedinca jasno određenim zadatkom. Vodstvo ekspedicije predvidjelo je sve predradnje do u sitnice, a svaki je član imao da riješi ono, za što je bio zadužen.

Tako je na pr. jedan član preuzeo brigu za ličnu opremu svih članova i kulija, te radio-aparata. Drugi je bio odgovoran za ishranu ekspedicije i na tog su ostali najviše navaljivali raznim sugestijama i svojim posebnim željama, ta netko je volio gulaš, drugi riblje konzerve, treći džemove i t. d. Dvojica su imala u svom stanu

veliki broj prvorazrednih fotoaparata, koje su im stavile na raspolaganje razne tvornice tih artikala. Tu su se iskušavale razne metode razvijanja filmova i usavršavao šator za tamnu komoru. U jednoj trgovini športskih potrepština često su se sastajali članovi ekspedicije i tu su se koji put vodile dugotrajne debate o naoko neznatnim ali u stvari vrlo važnim sitnicama kao na pr. o uzicama za zatvaranje šatora, o vezovima gamaša i tome slično. Znanstvenici su se brinuli za svoje osjetljive instrumente i za njihov transport.

Hermann Buhl

Od svake ekspedicije se može koješta naučiti. Tako su na pr. kod zadnjeg uspona na Nanga Parbat iskusili, da su im često zatajili aparati za kuhanje u većim visinama. Radi toga su se dvojica uputila u visinsko-fiziološki zavod u Hamburg, da se tamo pozabave uzrocima tih nedaća. Ako se uzme u obzir, da na visini od 8000 m živa u barometru stoji na cca. 300m/m, razumljivo je, da rasplinjavanje benzina iz aparata za kuhanje predstavlja i te kako važan problem. U zavodu su se ta dvojica zatvarala u specijalnu komoru za razrijedeni zrak i istiskivanjem zraka iz komore penjali su se na visine i do 8000 m upotrebljavajući katkada i aparat sa kisikom. Sobom su imali nekoliko kuhalja sa raznim vrstama i veličinama cjevčica (Düse) i tu se je kuhalo u raznim visinama. Jednom su zaboravili otvoriti benzinski sud i penjući se na veliku visinu prsnula je kanta, koja nije mogla da izdrži veliku razliku između nutarnjeg visokog i vanjskog niskog pritiska zraka te se je benzin razlio po čitavoj komori. Dapače i nalin pera u njihovim džepovima su slijedila istim zakonima i razlila tintu po džepovima. Ali rezultat svih tih pokusa i istraživanja je bio taj, da je njihov kuhar kasnije bio oduševljen ispravnim funkcioniranjem kuhalja u svakoj visini.

Hrana i oprema se je gomilala u skladištu, danima i noćima se tu radilo i zamalo dok napokon nije bilo spremljeno oko 7.000 kg paketa i sanduka po 23 kg, koliko je svaki nosač imao nositi, dakle preko 300 omota. Sve je to bilo numerirano i uneseno u zasebne liste prema određenoj svrsi.

Kad je konačno čitav taj posao bio završen, krenuo je Merkl koncem ožujka sa prvom grupom i sa glavnom prtljagom iz Münchena za Genovu, A odatle, preko Sredozemnog i Crvenog mora dalje za Indiju, gdje je na licu mjesta imao izvršiti zadnje pripreme. Tamo je Merkl posjetio Indijsku vladu u New Delhiju, stavio se u vezu sa njemačkim konzulatom u Kalkutti, došao u vezu sa Map Officeom vojno-kartografskim zavodom), koji mu je stavio na raspolažanje potrebne karte Nanga Parbata. U Kalkutti je ujedno održao predavanje u jednom engleskom klubu o Nanga Parbat-pothvatu iz 1932. i tako je hvatao veze svuda i svagdje. Dvojica članova otpratili su svu prtljavu u Srinigar, glavni grad Kašmira, gdje su se kasnije imale sastati obje grupe ekspedicije.

Raniji uspon je najviše trpio radi štrajkova, nesposobnosti i nepouzdanosti nosača, koji su svih bili iz područja oko podnožja Nanga Parbata. Međutim u istočnom dijelu Himalaje, u provinciji Sikkim, nastala je u gradu Darjeeling i njegovoj okolici u toku godina iza prvog svjetskog rata prilično velika grupa nosača, vojnički discipliniranih i dobro izvježbanih penjača, koji su pratili sve dodataće ekspedicije na Mount Everest, Kanč i t. d. Koristeći iskustvo zadnjeg neuspjeha odlučio je Merkl već u Münchenu, da se ove godine posluži uslugama ovih takozvanih »tigrova Himalaje« iz Darjeelinga, bez obzira na to, što je prevoz ovih nosača iz područja istočne Himalaje na zapad sve do Kašmira bio skopčan sa velikim troškovima. Radi toga je jedan član ekspedicije krenuo u Darjeeling, gdje je pomoću engleskih civilnih i vojnih vlasti angažirao 35 najboljih nosača, među kojima je bilo i takvih, koji su u službi ranijih ekspedicija bili na visinama od preko 7000 i 8000 m. Bilo je interesantno promatrati, kako su ti ljudi sa svečanom ozbiljnošću pružali na uvid svoje svjedodžbe iz ranijih ekspedicija. Kad je konačno stigao u Darjeeling Bara Sahib (veliki voda), kako su Merkla nazivali njegovi nosači i nakon liječničkog pregleda zaključio s njima pismeni ugovor, nastalo je među ovim izabranim nosačima veliko veselje i »tigrovici« su se zavjetovali, da će požrtvovno slijediti svog novog Bara Sahiba u njegovoj borbi za osvajanjem Nanga Parbata. Mora se naime imati na umu, da ovi nosači ne prate ekspediciju samo radi zarade, već je kod njih razvijen stanoviti nagon za penjanjem na gorostase njihove domovine.

Druga grupa se dne 13. travnja ukrcala u Veneciju na brod i nakon 14-dnevnog putovanja stigla u Bombaj, te odmah drugi dan prosljedila željeznicom dalje na sjever za Srinigar, gdje se je nakon par dana putovanja sastala sa prvom grupom. Tu je svaki član ekspedicije dobio svog ličnog nosača od onih 35 izabranih nosača iz Darjeelinga.

U Srinigaru se je nalazio već dio tereta, a pošto su putevi uslijed kiša zadnjih dana bili raskvašeni i neuporabivi za autosobraćaj, ukrcali su prtljavu na teretne čamce i rijekom Thelum prosljedili uzvodno na sjever do Wular-jezera. Tu je čekalo ekspediciju 600 Kašmiraca, koje su unaprijed iznajmili kao nosače. Odatile je kolona sa teretom krenula dalje u grupama po 50 ljudi u pratnji dvojice Darjeeling-nosača cestom, koju su Englezi izgradili u strategijske svrhe. Ovakve nosače a isto tako i jahače konje za sahibe smjeli su uzimati samo za dotični distrikt i to iz razloga, što su ti krajevi veoma siromašni hranom, pak vlasti ne dozvoljavaju, da suviše velike grupe ulaze iz jednog distrikta u drugi. Na granici drugog distrikta ekspedicija je isplaćivala stare i uzimala nove nosače, što je sve naravno bilo skopčano naprom i velikim gubitkom vremena. Međutim ekspedicija je imala u svom sastavu dva engleska oficira, koji su poznavali jezik i običaje urođenika, i oni su joj bili od neprocjenjive vrijednosti.

Cetiri tjedna po odlasku Mérkla iz Münchena stiže kolona nakon prelaza nekoliko napornih i visokih klanaca (3600 i 4200 m) u dolinu rijeke Indus do Rakiot-Bridge, mosta na Indusu, odakle počinje pravi uspon na Nanga Parbat. U visini od 3300 m leži granica vječnog snijega. Tu podižu provizorni logor i skupljaju terete kako pojedine grupe stizavaju, a zatim otpuštaju sve nosače, da bi time nešto rasteretili blagajnu. Ostaje dakle sada sama ekspedicija od 13 Nijemaca, 2 Engleza i 35 Darjeeling-nosača. Tu se odjeljuju 3 naučenjaka, koji su kao zasebna grupa imali da obidu Nanga Parbat u znanstvene svrhe. Uskoro započinju sa pripremama za prenos prtljage iz provizornog u glavni logor, na isto mjesto gdje se je taj logor pred 2 godine nalazio. Jedne noći opaze kako se jedna vučica šulja oko logora i nakon što

su je ustrijelili, nađu u jednoj špilji 2 vučića, ženku i mužjaka; odmah pristupaju ceremoniji krštenja, ženka dobiva ime Nanga, a mužjak Parbat. Obojica su još mali i nestani, igraju se kao psići, ali svojom proždrljivošću — osobito ako se radi o mesu — pokazuju svoju pravu rasu grabežljivaca. Uz pomoć novo angažirane manje grupe nosača sa područja oko podnožja Nanga Parbata prenijeli su čitavu prtljavu iz provizornog u glavni logor, odakle se može početi postepenim prodiranjem u više logore. Ove nove Balti-nosače snabdijeli su naravno odjećom i obućom, bez koje se ne može bivati u tim visinama.

Kad je Merkl izdao zapovjed, da se uspostavi logor I, kreće na put prva grupa iz glavnog logora. Put je strm, težak i opasan, na ledenjaku ima mnogo širokih i dubokih pukotina, pa nosače moraju navezati. Darjeeling-nosači barataju užetom kao da u čitavom životu nisu drugo ni radili i s njima je stvar laka, teže je već sa Balti-nosačima, koji nisu naučni na takav teren. Popodne stižu do jedne ravnice sa lijepim pogledom na Chongra Peak i na strmu stijenu Nanga Parbata. Tu podižu logor I na visini od 3850 m. Odatile zatim uspostavljaju logor II na 5300 m i logor III na 5600 m.

U logoru III nalazi se Alfred Drexel, prva žrtva Nanga Parbata. Nalazio se je već nekoliko dana u tom logoru, gdje se je i razbolio, te se morao vratiti u logor II. Radiom obavještavaju liječnika, koji se je još nalazio u glavnem logoru, te ovaj odmah kreće gore, a ujedno se šalje iz glavnog logora i aparat sa kisikom, ali sve to ne pomaže ništa i Drexel umire iste noći od upale pluća. Najkraćim putem obavještavaju sve logore, one gore kao i one u pozadini o tragediji svog druga i svi se skupljaju u glavnem logoru, gdje će se izvršiti pogreb. Silaz iz logora II je težak, mjestimice vrlo strm i opasan, pa vuku smrznutu lještinu po snijegu pomoću užeta. Na jednoj čistini ispod glavnog logora sa vidikom na Nanga Parbat pokapaju zatim svog mrtvog druga.

Dne 12. V. uputi se voda nosača Leva sa 20 Balti-nosača sa hranom, gorivom i ostalom opremom sa zadatkom da dopre do prikladnog mjesta, gdje bi se imao uspostaviti logor IV. On je sudjelovao i u ranijoj ekspediciji, pa mu je put bio poznat. Nakon par dana Leva se vraća sa slabim vijestima: strahovit pritisak zraka uslijed mnogobrojnih lavina, koje su se danomice rušile niz strmu stijenu Nanga Parbata, srušili su šatore logora I; sedmorica Balti-nosača su bolesna, a preko logora III nije uopće nitko išao. Međutim liječnik utvrđuje, da nitko od bolesnika nema temperaturu i Leva upotrebljuje sada svoju staru prokušanu metodu: isplaćuje bolesnike, skida im obuću i opremu, te ih otpušta iz službe i ljudi se moraju vratiti dolje u svojoj oskudnoj odjeći. To je doduše okrutan postupak ali jedini način, da se zastraši ostale nepouzdane Balti-nosače. Sa svojim zemljacima, Darjeeling-nosačima, Leva nije ovako postupao, jer ovi su pravi i zagrijani planinari, koji su ponosni na to, da su baš oni izabrani za tako teške i visoke uspone i svaki od njih se je zaista pokazao požrtvovan do krajnjih granica mogućnosti.

Najvažnija hrana Darjeeling-nosača je tsampa; to je samljeveni ječam pečen u pločicama. Te hrane im je ponestalo i kad je stigla već ranije naručena količina, spremila se ekspedicija na daljnje uspone. Sastavljene su grupe, te svaki sahib i svaki nosač znade što ima da radi.

22. VI. kreće prva kolona od 6 sahiba i 14 Darjeeling-nosača preko logora I na logor II, gdje ih čeka engleski kapetan Frier. Slijedećeg dana idu dalje; nosači opterećeni naprtnjačama propadaju duboko u mekom snijegu. Na sniježnim mostovima preko pukotina moraju ih pomno osiguravati, da ne propadnu u bezdan i tako stižu na visinu od 5600 m, gdje se nalazi logor III.

Sutradan kreće jedna grupa dalje za logor IV na 5900 m. Put od logora III do logora IV je u početku blagi skijaški teren, koji postaje kasnije sve strmiji i fizički vrlo umar. Uvale ledenjaka obasjane suncem iscrpljuju planinara, koji se tu uspinje, a pošto se ovaj logor nalazi skoro na granici od 6000 m, svaki je pokret težak uslijed rijetkog zraka. Ako se malo brže hoda ili ako nekome nešto padne, te se naglo sagne, da to podigne, mora po 30—40 sek. počivati. Općenito rečeno potreba za odmorom je upravo neumoljiva. Ali ne radi se tu o umoru nogu već o plućima i kad se planinar nauči, da mu pluća rade jednakomjerno, noge ga ne će izdati. Na 25. VI. stiže grupa na gornjim dio ledenjaka pod padinama Rakiot-Peaka, odakle se pruža izvanredno lijepi pogled na ledene divove dalekog Karakoruma i tu na visini od 5900 m podižu logor IV. Ovaj logor izgraduju kao ishodišnu točku za daljnje uspone. To znači, šatori se postavljaju solidno za duži boravak i za veći broj ljudi, podiže se zaseban šator za kuhinju i t. d. Drugi dan uspinje se jedna manja grupa na sedlo

ispod Rakiot-Peaka da tamo podignu logor V, ali uslijed velikog vjetra i guste magle ne mogu pronaći zgodno mjesto, te se vraćaju natrag u logor IV ostavivši terete gore na sedlu. U međuvremenu su svi raspoloživi nosači u stalnom pokretu prenašajući hranu, gorivo i ostalu opremu iz donjih u gornje logore.

1. VII. spreme se jedna veća grupa pod vodstvom Merkla za uspon na logor V. Vrijeme je hladno, termometar u šatoru pokazuje -13° C. Jedan od nosača stavlja Merklu svoje molitveno velo oko vrata želeći mu time dobar uspjeh, a drugi nosač kleći u snijegu i ljubi cipelu svome Bara Sahibu. To su sve priprosti, više ili manje praznovjerni ljudi, ali su vrlo odani i požrtvovni. Velikim naporom i teškom mukom stiže grupa na visinu od 6600 m, gdje uspostavlja logor V. Od tog logora dalje vodi put preko veoma strme i zaledene stijene, koju su svladali jedino tako, da su cepinima usjekli stepenice u ledu i ove su odmah zatim osigurali uzetima. Ta osiguranja su ostala stalna jer bez njih je bio apsolutno nemoguć svaki uspon ili silaz kroz stijenu, pogotovo za nosače sa njihovim teškim teretima i to ponajviše radi velikog vjetra, koji je tu stalno puhao. Upravo u toj stijeni su Darjeeling nosači pružili dokaz svoje izvanredne sposobnosti penjanja u tako velikim visinama sa teretom na ledima. Svladavši taj najteži dio puta stiže kolona na greben i na visini od 6950 m podiže logor VI. Slijedećeg dana otpadaju 3 nosača uslijed visinske bolesti, te moraju natrag, a drugi idu dalje grebenom u pravcu Srebrnog sedla. Vrijeme je maglovito, put težak i sve češće se moraju odmarati. Na visini od 7200 m postavljaju logor VII. Sa sjevera puše hladan vjetar, pojedinci se tuže na pomanjkanje zraka, ali aparate za kisik nisu uzeli sa sobom pošto su relativno teški, a u tim visinama svaki dekagram igra veliku ulogu. Drugi dan pred odlaskom opet 2 nosača ne mogu dalje radi visinske bolesti, a pošto su jako iscrpljeni, Merkl određuje Bechtolda, da ih vodi natrag. Dolje vlada nevrijeme i mečava, pa sva trojica teškom mukom stižu preko logora V u logor IV. Osobito težak bio im je silaz kroz zaledenu stijenu. Gore je međutim vrijeme relativno lijepo i ostali idu dalje iz logora VII.

Da bi se gornje logore što bolje opskrbilo hranom i gorivom kreću dne 7. VII. iz logora IV dva sahiba i dva nosača prema gore ali je u međuvremenu napadalo toliko novog snijega, da nisu mogli svladati strmu stijenu, te se vraćaju natrag i ostavljaju terete u logoru V. Cijelu noć vlada mečava i orkanska bura, te se 8. VII. ne može ni pomicati na kakvu pomoć onima gore. U toku prijepodneva oblaci se na kratko vrijeme raskidaju, vidi se Srebrno sedlo i netko iznenada povije »Eno vraćaju se!«. I stvarno na strmom obronku Srebrnog sedla vidi se 5 točkica, koje se polako spuštaju. Oblaci ponovno zastru obronke i oluja vlada dalje. Oko 7 sati navečer pojavljuju se u logoru IV na vratima šatora Aschenbrenner i Schneider, obojica u krutom oklopu snijega i leda. Dolaze iz logora VIII i potpuno su iscrpljeni. »Vrh nije osvojen«, to je sve što mogu izgovoriti. Skidaju im cipele, te im masiraju zamrzнуте ruke i noge, ali vrućim čajem i toplim jelom brzo se oporavljaju i kažu, da će i ostali uskoro stići. Aschenbrenner opisuje ovako njihov uspon gore na grebenu: »Napustili smo logor VII, i za 3 sata uspeli se na Srebrno sedlo na visini od cca. 7900 m, i odmah smo nastavili dalje u pravcu vrha. Vrijeme je bilo vedro, ali je vjetar strahovito puhaoo, pa smo konačno bili prisiljeni, da odustanemo od daljnog prodiranja i razapeli smo šatore kako bi mogli izdržati u tom silnom vihoru. Predvečer se vjetar pretvorio u pravi orkan i iznenada nam je srušio šator. Na popravak se nije moglo ni pomisliti, jer je postojala opasnost, da nas vjetar jednostavno potmete. Bili smo potpuno nemoćni i ostali smo ležati u spavaćim vrećama pod srušenim šatorom, ali cijelu noć nismo ni oka stisnuli. Slijedećeg jutra spremisimo jednu naprtnjaču za konačnu navalu na bliski vrh, u njoj zastava, fotoaparat i nešto hrane. Ali vjetar je bio još uvijek snažan i priječio nam svaki izlaz iz šatora.«

Tako smo proveli još jedan dan i noć pod šatorom čekajući da se vjetar malo stiša. Pošto je vrijeme ostalo i nadalje burno, odlučili smo se na povratak ostavivši gore šatore i sve ono, što će nam trebati kod kasnijeg ponovnog juriša na vrhunac. Merkl je odredio Schneidera i mene sa trojicom nosača u prvu grupu, a on, Welzenbach i Wieland sa ostalim nosačima će uskoro za nama. Teško je bilo izvući nosače iz toplih spavaćih vreća, ali konačno smo ipak počeli sa silazom, sva petorica u jednom navezu. Schneider naprijed, tri nosača iza njega, a na koncu ja kao najveći i najjači. Na padini Srebrnog sedla dolazi opasna strmina sa usječenim stepenicama, vjetar strahovito puše i nosači se jedva drže na nogama uslijed silnog pritiska vjetra na njihove naprtnjače. Iznenada jedan nosač posrće i jedva ga uzdržasmo na užetu, ali njegova naprtnjača odleti u visokom luku s leda i nestane u bezdanu. Ostala nam je sada samo jedna spavaća vreća za svu petoricu i bilo nam je odmah jasno, da do večeri

moramo bezuslovno stići do logora IV ili barem do logora V, ako ne čemo da se smrznemo. Vjetar i snijeg nas šibaju, vidik je do 10 m i često gubimo put i pravac. Da lutanjem ne zamaramo previše naše nosače odvezasmo se u lakšem terenu od njih i odosmo naprijed, nosači su nas slijedili našim tragom. Tako stigosmo do logora VII i kasnije do logora VI, gdje smo se dobro okrijepili iz tamošnjih zaliha, te prošavši uz logor V evo nas napokon spašene u logoru IV» završava Aschenbrenner. O njihovim nosačima nema ni traga.

U logoru IV čekaju svi na povratak drugova, ali prođe i noć a njih nema. Dne 9. VII. pokušavaju iz logora IV da se uspnu gore, ali nakon par sati vraćaju se natrag, jer u snijegu toliko propadaju da je svako napredovanje nemoguće. Oko podneva se nebo malo raščistilo i ispod Srebrnog sedla opaze jednu grupu u silazu. Ostaju zapanjeni i začudeno se pitaju »Ta gdje su do sada bili, da su još uvijek kod sedla«. Noć od 9. na 10. je izvanredno hladna, jutro osvane prilično vedro, ali je vjetar još uvijek snažan. Popodne vide dalekozorom nekoliko ljudi u silazu kroz stijenu Rakiot-Peaka. Odmah nastaje uzbuna u logoru IV, pripravlja se čaj i toplo jelo, a jedna im grupa ide u susret. To su 4 hrabri Darjeeling-nosača iz Merklove grupe, potpuno su iscrpljeni a djelomice i smrznuti. Dovedu ih u šator, liječnik ih toploju juhom polako i oprezno otapa od leda i mraza, a zatim ih ostali masiraju po njegovim uputama. Kad su se dovoljno ugrijali jedan od nosača priča: »Iza odlaska Aschenbrennera i Schneidera sa njihova 3 nosača krenuli smo i mi u Merklovoj grupi iz logora VIII prema dolje. Svi smo bili u dobrom stanju, ali nas je vjetar u silazu toliko izmorio, da su sahibi odlučili, da prenoćimo ispod Srebrnog sedla. Imali smo tri vreće za spavanje, 2 za nosače i 1 za sahibe. Welzenbach je spavao izvan vreće u snijegu. Nismo mogli pripraviti jelo, ali je vjetar bio znatno blaži nego li gore u logoru VIII. Jedan nosač nam je u noći umro, Merklu se je smrznula jedna, a Wielandu obje ruke, dok se je Welzenbach, koji je proveo noć u snijegu, osjećao još najbolje. Kao prvi krenušmo mi četvorica nosača, a zatim i ostali, dočim su 3 nosača ostala u tom provizornom logoru ispod sedla u namjeri, da se još jedan dan i noć odmaraju. Welzenbach nam je svojim užetom pomogao, da se preko strme padine spustimo dolje. Bili smo već preko 1 sat u šatoru logora VII kad stiže Merkl i Welzenbach, koji nas upute dalje za logor VI, jer da ovde ne će biti dovoljno mesta za sve. O trećem sahibu, Wielandu ne znamo ništa. Spuštajući se grebenom propadali smo duboko u snijegu, a vjetar i mečava su nam oduzeli svaku mogućnost da pronađemo logor VI, pak smo prospavali noć u jednoj snježnoj jami. Drugi dan spuštajući se kroz stijenu Rakiot-Peaka naišli smo na 3 nosača iz prve grupe, koja je počela silazom dan ranije. Ta trojica su u noći zalutali i sada su se pridružili k nama. Medutim dvojica su bili već toliko slabi i iznemogli, da su se smrznuli i ostali visjeti na razapetim užetima strme stijene, a mi im nismo mogli pomoći, jer je vjetar bio toliko snažan, da smo se jedva i sami mogli držati na nogama. Trećeg nosača iz te grupe doveli smo do logora V, ali nam je 3 m pred šatorom uslijed iscrpljenosti izdahnuo. Tu smo čekali na druga, koji je bio u navezu sa onom dvojicom, koji su se smrznuli u stijeni i kad se je oslobođio od lešina, nastavili smo put do ovama, gdje ste nas prihvatali.«

Po pričanju ovog nosača izgleda, da su gore svi već mrtvi. Ova 4 nosača su u teškom stanju i liječnik ih u pratinji šalje dolje, dočim on, Aschenbrenner, Schneider i još nekoji ostaju u logoru IV za slučaj da bi se još tkogod vratio ozgor, ako je ostao na životu.

Nosači polako napreduju dolje, jednomo su ruke toliko smrznute, da ne može držati cepin, pak ga pratinja mora podupirati a na opasnim mjestima čak i nositi. U glavnom logoru ih očekuju veseljem i misle, da se vraćaju kao pobjednici Nanga Parbata. Svi im dolaze u susret i slušaju o katastrofi, koja se je desila gore. Tu u glavnom logoru nalazi se već i znanstvena grupa, koja je u međuvremenu završila svoje radove. Iste večeri idu 2 znanstvenika hranom i gorivom u logor IV, da bi tamo bili od pomoći liječniku i ostalima.

U logoru IV se je vrijeme malo razbistriло, vjetar je nešto popustio pak Aschenbrenner, Schneider i Müllritter odluče, da se sa 3 nosača bez tereta probiju gore. Nakon 6 sati napornog gaženja u dubokom snijegu stižu do logora V. Par metara pred šatorom naiđu na lešinu već ranije spomenutog nosača iz I. (Aschenbrennerove) grupe, kojeg su ona 4 nosača Merklove grupe doveli ovamo. U snijegu ga pokapaju i idu dalje prema stijeni, da bi sahranili i ona 2 nosača, koji su se tamo smrznuli. Ali vjetar je toliko snažan i hladan, da se ne mogu uspeti do njih, te odustaju od svoje nakane i vraćaju se natrag u logor IV. Nitko ne vjeruje, da

bi gore još mogao tko biti na životu, pak se spremaju, da za koji dan napuste logor IV.

Ali gle čuda! 13. VII. vidi se iz logora IV gore na grebenu 3 čovjeka u silazu iz logora VII. Na pol puta između logora VII i VI jedan zastane, maše i vjetrom dopire dolje po koji zov u pomoć. Ali snijeg je tako visok i prašinast, da se do pasa propada i uspon iz logora IV je stvarno nemoguć. Drugi dan predvečer spušta se jedan čovjek sa logora V i drugovi iz logora IV idu mu u susret. To je Merklov nosač, sasvim iznemogao i sa teškim ozebinama. Nevjerojatnom energijom probio si je put kroz snijeg i led sve do logora IV. Ne donosi nikakvog pisma ni cedulje od Merkla i njegovo jednostavno pričanje nam je zadnja vijest o borbi preostalih članova tamo gore na grebenu. Taj nosač priča:

»U jutro dne 9. VII. kad su sahibi sa ostalim nosačima krenuli iz provizornog logora dolje, ostala smo nas trojica nosača u tom provizornom logoru, pošto još nismo bili dovoljno odmoreni, a bili smo i napola slijepi od snijega i vjetra. Drugi dan u jutro probudili smo se samo dvojica, a treći je već bio mrtav. Krenusmo oprezno prema dolje. Nekih 30 m pred šatorom logora VII nađemo na lešinu Wielanda. U samom logoru nađemo Merkla i Welzenbacha u vrlo slabom stanju. Pošto nismo više imali hrane, smatram sam, da je najbolje, da se drugi dan što brže spustim dolje, ali Bara Sahib je bio mišljenja, da je bolje čekati dok drugovi iz logora IV ili V, odakle nas se po vredrom vremenu može vidjeti, dođu k nama sa proviantom. U noći na 13. VII. je Welzenbach umro. Ostavili smo ga mrtva u šatoru i istog jutra se nas trojica (Merkli i 2 nosača) uputisemo prema logoru VI. Merkl je teško išao i morao se je podupirati na 2 cepina. Pošto smo bili toliko slabici, da nismo mogli svladati protu-uspon k logoru VI, iskopali smo si tu na sedlu jamu u snijegu i prenoćili. Dne 14. VII. ujutro izašao sam iz jame i zvao glasno u pomoć. Pošto nisam video nikoga u logoru IV a ni u logoru V kazao sam Merklu, da ne preostaje drugo, nego da se spustim dolje i da idem po pomoć. On je bio time sporazuman i tako sam stigao ovamo. Merkl i zadnji preostali nosači su kod mog odlaska bili toliko slabici, da se nisu mogli ni par metara udaljiti od jame.« Velikim trudom i često se prekidajući od umora ispričao je taj valjani momak na jednostavan i priprosti način zadnja zbijanja, koja su se odigrala na grebenu.

Voda ekspedicije Merkl sa jednim nosačem čeka dakle gore na hranu i pomoć, pak Aschenbrenner i Schneider pokušavaju 15. i zatim 16. VII. ponovno da se probiju gore, ali je sve uzaludno i bez izgleda na uspjeh. Ne stižu daleko i jedva su u stanju, da se vrate. U jutro kad dolazi vjetar sa grebena čuje se jasno dozivanje u pomoć. Nosači neće da idu gore, jer su praznovjerni, te se boje svojih mrtvih drugova, pa ih otpremaju dolje u glavni logor. Uto stižu u logor IV geograf i geolog pa i oni pokušavaju, da se uspnu gore. Ali i njihove su snage u dubokom snijegu uskoro pri kraju, pa se moraju vratiti i tako propada svaki izgled o bilo kakvoj pomoći. Uostalom, prestao je i svaki daljnji zov u pomoć, a vrijeme ostaje i nadalje burno, pa je vjerojatnost skoro stopostotna, da su obojica već mrtvi.

Kao što je narav predestinirala Merkla za vodu tako velikog pothvata, isto tako mu je dala snagu, da u strahovitoj buri i oluji bez hrane i šatora izdrži do zadnjega.

Sada napuštaju svi taj burni logor IV i spuštaju se u glavni logor, gdje se smrznuti nosači polako oporavljaju. Sav materijal iz logora IV treba donijeti dolje, ali Darjeeling-nosači ne pokazuju volje, da se ponovno uspinju gore. To se od njih niti ne zahtijeva, jer oni su se u velikim visinama najviše žrtvovali. Uostalom tu su još domaći Balti-nosači, koji su se također dobro držali i od kojih su nekoji i do 30 puta nosili terete do logora IV na 5900 m. Ovi su htjeli pokazati Darjeeling-nosačima, da su i oni vrijedni i do 22. VII. se sav materijal nalazi već dolje u glavnom logoru. U to se vrijeme ističe i dopust obojici engleskih oficira, koji su svojim iskustvom i poznavanjem prilika tamošnjih krajeva bili od velike koristi za ekspediciju. Bratski se oprاشtaju i silaze dolje.

Cilj penjača se je sastojao u tome, da se najkraćim i najlakšim putem uspnu na vrh Nanga Parbata, a zadatak znanstvene grupe je bio znatno veći i opsežniji, iako ne tako visoko postavljen. Vrh, grebeni i bokovi Nanga Parbata u gornjim sferama su u tvrdom krutom oklopku vječnog snijega i leda, ispod toga je široki pojas velikih šuma, do kojih duboko prodiru ledenjaci, a dolje prestaje šuma i vegetacija je sve siromašnija, dok na samom podnožju u dolini Indusa vlada žega, kamen i pustoš bez ikakve vegetacije, izuzev naravno pojedina sporadična mjesta, gdje ima nešto zemlje i malih siromašnih naselja. Kartograf i geograf su imali da

kartografski snime čitavi masiv, a geolog je imao da prouči kamenje i unutrašnju izgradnju tog gorostasa. Za izvršenje tih radova morali su obići čitavi Nanga Parbat gore, dolje i poprijeko. Prva dvojica su se penjala i na susjedne gore, da bi dobili odatle što bolji uvid u pobočje i da bi mogli vršiti mjerjenja raznih točki. Većinom su radili pojedinačno svaki za sebe, dok ih je pratnja slijedila sa prtljagom u dolini. Logorovali su nekad u pustoj dolini Indusa, katkada u šumama, a ponekad i visoko gore u snijegu i ledu. Kad su završili svoj opsežni rad, pridružili su se ekspediciji u glavnem logoru. Odatle je zatim čitava ekspedicija sišla u nizinu ostavivši na Nanga Parbatu 4 sahiba i 6 Darjeeling-nosača, dakle jednu petinu svojih članova.

Petar Armanini

Sulejman Smilatić, Kreka

Kroz Konjuh planinu do Zelembaja (1060 m)

Konjuh planina sa svojim obroncima i padinama zatvara s južne strane tuzlanski rudarsko-industrijski bazen, a rastavlja široku i bogatu dolinu Spreče od doline Krivaje. Niskim pobrđem na sjeverozapadu nastanja se na planinu Ozren, a prema jugoistoku veže ga za Javor lanac bilj osrednje visine.

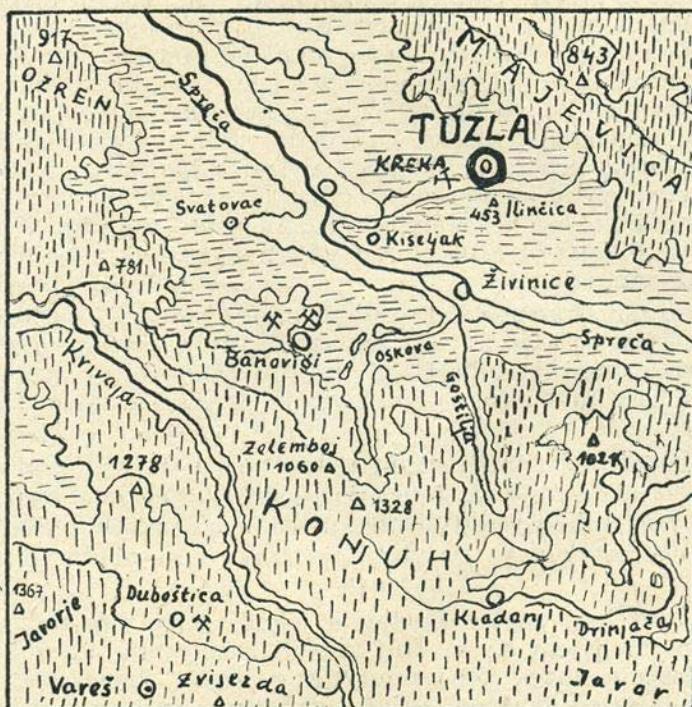
Konjuh je građen od vulkanskih stijena gabra i serpentina, ponajviše u južnom i jugozapadnom dijelu, dok u ostalim dijelovima ispod nepropusnih stijena glina, glinenih škriljaca i pješčara proviruju naslage vapnenca, koje nisu toliko moćne da bi utjecale na poremećaj vrlo razgranate mreže manjih vodenih tokova. Čitavo područje Konjuha jako je raščlanjeno erozivnim radom potoka i potočića. U površinskim slojevima prevladavaju mekše stijene, pa zato su oblici reljefa blagog izgleda uz manje izuzetke.

Lagan je prilaz Konjuhu sa sjeverne strane dolinom potoka Oskove po uzanoj šumskoj pruzi, koja od Banovića u laganom usponu vijuga prema jugu kojih dvanaestak kilometara. Preko pola stoljeća ovom je prugom teklo drveno bogatstvo Konjuha u pilane i dalje na razna svjetska tržišta. Bogati plijen dijelili su međusobno kapitalisti propalih monarhija, a sitne mrvice s njihove bogate trpeze skupljale su žuljave ruke radnika. Danas je u ovom dijelu Konjuha sjeća šume potpuno obustavljena dok se ne obnovi bogata rezerva drvene mase za plansku eksploraciju. Tako ova mala pruga, što s dva kraka završava u uskim dolinama potoka, nema danas praktične važnosti.

Opjevani i u toku rata proslavljeni Konjuh vanredno je privlačan, osobito u proljeće. Sav je u zelenom ruhu četinara i listopadnog drveća. Prorijeđeni dijelovi blagih padina i kosa pokriveni su sočnim pašnjacima punim raznobojnog cvijeća. Bistri izvori i potoci s malim brzacima, što u vječnoj žurbi šume i grmolje, kao da pjevaju pjesmu novom životu i proljeću.

Naša mala grupa polako je napredovala od Banovića uz potok Oskovu. Horizont je sasvim ograničen stranama uzane doline i najbližim zavijutcima pruge koja nas vodi prema jugu, često presijecajući potoke i potočiće. Nakon dva sata pješačenja došli smo do Mačkovca gdje smo se

udobno smjestili u vili Direkcije šuma iz Tuzle. Domaćin Mustafa, koga svi zovu Muća, dočekao nas je veoma prijazno. Pokazujući nam razapeta krvna divljih svinja, mačaka, medvjeda, i rogovu divokoza, koje kao lovački trofeji ukrašavaju pred soblje, sa zanosom je prepričavao vlastite doživljaje i susrete s divljim zvijerima koje obično bježe od čovjeka, ali ponekad ga i slijede sve do nastambe.

Konjuk i dio Tuzlanskog bazena

1 : 500 000

Nizine   Brda s brezvjuči   Planine

U znatnom dijelu sjevernog Konjuha, odakle je najviše izvažano drvo, osnovano je sada državno lovište koje obiluje srnama, lisicama i vukovima, a ima i medvjeda, divljih svinja i mačaka, zečeva, kuna, lasica, tetrijeba i dr. Divljih svinja je bilo osobito mnogo, ali su znatno prorijeđene svinjskom kugom koju su pitome svinje donijele u šumu. Medvjedi su također malobrojni, računa se da ih ima oko petnaestak. Oni su pod naročitom zaštitom. Za jednog ubijenog medvjeda stranci plaćaju 1500 dolara. Kune su vrlo štetne po ostale, osobito manje šumske životinje. Krzno im se cjeni na 5000 Din po komadu. Lov na tetrijebe također se skupo plaća. Kako su to vrlo plašljive i oprezne životinje, teško ih je i vidjeti, a kamoli uloviti. Za to je najbolja i gotovo jedina prilika u travnju i svibnju.

I ove godine očekuje se posjet stranih lovaca koji se najviše interesiraju za medvjede i tetrijebe. Prošle je godine jedan Švicarac otpremio odavde četiri mala živa medvjeda.

Nakon ugodno provedene noći u lovačkoj vili zaželjeli smo da se popnemo na jedan od vrhova iznad 1000 m. Razgledajući prvo kartu odabrali smo Zelemboj, čiji je vrh označen sa 1060 m nadmorske visine. Uspon od Mačkovca do njega je veoma jednostavan s nekoliko manjih strmina. Gotovo rasaslala stazica, označena na karti sitnim točkicama, vodi naš po jednom hrptu u zapadnom pravcu do Tanke Kose. Odavde se otvara prijatan pogled prema sjeveru na obližnja naselja: Repnik, Podgorje, Omaziće i dr. Bijele seoske kućice s crvenim krovovima jedva proviruju iz rascvjetalih voćnjaka. Vide se preorane njive i vrtovi. Osmatračica na Zelembaju, visoka koji petnaestak metara, olakšava orijentaciju, tako da su nam karta i kompas suvišni. Slijedeći stazu kroz šumarku pune proljetnog cvijeća stigosmo do cilja. Vrh Zelembaja ima oblik humka na rubu sedla pokrivenog šarenim sagom prve proljetne livade. Listopadno drveće ovdje je tek počelo otvarati pupove, dok je na nižim kosama šuma već sasvim izlistala.

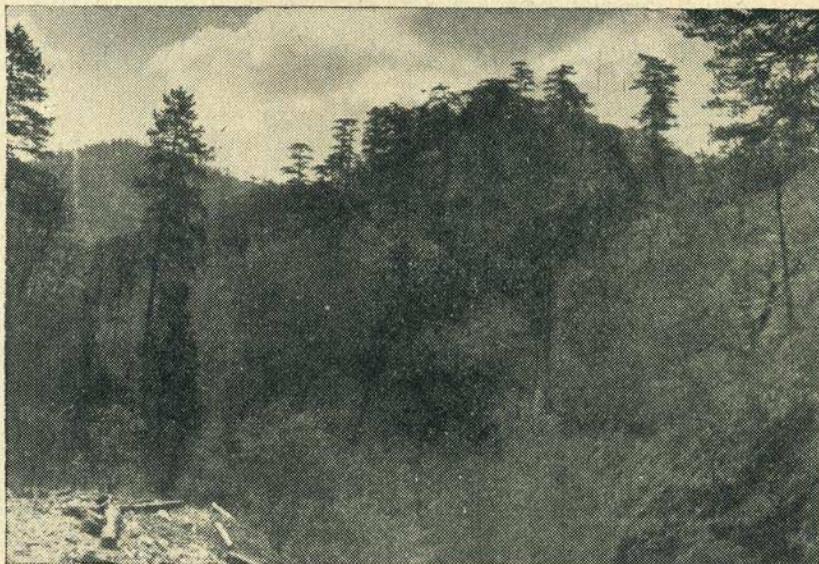
S terase osmatračnice širi se vidik prema sjeveru i sjeveroistoku sve do Majevice čije se konture nejasno zamjećuju u popodnevnoj sumaglici, u kojoj također nestaju brda i brežuljci što na sjeveru blago silaze u Posavinu. Na ostalim stranama horizont je ograničen vijencima Konjuha i Ozrena.

Raznolikost u građi i izgledu sadanjeg reljefa ove krajine upućuje na konstataciju da su kod stvaranja oblika sudjelovale raznovrsne prirodne sile: tektonski pokreti i vulkanizam, a od vanjskih sila erozija vodenih tokova ostavila je najvidljivije tragove u obliku mnogobrojnih dolina.

Citav kraj koji pogled obuhvata, bijaše prije više milijuna godina pod morem, na čijem su se dnu taložili raznovrsni biljni i životinjski ostaci. Početkom novog doba zemljine prošlosti (kenozoik) uzdiglo se morsko dno uslijed snažnog pritiska sa strane, osobito s južne. Vrše se nabiranja kod nas u dinarskim i alpskim predjelima, a rasjedanje i raspucavanje zemljine kore zahvatilo je uz ove još i neka susjedna područja. Dinarske planine su tada rastavljala dva mora — Jadransko i Panonsko. Zalivi Panonskog mora prodirali su u doline rijeka sjeverne Bosne i drugih rijeka na rubu današnjeg Panonskog bazena. Obilje vodenih tokova u doba vlažnije i toplije klime snižavalo je i uravnjavalo čitavo novonastalo planinsko područje, a u nižim dijelovima nataložili su se deblji slojevi mekšeg i rastresitog materijala sastavljenog od gline, laporanja, pješčenjaka i dr. Bujna vegetacija dala je tada građu za bogate naslage uglja u Banovićima, Kreki i Majevici kao i u najvećem dijelu drugih ugljenih bazena kod nas.

Ponovnim uzdizanjem više srednjih, a manje rubnih dijelova Dinarida, još više je ojačao erozivni rad tekućica i spiranje i rastvaranje površinskih slojeva. Citavo područje Konjuha raščlanjeno je mnogobrojnim manjim i većim, užim i širim dolinama. Od najvišeg vrha Konjuha (1321 m) Zidina, Šupljeg Bora i Polom Brda zrakasto se razilaze tokovi na sve strane. Ispod južnih padina Konjuha izvire Drinjača, pritok Drine.

Promatrajući reljef sa Zelemboga jasno i upadljivo se uočavaju tri krajine, međusobno različne po izgledu, vegetaciji i privrednoj važnosti: Majevica i Konjuh na sjevernoj i južnoj strani vidika, niska dolina Spreče u sredini i brežuljkasto odnosno brdovito područje kao prelazna regija između spomenutih planina i Sprečkog polja.

Pogled s vrha Konjuha

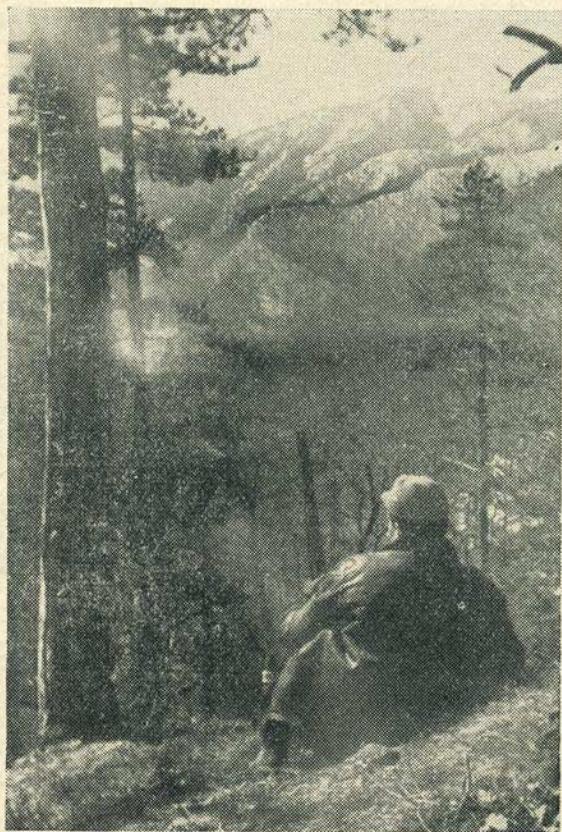
Foto: M. Kapidžić

Među spomenutim krajinama, od kojih posljednje dvije čine jedinstveno privredno područje, ističe se široko i pitomo Sprečko polje s mnogobrojnim naseljima stisnutim ili raštrkanim ponajviše na terasama uz rub polja. Ove terase, od kojih je one niske izradila Spreča, a više nekadašnje jezero, imaju veliku privrednu važnost. Na njima su mnogobrojna naselja, voćnjaci i njive. Sela su najčešće položena na dodiru terasastog i brežuljkastog područja s planinskim područjem, radi lakšeg iskorištavanja dviju privredno različitih krajina. Tek od novijeg doba naselja se spuštaju i niže u dolinu Spreče. Danas se brže razvija naselje Živinice kao jak centar drvne industrije. Iza oslobođenja izgrađen je ovdje još veliki parni mlin i novo radničko naselje. Od manjih mjesta važni su Kiseljak i Svatovac kao izletnička mjesta. Kiseljak na željezničkoj pruzi za Banoviće, poznat je po svojim izvorima kisele vode. Svatovac ima planinarski dom, a u lijeponoj šumi iznad doma sada se dovršava i renovira lječilište za tuberkulozne.

Brsa kroz koja se u srednjem toku probija Spreča zaklanjavaju naselje Lukavac, važan industrijski centar. Još u prošlom stoljeću podignuta je u Lukavcu tvornica sode, a sada se dovršava nova koksara i nekoliko drugih tvornica za preradbu sporednih ali važnih produkata koksare.

Poput Litve u Banovićima, izrasta i Lukavac u važan i jak privredni centar bogatog tuzlanskog bazena.

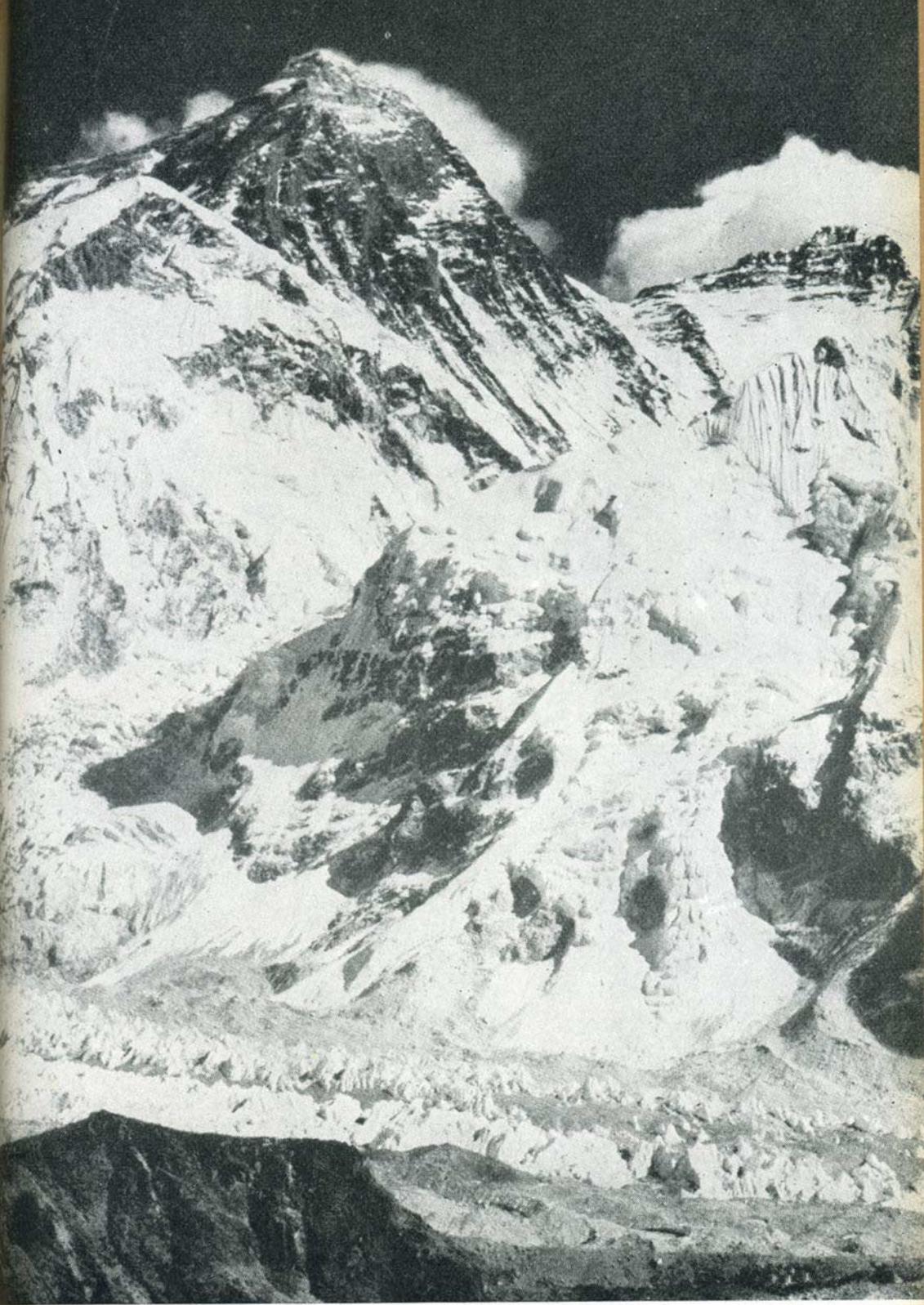
Desno od Spreče na prisojnoj strani brda što zaklanjaju Tuzlu leži malo raštrkano selo Husino, rodno selo »Husinskog rudara« opjevanog u pjesmi »Konjuh planinom...«

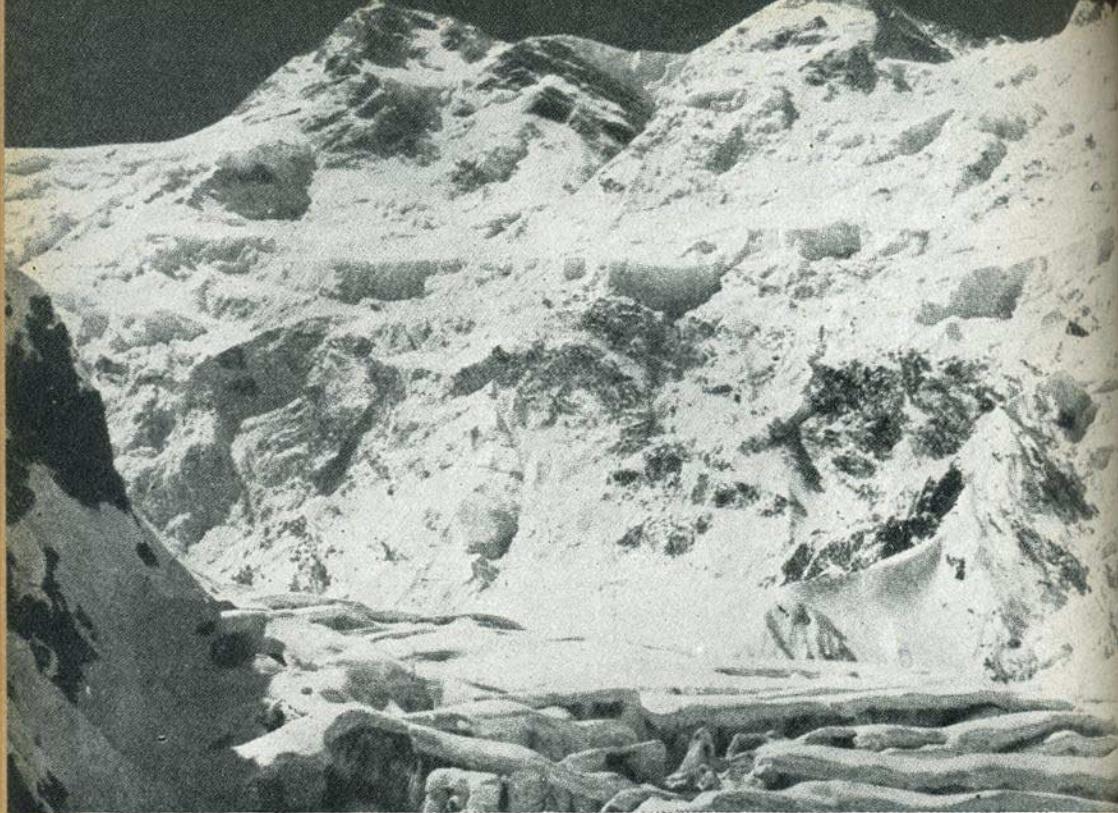
»Zidine« na Konjuhu

Foto: M. Kapidžić

Pred trideset dvije godine dogodio se u ovom selu krupan događaj — štrajk i pobuna husinskih rudara. Bilo je to 1920. Rudarski radnici Kreke i okolnih rudnika tražili su povećanje nadnica da bi poboljšali svoje životne uslove. Ne postigavši ništa rudari stupiše u štrajk koji se proširi po čitavoj Bosni i Hercegovini. Buržoazija je na to odgovorila oduzimanjem državnih stanova i otpuštanjem radnika. Rudari se sklanjavaju u selo Lipnicu i Husino, ali ih ni тамо ne pustiše на miru. Odredi policije и žandara pokušavaju i odatle izbaciti obitelji rudara. Dolazi konačno do oružanog sukoba. Pristižu odredi vojske и žandara. Topovi gađaju Husino, obruč se steže oko sela sve više и više. Radnici i seljaci iz okolice spremaju se da pruže pomoć Husinu, ali bez uspjeha. Sedam rudara je tada poginulo.

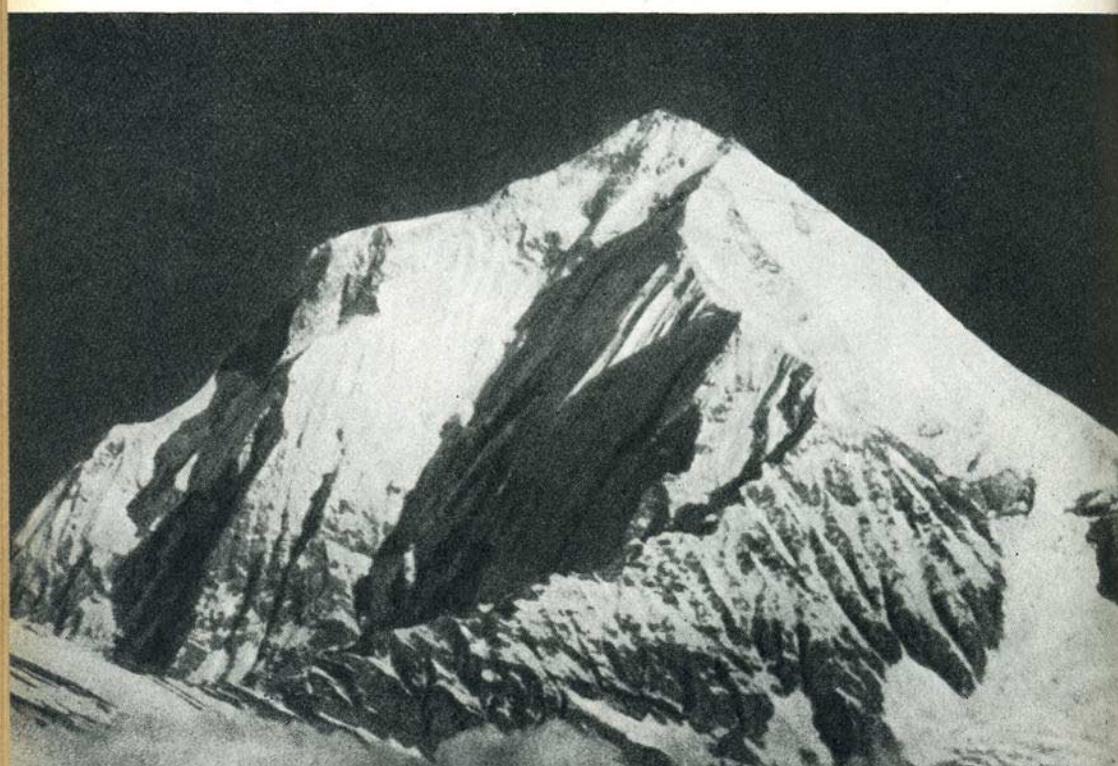

Mount Everest sa ledenjaka Khumbu

↑ Neuga Parbat

↓ Dhaulagiri

nulo, a mnogo ih je isprebijano i osakaćeno. Preko pet stotina ih je otjeroano u zatvore. Jure Kerošević bio je čak osuđen na smrt, jer se slučajno našao pored jednog poginulog žandara.

Ovaj događaj malog Husina odjeknuo je po čitavom svijetu. Proletarijat svih zemalja slao je oštре proteste beogradskoj vladji. Dizao je svuda glas za obespravljenе rudare. Miroslav Krleža pisao je tada da su »rudari stali kao aktivni borci u falangu onih koji se biju za to da i u našoj zemlji pobijedi pamet nad malogradanskim glupošću, princip nad interesom, rad nad profitom i pravda nad varljivom providnošću...«

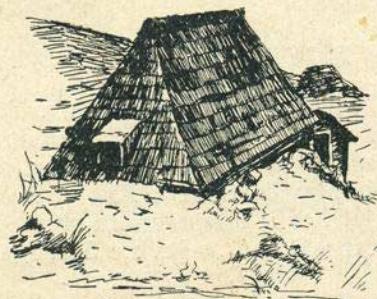
Tako je bilo prije. A danas husinski rudari, koristeći tekovine Narodne revolucije, za koju su se i sami borili, rade u obližnjim rudnicima i industrijskim poduzećima bez straha pred sutrašnjicom.

Pogled s osmatračnice na bližu okolicu prema sjeveru zaustavlja se još na malim uvalama između pobrđa Dubrave i padina Konjuha, kroz koje teče Litva i nekoliko drugih potoka. Nove i moderne jednokatnice i dvokatnice s crvenim krovovima samo djelomično proviruju iz prirodnih parkova ovog lijepog kraja. To je naselje Litva — potpuno novi grad rudara oko 4.000 stanovnika, nastao nakon izgradnje prve omladinske pruge Brčko-Banovići. Tu su naši čuveni rudnici mrkog uglja »Tito« u Banovićima. U ovom rudarskom reviru velikom oko 50 km², prema dosad utvrđenim zalihama, leži bogatstvo od preko 360 milijuna tona kvalitetnog mrkog uglja. Kad bi se današnja godišnja produkcija od 1.500.000 tona podvostručila, još uvijek se zalihe ne bi mogle iscrpiti za oko 120 godina. Na nekim mjestima su slojevi uglja plitko ispod površine i pružaju uslove za površinsko kopanje.

Horizont s ovog divnog zrenika vrlo je interesantan i pun kontrasta. Na jednoj strani toliko su vidljivi tragovi čovjeka u borbi s prirodom za bolji i ljepši život: zelene se njive i voćnjaci, ponosno strše tornjevi fabrika, usred nekadašnje šume iznikla su nova naselja, životna dinamika i borba sve više mijenjaju prirodni izgled ove krajine.

Na drugoj strani ogromna šumska prostranstva čine se na prvi pogled netaknuta. Lisnate krošnje drveća skrivaju tragove i ljudi i životinja. Sve je kao pod nekim čarobnim plaštem zelenila i tišine. Treba sići sa zrenika i već u prvoj dolini pored potoka susrećemo tragove. Posjećena i izrezana stabla složena tko zna prije koliko godina trunu i raspadaju se. Malo podalje su pastirske kolibe s pepelom na ognjištu obrasлом travom.

Spuštali smo se dalje prema Mačkovcu polaganim koracima, tiho i oprezno, u nadi da ćemo se susresti s kojom srnom, divljom svinjom ili vukom, ali nije nam se pružila očekivana prilika. Taj dio planine kao da je bio tada sasvim opustio ili utonuo u duboki san.

Na splavi niz Drinu

Drina sa svojim izvorskim dijelom Tarom je naša najljepša planinska rijeka. Izvorski tok sačinjavaju Piva i Tara, koje se sastaju na Šćepanpolju. Protječe kroz romantične predjele Bosne i Srbije. Obale joj se strmo dižu čak do 1000 metara! Njeni kanjoni su remek-djela prirode.

U starom vijeku zvala se Drinos, koje ime nalazimo na »Pajtingerovoj tabli«. Narod ju je prije zvao »Zelenka« i »Zelenika« zbog njene prekrasne zelene, bistre vode — odraz zelenila četinara. Predaja govori, da je turski sultan Mehmed Fatih, kad je osvajao Bosnu godine 1463., došao do Ustikoline, seoca na rijeci, gdje ga je prevezla na skeli majka trojice braće Kujundžića, najuglednijih građana u mjestu. Nemiran mu konj upadne u vodu na sredini rijeke i utopi se, na što sultan poviče: »Bu su derin!« (Ova je voda duboka!). Od riječi »derin«, kažu, postala je kasnije Drina ...

Još u doba starih Ilira, Rimljana i Turaka bila je most između Orijenta i Evrope prenoseći na splavovima bogate tovare istočnojačkih trgovaca. Njezin jeftin voden put bio je tada izvor ekonomske moći tuđinskih vladara i merkantilističke klase.

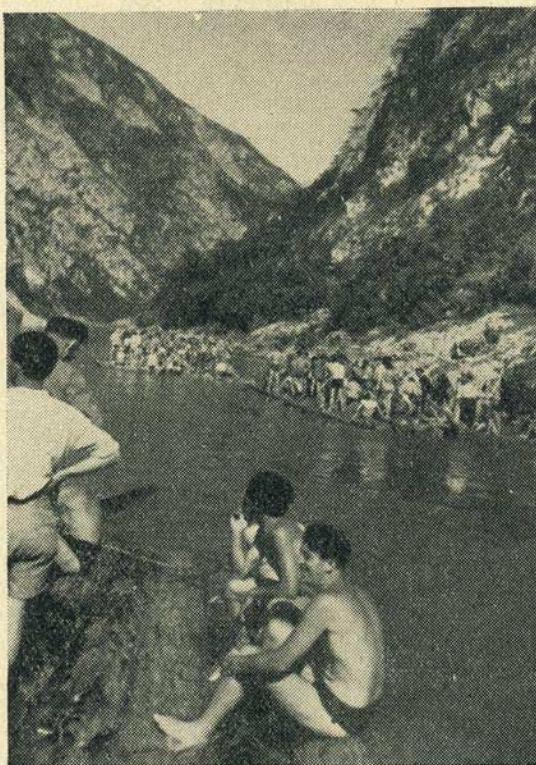
Danas je Drina izvor rada i kruha za naš narod. Njezin sliv nosi svojim tokom 1,200.000 kilovata, a samo elektrana kod Zvornika davat će uskoro 144.000 kilovata struje. Tako Drina postaje čuvena ne samo po svojim prirodnim ljepotama, svojim pjenušavim valovima i hučnim »bukovima«, spomenicima antičke kulture i junaštva našeg naroda, čarobnom arhitektonskom zamisli zgrada, mostova, minareta i zvonika iz prošlih vijekova duž njezinih krivudavih obala, bogatoj narodnoj nošnji stanovnika njenih obala, neugasloj tradiciji običaja, pjesama i sevdaha naših neumornih i neustrašivih splavarava i izletima vještih kajakaša, nego i po svojoj ogromnoj vodenoj snazi, što će pokretati velike turbine naših hidrocentrala pružajući našoj industriji neiscrpne izvore energije, a našem narodu bolje uslove rada i sretnije dane života.

Teško sopeći dvije lokomotive dovezle su nas nakon višesatne vožnje kroz vijugave serpentine bosanskog gorja u lijepi gradić na Drini, Višegrad. Grad još spava. Odlazimo na obalu Drine da se osvježimo, da operemo prljavštinu iz naših »spavačih« G-kola. Sa svih strana čuju se usklici divljenja o bistrini i hladnoći Drine. Ogladnjeli otvaraju naprtnjače i u vrtnoj restauraciji uza samu Drinu doručkuju. Pije se i »bosanska šljivka«, a neki su već pronašli »pravu« tursku kavu u obližnjoj kavanici.

VIŠEGRAD I NJEGOV MOST

Dok počivamo oči nam se odmaraju na veličanstvenom kamenom mostu, na vitkim minaretima, na kupastim kamenim brdima s rijetkom šumom. Prve sunčane zrake obasjale su ponajprije vrhove okolnih brda skidajući s njih jutarnji plavičasti veo. Kao u kakvom dokumentarnom filmu pomaljaju se i svjetlucaju u sunčanom rumenilu, na vrhu brda više samog grada s desne strane Drine, ruševine Staroga grada, ili kako narod

zove »Pavlovina«. Nekada, u stara vremena, još prije turskih najezda, stolovao je ovdje Pavao Radenović i sin mu vojvoda Radoslav Pavlović, odatle starom gradu narod dade svoje ime. To bijaše akropola Višegrada. Podno tih ruševina nalazimo i ostatke donjeg grada i — kule Kraljevića Marka. Potonja je visoka oko 8 metara, a zidovi su joj debeli blizu 2 metra. Služila je kao osmatračnica.

Iz kanjona u kanjon po cio dan na splavi, suncu i vodi.

Foto: D. Jovanović

U starim zapisima Višegrad se spominje prvi put 1448. g., kada je bio u sastavu srpske države pod vladom Nemanjića. Jedno vrijeme bijaše pod vlašću bosanskoga kralja Tvrtka II., da zatim opet bude posjed srpskih despota. U to vrijeme prolazio je kroz njega važan drum od Dubrovnika preko Sarajeva u Niš i Carigrad. U turske ruke padne 1544. g. Namjesto današnjeg mosta bila je »skela na Drini« i nju su Turci najprije zauzeli.

I dok se tako upoznajemo s povijesnim razvitkom grada, sunce se već povisoko diglo iznad strmih stijena cakleći se u zelenkastom ogledalu Drine, iz koga se odrazuje arhitektonski dragulj na staroj granici Bosne i Srbije, znameniti višegradske kamenite most. Sagradio ga je 1571. g. najčuveniji turski graditelj Mimar Sinan, po nalogu velikog vezira Mehmed paše Sokolovića. Most je remek-djelo građevinarstva svoga

vremena. Izrađen je sav u tesanom kamenu iz obližnje Višegradske Banje, podbočen s 12 stupova i 11 svodova zašiljenih prema vrhu. Razmak između stupova iznosi 14—18,5 m. Na lijevoj obali zavija i produžuje se uz obalu. Dug 170 m, a širok 6,30 m. S obje strane ima kamenitu ogradu. Na sredini je nekoć bila terasa s kamenitom klupom i česmom, gdje su muslimani vršili »abdest« (umivanje prije molitve). U tursko doba je tu bila dvospratna kućica od hrastovine za stražu. Tu se nalazio i veliki kameniti zid s pločom od bijelog mramora s dva »tarifa« — hronograma — na turskom jeziku, koji veličaju ljepotu mosta i Mehmed pašu Sokolovića.

Jedna polovina natpisa čuva se danas u sarajevskom muzeju. Stariji iz 1571. g. glasi:

»Mehmed-paše u ovo vrijeme Asafu¹⁾ sličan,
Svojom uvišenom osobom proslavio je svijet.
On potroši svoj imetak na zadužbine, u slavu boga.
Niko ne će reći da je bačen imetak, koji je utrošen u takove svrhe.
Za svog života on je uložio u zadužbine zlato i srebro,
Jer je znao, da ovakova djela ostavljaju lijep spomen.
Na Drini u Bosni sagradio je veličanstveni most
i razapeo red svodova na toj rijeci,
Na toj vodi dubokoj i hučnoj.
Prethodnici njegovi ne moguće ništa slična sagraditi,
Po naređenju božjem učini to veliki paša,
Da bi se njegovo ime spominjalo s poštovanjem i blagodarnošću.
On sagradi most da mu na svijetu nema ravnu.
Zacijelo нико не će reći da je straćen novac, koji je ovako upotrebljen.
Nadam se u božju milost, da će graditelju
Vijek prolaziti u sreći i da nikada ne će znati za tugu.
Badi²⁾ koji je vidio kad je dovršeno gradenje, napisa tarif;
Neka Alah blagoslov ovu gradevinu, ovaj čudesno lijepi most.«

Godine 979. (1571.)

Tarih iz 1577. g. dosta je oštećen i nečitak, a glasi:

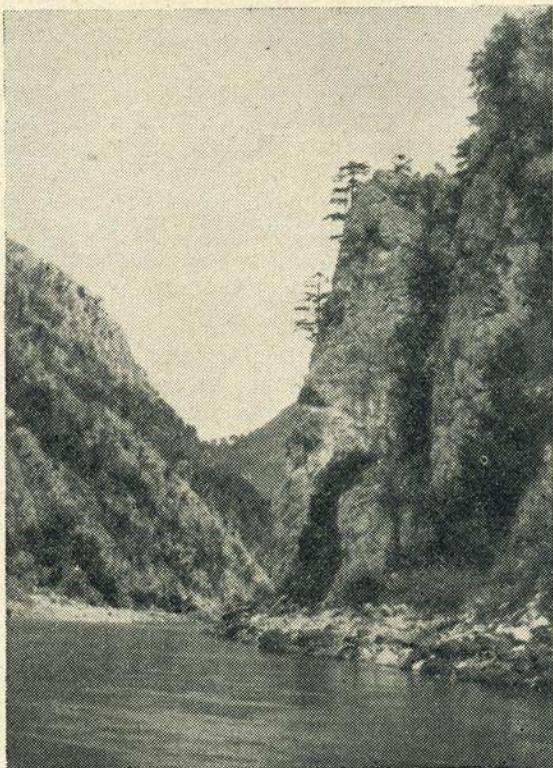
»U doba vladara svijeta Murad-hana, sina Selimova,
Preuzvišeni dobrotvor Mehmed-paša,
koji je trojici careva odano bio veliki vezir,
Učini najveću divnu zadužbinu, nek mu je Gospodar u dobro upiše!
U čistoj namjeri sagradi pod svojim milostivim nadzorom golemi most
preko rijeke Drine.
Izrada je tako lijepa, da onaj ko ga vidi
Misli da je jedno zrno bisera u vodi, a nebeski svod mu je školjka.
Bože daj, da njegova zgrada ostane čvrsta, a sreća njegovog života bude mu
uvijek vjerna;
Podaj mu Gospodaru, što zaželi na ovom i na onom svijetu!
Nihadi mu napisa tarih, neka ga blagosilja ko ga vidi.
Mehmed-paša načini ovaj most preko vode 985. (1577.).«

Zidanje ovoga mosta opjevano je i u srpskim narodnim pjesmama. 1896. g. za vrijeme velike poplave Drina je dostigla nevjerojatnu visinu od 14,6 m i most se sav našao u vodi, no njegova čvrsta konstrukcija prkosila je i ostala pobednikom nad prirodom.

Stare kronike pišu, da se Sokolović rodio oko 1505. g. u selu Donje Ravanice blizu Višegrada. Kad su Turci u tom kraju skupljali »divšir-

¹⁾ Asaf, savjetodavac Premudrog Solmona; ²⁾ Badi, pjesnik ovoga hronograma.

mu« (danak kršćana u djeci za janjičare) odveden je mali Bajica silom od roditelja, da u 1565. g. postane veliki vezir, a već 1562. g. postao je i zet sultana Sulejmana Velikoga. Historičari pišu za njega, da je bio izvrstan strateg i vojskovođa, mudri političar i državnik. Hrvati su se s njime sastali kod Sigeta. Narod pak u Bosni mnogo ga je volio, jer je bio milostiva srca. Za vrijeme vladanja Sulejmanovog nasljednika Selima, njegovog tasta, koji je bio slab i mlitav vladar, Sokolović je postao

U zatvorenom kanjonu

Foto: D. Jovanović

apsolutni gospodar u turskoj državi. On je vrlo bistro uvidio, da neprekidni ratovi vode tursko carstvo u propast i da je potrebno razdoblje mira zbog ekonomske obnove i jačanja zemlje. U Turskoj, a kasnije i u Bosni, podigao je veliki broj škola, džamija, banja, mostova, vodovoda i ostalih javnih ustanova. Promatrajući s turskog gledišta, ovakova politika podigla je mnogo ugled turskom carstvu u samoj zemlji i u osvojenim krajevima.

Turski putopisac Evlija Čelebija navodi, da je Sokolović podigao »donju višegradsku varoš«, današnji Višegrad, u kojem je tada bilo oko 700 kuća. Iz tih spisa se razabire, da je najprije sagrađen stari grad i cdatle ime cijelom mjestu Višegrad. U čaršiji je tada, kako on piše, bilo

oko »tri stotine dućana«, što pokazuje, da je trgovina u to vrijeme, u tom gradiću, neobično evala zahvaljujući svojem geografskom položaju. Sam grad je gotovo zadužbina Sokolovića. U njemu je tada podigao veliki raskošni hotel — »kameni han« — sa kupatilima i stajama za noćivanje karavana, trgovaca i uzvanika, »imaret« — besplatnu kuhinju za ishranu sirotinje, džamiju »Sokoliju«, jednu »tekiju« — bogomolju, više javnih česmi i mnoge druge javne građevine. Zbog njegove velike popularnosti ne samo u Turskoj, već i u Bosni, nasljednik Selima, Murat III. nije ga trpio. Podigla se protiv njega plaćena opozicija i jednog dana 1579. g. ubije ga jedan derviš u času, kad je zavukao ruku u džep, da mu udijeli milostinju.

No trajni spomen na Sokolovića sadržan je u njegovim velebnim građevinama i u narodnoj predaji. Veliki most na Drini, o kome piše i naš književnik Ivo Andrić u djelu »Na Drini ēuprija«, danas se restaurira istim kamenom, tako da će dobiti svoj prvobitni oblik. Pri povlačenju 24. listopada 1914. g. austrijska vojska je dinamitom porušila jedan dio mosta. U kasnijim ratnim operacijama most je još više oštećen. Između dva rata na žalost se nije našlo sredstava za njegovu obnovu, nego je bio nakaradno iskrparen nekom starom željeznom konstrukcijom.

Opraštamo se od Sokolovićeva mosta. Grad je već posve oživio. Otvaramo se »mušebaci«, a na »pendžerima« se pojavljuje tu i tamo po koja lijepa djevojačka glava svježa, rumena lica, slobodna, bez feredže, bez starih predrasuda. Pomalo se prikupljaju svi izletnici iza mosta, gdje se slažu i opremaju tri splava za naš prijevoz. Iz kućice na brežuljku, koja se pripila uz stijenu kao lastavičje gniaze, pozdravlja nas svojom jutarnjom pjesmom pijevac raširenih krila, kao da se čudi, odakle ovoliko svijeta u njegovu kraju. Kako je već tradicija, da se na dan narodnog ustanka u Srbiji, 7. srpnja, prave izleti niz Drinu, to su se mnogi mještani sakupili na mostu, da nas pozdrave pri odlasku.

Nebo je bez oblačka. Dan kakav se može samo poželjeti. Silazimo na splav u grupama. Vješamo odijela i naprtnjače na »soške« (tronoge piramide), da se prilikom vožnje od valova Drine ne smoče. Društvo je šarenog: staro, mlado, muško i žensko, pa i djeca. Ima nas pocrnjelih od sunca kao Arapi, no više bijelih kao »užički kajmak«, koji će po pravilu svi ispeći leđa sjetivši se tek kod kuće, da je trebalo biti oprezan. No i to su vesele popratne »uspomene« s izleta! Među nama ima liječnika, inženjera, činovnika, članova radio-stanice, novinara, fotoreportera, profesora, sudaca, studenata, pa i penzionera. Već u vlaku razdijeljen je svi-ma program s uputama za izlet i organizacija »klapa« kao u vojsci.

NA SPLAVI

Prvi nesigurni koraci po oguljenim balvanima rađaju skeptična raspoloženja. No među nama je najstariji planinar »čika Žika — penzioner«, koji već treći puta prelazi Drinom i pomalo nam se vraća hrabrost. Splav sačinjava dvadesetak debala, oko 30 kbm, tako da ima dovoljno mesta za pedesetoricu. Debala su vezana čeličnom užadi i »klanfama«. Dok se prelazi s debla na deblo ima se osjećaj kao da se svakom nogom stoji na jednom čamcu. Ljuljaju se i poigravaju debla na nemirnoj i nestabilnoj

šnoj Drini. Još uvijek ima i suviše »ozbiljnih« i »bljedolikih« lica. Dvoje, troje se već i osklizlo na mokrim i ljigavim balvanima, ali su se brzo i podigli uozbiljivši se kao da ništa nije ni bilo. Po dva splavara na svakom splavu, jedan sprijeda, a drugi na kraju, hvataju svoje »dumene« (vesla) i uz trokraki hura-hura-hura, prvi splav se otiskuje prema mostu. Oči sviju pozorno prate kako će proći ispod jednog od lukova. Iz daljine se čini kao da će naletjeti ravno na široki kameni stup i razbiti se u sastavne dijelove. Neke starije žene kolebaju se, da li da pođu ili da odustanu od te vratolomne vožnje. No u tom trenutku prva splav je jurnal, nošena maticom, kroz luk i zrakom se prolama pljesak splavarima i hura-hura! Uzdasi olakšanja od vraćene hrabrosti čuju se na našoj drugoj splavi. Vođa splavi ili kako ga mi zovemo »komandant« proziva po spisku sve izletnike radi »kontrole«, da se nije koji sakrio u džbunje odloživši hrabrost za — drugu godinu.

Polazak! Dumeni zahvate bistrom Drinom i u času nas hitra matica nosi sredinom toka. Tek pomisao na posadu »Kon-Tiki« ulijeva povjerenje u splav, da i mi možemo preći bar tisući dio njihovog puta. I naša splav juri ravno na peti kameni stup mosta. Tko je bio srčan imao je vremena, da baci pogled i na Višegrađane kako nam mašu sa mosta. Nemirna, hladna voda prelijeva se preko naših nogu i mnoge hvata još veća »zima«! Doduše neki su kasnije pričali, da im je bilo i »vruće«. Utisci »hrabre posade« su različiti. Još nekoliko metara nas dijeli od stupa. Kako sada izgleda mi ćemo se zaista razbiti i to po polovini splavi. Prvi splavar grčevito drži dumen, zamahuje i grabi maticu svom snagom. Po sredini splavi svi su posjedali, da splavari mogu da motre jedan drugoga. Mi, koji smo do prvoga splavara, jasno razabiremo kako su mu iskočile žile na vratu i sljepoočicama i kako se sav pretvorio u jedno snažno kormilo, koje prkositi zakonu matice. Još dva, tri metra i bit će tresak i lomljava. Neki su poskočili prema sredini splavi. (Malodušni spominju i — svetu Petku!) »Zanesi k Bosni!« — dobaci prednji stražnjem splavaru i u stotinki sekunde, kako kažu fotoamateri, splav se zanesla i na desetak centimetara kliznula pokraj stupa. Spontani pljesak olakšanja i pohvale splavarima odjekuje Drinom. Sa mosta isto plješcu. Među njima je možda tko od splavara, žena, dijete. Znaju oni dobro kakav je težak i opasan njihov posao.

NA VOLJU DRINI

Prijemni smo ispit dakle položili. Sve tri splavi kližu i plove brzom vodom. Pomalo smo se oslobođili i krećemo se po splavi. Potrebno je samo paziti, da se nogu ne sklizne između dva balvana. Još uvijek je prilično hladno. Sunce tek dopire iza visokih planinskih masiva na Drinu. Čitamo naš izletnički bilten, da bi se upoznali unaprijed sa zanimljivostima, kojima plovimo ususret. Gotovo je svaki kupio knjigu, prof. D. J. Deroka: »Kajakom i splavom niz Drinu«. Proučavamo geografske karte. Najviše se zanimamo za »bukove« — kako narod zove brzice ili katarakte, o kojima smo čuli, da su opasne i pogibeljne. U međuvremenu nalijećemo na prvi mali »prelijev«. Razigrani valici Drine kvase nam noge, a ponekoga su okupali sve onako u hlačama. U trenutku svi smo bili u kupaćim odijelima. Oprez od budućih bukova! Ovdje Drina teče

širokom dolinom s poljima i voćnjacima. Nakon 2 km vožnje visinska razlika Drine je 6 m, što znači da ima pad od Višegrada 3%. Stoga pričeno brzo i odmičemo. S desne strane nanosi Drina najfiniji pijesak stvarajući idealnu plažu. A onda najednom pomoli se usred rijeke nešto tamno, mrko. Vapnenačka stijena obraštena mahovinom, što prkositi vodi i vremenu. Eto i prvog priželjkivanog Mušićeva Buka.

Splav juri ravno na kamen. Uzbudjenje napeto kao tetiva luka! Splavar »prednjak« bori se s pobješnjelim valovima, siječe divlju i svojeglavu maticu i sekunde iščekivanja poigravaju se s našim živcima. Tko ima dobru maštu predstavlja si tresak, lom i naše potapanje. No spretni splavar i opet je pobijedio stihiju vrtložne bujice. Splav je, kao nekom čarolijom, samo kliznula uz kamen! Zalijeva nas buk, kud koga zahvati, nekome je odnijelo i novine iz ruku.

S lijeve strane nižu se seoceta Barimo i Miloševići. U svakom živi petnaestak splavarskih porodica. Ovdje je tok Drine laganiji. Obala se naglo mijenja. Ulazimo u klisuru. Vidik se posve zatvorio. Izgleda kao da se Drina pretvorila u ponornicu. Planina Panos (654 m) diže se strmo s desne strane. Iz kamenih usjeklina strše crni borovi spuštajući se do same vode. Šum veslanja naših splavara podigao je s vrha stijene velikog lješinara. Nadolazi opet jedan mali »prelijev«, no za nas je to sada već sitnica. Na padini Panosa i opet se bjelasaju drveni krovovi seoceta Zagrađe. Splavari pričaju, da u tom kraju ima medvjeda i divokoza. Približavamo se planinskom masivu Tresnici (1151 m). Fotoaparati škljocaju. Listamo štampane vodiće i tražimo šipilje u obalnom stijenju. Nekada su u tim šipljama živjeli kaluđeri-isposnici, tješći se u svom vegetiranju srećom na »drugom svijetu«.

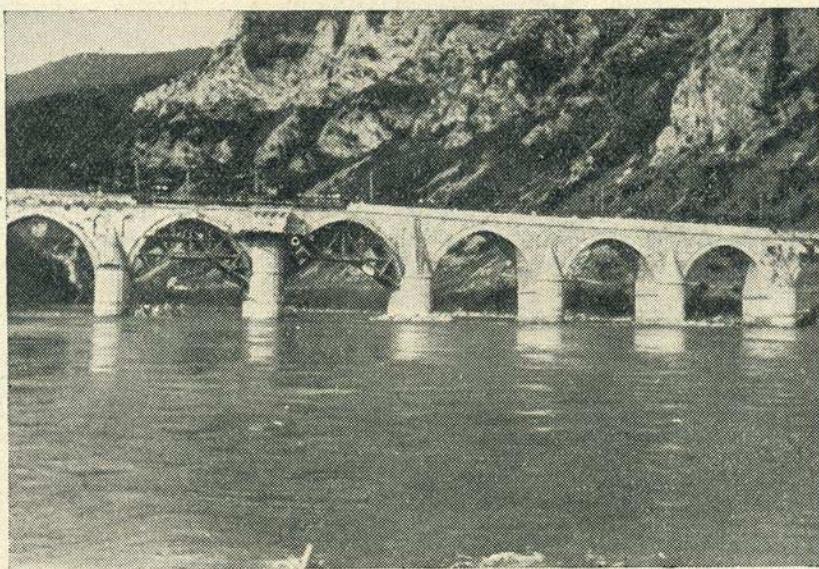
Drina je ovdje mirna kao ogledalo, u kome se zrcale konture kamenih gromada. Plivači skaču u vodu. Splav plovi tako lagano, da se može lakoćom plivati oko nje i protiv struje. Iako je sunce prilično pripeklo voda je u sjeni kamenih visova hladna. S obronaka Tresnice pritječe kratki potočić Smrčivo vrelo i planinski potok Suhi dol, što se sa silnom bukom ruši u Drinu. Narod ga zove Studenac. Romantiku ove slike dopunjuje mala vodenica.

U KUĆI SPLAVARA

Još stotinjak metara kroz klisure i obala je opet pristupačna. Proćiemo i uz selo Stari Brod. Riječna dolina se proširila i Drina jako zavija prema istoku. S lijeve strane, pod brdom i na maloj zaravni, maše nam skupina žena i djece. To su žene naših splavara iz sela Đurevići. Ovdje splavari po pravilu »prikrajne« — pristanu — da pozdrave svoje i da se malo odmore od naporne vožnje. Uz samu obalu izvire bistra gorska voda. Splavi su privezane uz obalu i ozjednjeli iskaču sa svojim čuturicama, da se opskrbe vodom. Polazim sa starim splavarom u njegovu kuću. Pozdrav nas čeka na stolu: »Čokanac« mirisne šljivovice. Kuća jednostavna, ali čista. Oko nje nešto livadice s ovcama i komadić vrtića. Pre-malo za život. Stoga je splavarenje glavno zanimanje ovih ljudi.

Već u rano proljeće kad kopni snijeg i kad se ruše i praskaju lavine s okomitih klisurina u kanjon, splavari već pripremaju svoj alat. Tek što snijega nestane — nabujali planinski potoci sjure se kao slapovi u Drinu.

Te prizore može dočarati samo muzika! U šumama drvosječe obaraju stabla, sijeku ih, gule im koru i spuštaju niz »točila« — strma kamenita korita. Deblo za debлом buéne u vodu kao kad se lansira torpedo s torpiljarke. Taj način transporta debala poznat je još iz najstarijeg doba. To je najjeftiniji put iz šume do pilana i skladišta. Stanovnici svih sela uz Drinu bave se već generacijama drvosječom i splavarenjem. Danas se upotrebljavaju sve više žičare, kojima se građa spušta neoštećena u Drinu. Spuštanjem niz kamenita točila, deblo se mnogo oštećuje.

Most Mehmed paše Sokolovića

Foto: D. Jovanović

Osim splavarenja postoji i »triftarenje«, koje se sastoji u tome, da nepovezane balvane voda sama nosi, a »triftari« na obim obalama Drine otiskuju »capinima« debla, koje je brzina matice izbacila na obalu ili su se zaglavila u klisurama. Ovakav mučan posao traje sve do prvih brana, gdje se od prikupljenih debala »skivaju« (grade, vežu) splavovi. Dugim čakljama skiva se jedan red balvana u širinu, a zatim se splav produžuje novim balvanima. Balvane splavari povezuju tankim mladim bukovim granama, »gužvama« kako ih oni zovu, a koriste se i žičani kablovi i »klanfe«. Najveća dužina drinskog splava je 25 m, a širina oko 6 m. Na prednjem dijelu splav je uža. Usred splavi naprave splavarji od ilovače i pijeska ognjišta, gdje kuhaju svoju puru »zlatušu«, a u hladnim proljetnim i jesenjim danima se i griju. Gotove splavi nazivaju »krpama«. Splav se predaje iz ruke u ruku, od splavara do splavara, baš kao štafeta. Svaki splavar poznaje najbolje svoju dionicu puta. Prva smjena je u Višegradu, druga u Zvorniku. Noću splavari ne plove. Ima godinâ, kad se Drinom preveze i 900 splavi od kojih mnoge mogu da ponesu i vagon robe.

KROZ KANJON

Vraćamo se niz brežuljak prema splavovima. Na splavovima svi posjedali po »turski« držeći među nogama otvorene naprtnjače i žvaču zalogaje. »Čikà Duško« — pasionirani planinar i rođeni organizator, vođa i ove »ekspedicije«, daje znak za polazak. Trostruko »hura« za porodice naših splavara. Na splavovima se osjećamo već kao »kod kuće.«

Sunce pošteno žeže. Primamo pritok Hrtarsku rijeku. Prošli smo »kao od šale« Kešin buk. Zatim je opet Drina mirna kao uljena površina. Gdje nema podvodnih stijena skačemo naglavce u bistru vodu rashlađujući opaljena tijela. Držimo se za kraj splavi, koja nas lagano vuče. Zaista čovjek se osjeća sretan i preporoden u toj svježoj vodi. Najednom znak splavara. Brzo se uspinjemo na balvane.

Ulazimo u kanjon. Do maločas obala je bila blago zaobljena, zasadena šljivicima, orasima i kukuruzom, a sada: voda vrije, pjenuši se, vraća se odbijajući se od oštih strčećih stjenjaka. Ovdje je i veća brzina plovidbe. Korito se suzilo na desetak metara. Svakog časa očekujemo, kako ćemo da ostružemo kamene obale. S obje strane ispriječile se okomite klisurine, koje pri svom vrhu izgleda, da su se nagnule. Sunca ovdje nema. Samo kratko vrijeme oko podneva, dok je u zenitu, padaju na maticu njegove zrake. Ovdje je Drina tamno plave, gotovo crne boje. Velebna je tišina u kanjonu! Tek koji tetrijeb zaleprša krilima. Oči nam prate visoke stijene, iz kojih na samom vrhu raste bor. Upravo se čovjek pita gdje to korijenje nalazi zemlje i vlage. Vratovi nasbole od gledanja čas lijevo, čas desno u te visine. Akustika je izvanredna. Svaki ponešto zaviče. Neobično snažno odjekuje glas duž cijelog kanjona. Izgleda kao da se dovikuju divovi. Po svojoj ljepoti ubrajaju se kanjoni Drine među najljepše u Evropi. Sve više i više se izdižu kamene klisurine. 700, 800, pa i više metara! Neke stijene podlokane od vode, izgleda nagnule se, i čini se kao da će se srušiti uz urnebesnu buku. Čovjeka hvata neko strahopostovanje od tih kamenih grdosija. Koliko se ovdje napatio naš čovjek vrludajući ovim visovima osvajajući kamen po kamen ove lijepe i divlje zemlje od okupatora. Koliko je naših vojnika ovdje našlo smrt u tim provalijama. Ginuli su tu i neprijateljski vojnici, od kojih su se mnogi zapitali: »Koji me davo doveo ovamo?« — kako je na jednoj stijeni rezig-nirano napisao nepoznati Nijemac.

Ove izlomljene, oštire i nazubljene stijene razumije samo naš čovjek. Podsjećaju me na ulja crnogorskih gudura našeg slikara Lubarde. Naš čovjek, naš Bošnjak, ponosan je na svoju sirotinju, na svoju Drinu i njene grebene. Ove čak hiljadumetarske kamene litice, ova skromna vegetacija, što je ipak krase uspravnii borići, oblikovale su granitni karakter ovih ljudi. I stas i lice odražavaju gordost zbog prirodnog bogatstva svoje zemlje. Što li sve ne krije utroba tih planina? Čvrsti su to ljudi i riječ im je kao otklesani kamen! A narodna pjesma nekako je tvrda i teška kao i ovo kamenje.

Na vrhu mnogih stjenovitih planina razabiremo lijepe visoravni uz čije rubove pasu ovce. Pozdravljaju nas i pastiri. Dovikujemo se. Za čas se razlijeva ovom kamenom divljinom milozvučnost pastirske frule. Promatramo ih dalekozorom. Dječaci od desetaka godina, bez učenja i škole, mali majstori svog instrumenta. Za dugih ljetnih paša izrađuju

frule ukrašene jednostavnim, ali lijepim narodnim ornamentima. Tko zna što li se krije u tim dječjim dušama? Koje želje, koji porivi, koji ushiti? Nije li i naš najveći kipar isto tako rezbario frulice još kao paširče! Možda su vrlo blizu ostvarenju svojih maštanja. A mašta je u ovom narodu razvijena kao bajka. A kako i ne bi, dok čovjek promatra ove čarobne oblike kamenja iz kojih su atmosferilija i Drina izvajale najčudnovatije oblike, koje tek zamišljamo. I dok su ovog proljeća drvo-sjeće odvajali i označavali ponajljepša stabla, znali su ti mališani, da će ta stabla uskoro prenositi negdje iz daljine, čak iz Zvornika, razapetim žicama, dan u njihova rana zimska smrkavanja. Slušaju oni kazivanja starijih o velikim branama i turbinama, koje hiljade omladinaca ugrađuje u njedra Drine, da bi svjetlost i energija pružili njima novi, bolji i sretniji život. I za ranih zimskih večeri, pored gusala i frula, okupljat će se sada oko širom otvorenih knjiga hraneći svoju maštu naukom!

MOSTIĆ KAO U PRIČI

»Preskočili« smo još jedan buk i nakon vožnje od devet sati približavamo se ušću divlje rječice Žepe. Već iz daljine čujemo žuborenje, poput vodenice. Sakriven iza velikih, razgranatih i gustih krošnji ukaže nam se nevjerljivo ljudski mostić uzanog otvora u obliku zalomljenoj šiljastog svoda. Počiva na isklesanim kamenim stijenama a izgleda kao da ga je sama priroda izvajala. I on nosi pečat darežljivosti Mehmed paše Sokolovića. Širok je svega dva metra, a zarastao je sav u travu. Davno je preko njega išao važni trgovački put.

Iza njega u velikom padu, u uskom prosjeku, ruši se pjenušavim valovima i žubori Žepa vrludajući preko kamenih stepenica u Drinu.

Prekrasan, nezaboravan prizor!

GORNJI I DONJI BUK

Približavamo se kulminaciji uzbuđenja i divljenja. Prošli bukovi bili su šala prema ovima. Niski je vodostaj i Gornji buk ćemo proći. Za velike vode taj prijelaz je vrlo opasan, pa se čak i splavarji iskrcavaju i prepustaju splav svojoj sudbini. Tek kad se splav nađe s druge strane buka uskaču na nj i hvataju opet svoje dumene.

Pjesma je utihnula. Svi smo se skupili prema sredini. Sve se odvija u sekundama, jer splav se više ne vuče lijeno, već juri ravno na podlokane stijene. Valja priznati: dah čovjeku malo zastane. Drina nas poveze ulijevu, a splavar-prednjak zabaci na bočno; čovjek misli: baš hoće da nas razbije o to prokleto kamenje. Ovdje su i fotoamateri zaboravili snimati. Sekunde iščezavaju. Tajac. Tek škripa ležišta dumena i snažno izdisanje splavara. I najednom osjetimo udarac valova od odbijene stijene, koji se razlikuju preko splavi. A ona — kao da je podronila. Sretno prođosmo ne dodirnuvši kamenje. Zaista nije lako biti splavar! Točno tu treba proračunati svaki zamah dumenom, motriti maticu, odbijanje valova od stijena, pronaći pravi put u tom bjesnilu bujice. Iz svih grla zaori trostruki »hura« za naše majstore-splavare. A oni se zadovoljno smiješe brišući rubom košulje graške znoja.

I drugi je splav prošao sretno, tek je treći zahvatio krajem oštro kamjenje. Zadnji red balvana se podigao na susjedne balvane. Da je ovdje na kraju netko stajao loše bi se proveo. Popucala su čak i čelična užad, a krajnji se balvan oslobodio veze.

Malo dalje »prikrajimo«, jer dolazi još opasniji Donji buk. Skidamo naprtnjače, cipele i odijela sa »soški«, prebacujemo ih preko ramena i pješaćimo kozjim puteljcima oko pola kilometra. Ovdje je odmor i ručak. Dok očekujemo splavove krijepimo se ledenom izvorskom vodom. Skaćemo s visokog kamenja, plivamo, ronimo, slikamo se i pjevamo.

Najstariji i najveštiji splavar preuzima vodstvo oko prebacivanja splavi preko buka. Interesantno je, da on jedini ne zna plivati. Posebno je zanimljiva i ta činjenica, da su nekad bankarsko-trgovinski trustovi, koji su eksplorativirali drvo s planinâ uz Drinu, uzimali samo one splavare, koji ne znaju plivati, kako bi ih prisilili da što bolje čuvaju splav, da se ne raspade na bukovima. Upravo nevjerojatno žalostan način eksploracije čovjeka! — Koliko li je splavara našlo smrt u vrtlozima i na hridinama nemilosrdne Drine! Splavari savjetuju iz vlastitog iskustva, da u slučaju raspada splavi, treba se držati samo jednoga balvana, a ne slobodno plivati, jer i najboljeg plivača progutaju i odvuku virovi i razbiju ga o podvodno kamenje.

U ovoj uvalici je i poznato splavište Slap na Drini s točilom — »rižom« — za spuštanje balvana. Donji buk je najveći slap na Drini ukupne visine preko 3 m, širok oko 20 m i dug 100 m. Preko njegovih stijena voda strmo pada te se i splav strmo spušta i jurne u uzburkane valove. Donji buk je, protivno od Gornjeg, mnogo opasniji kad je niski vodostaj.

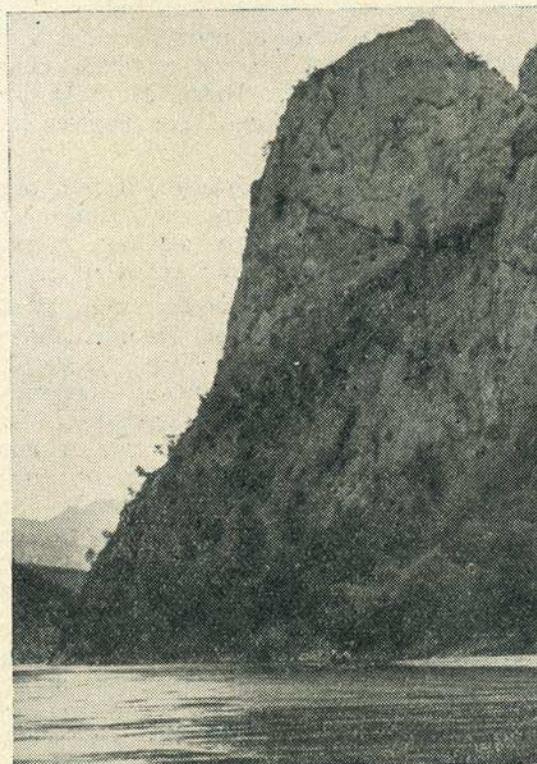
Odjednom svi se sletili prema obali. Nadolazi prvi splav. Nekoliko najhrabrijih ostalo je sa splavarom. Matica nosi splav kao slamku, a oni hrabi šćućurili se oko poprečnih balvana. Splavar je otpustio dumen, jer tu ne pomaže više nikakvo krmarenje. Vrtoglava je to brzina. Najedenput tresak. Splav je pljusnula o razbješnjene valove, koji ga podižu i nakriviljuju na pramcu, prekrivši cijeli splav vodenom pjenom i mjeđuri ma kao da ga je progutala neka neman. Ne vidi se ni splav ni ona nekolicina najhrabrijih.

Aaaah! čudimo se mi na obali. Slika je neobično impresivna. Mnogi smo je snimili. A tada se najednom sunovrati preko stepenaste grede lomatajući i savijajući se kao neka ogromna gusjenica. »Eee, ljudi! Ovi će se zdrobiti! — prekine napetu tišinu u našoj grupi jedan liječnik. Podigne se oblak bijele vodene prašine. A tada kao dupin iskoči splav iz tog opasnog vodenog kola!

Odmah nešto niže voda čini »vodorat« kružeći vraćajući se, gdje splav prikraja. Hura! Bravo! Svi jurnemo prema posadi. Svi živi i cijeli, samo što se s njih slijeva voda u mlazevima. Netko od njih kaže: »Ta je kao na skijaškoj skakaonici!« Splavari odmah vežu pokidanu čeličnu užad, zabijuju »klanfe« i hvataju otkačeni balvan. Vrijeme je već poodmaklo. Ukravavamo se na našu splav. Druga i treća splav za čas su prešle Drinine »Scile i Karibde« i već smo u pokretu.

25 KM KROZ KANJON

Nekih stotinu metara nizvodno opet nam se ispriječile stjenovite zidine. Ulazimo u najdublji kanjon Drine. Računa se oko 25 km. U kanjonu vlada grobna tišina. Sve je pusto. Nigdje žive duše, ni kuće, ni kućista. I pri sunčanom danu ovdje vlada polutama, samoća i mir. Gore visoko iznad hiljadu metara viri krajičak nebeskog plavetila. Čovjek ima

U sjajnoj i bistroj Drini ogledaju se kameni gorostasi.

Foto: D. Jovanović

osjećaj kao da će ga sad zgnječiti ove silne, gorostasne stjenovite gromade. Nešto ga guši u tom uzanom vodenom klancu. Uz krečnjačke zidine sablasno strše, kao neki crni svijećnjaci, manji i veći borovi. Na tom dijelu je jedino moguć voden put Drinom.

Svi smo zanijemjeli impresionirani ovom grandioznošću majstorstva prirode. Kreštanje uplašenih ptica djeluje duž kanjona kao u začaranom zamku Baš-čelika! S vrha neke oštret litice začuđeno nas promatraju dvije divokoze. Skaču s grebena na greben a pod njima se krši i ruši sitno kamnje, koje uz zaglušan štropot pljušti u vodu. Drina je ovdje pritiješnjena ograncima Javor planine, Zvijezde i Tare, čiji vrhovi prelaze iznad 1500 m. Bukovi se redaju svakog časa: Truhla, Ćvelina, Dragin Kamen. Kod zaselka Luka, Drina se na dogledu zatvara, kao da se ne može dalje. Ogromna okomita stijena zatvara vidik. No uzani tjesnac nas propušta.

Čovjek ne zna što da prije gleda. Gore, lijevo, desno ili na podnožje tih divovskih obala, kojima se vjekovima igra hučna i hitra Drina vajajući kao najfinijim dlijetom krečnjačke obale po miloj volji.

Začas se opet pogled zaustavi na stijenama gusto obraslim orahovim drvetom. Tu još nije dospjela sjekira. Uoči drugog svjetskog rata pojavili su se u naseljima uz Drinu talijanski trgovci drvetom. Trebali su orah, jer od njega je najbolji kundak za puške i mitraljeze. Sjeklo se nemilice. Pravili su se dobri poslovi. Fašizam je pravio oružje, a korumpirani vladajući režimlije zgrtali su profite. Narodu se platilo okupacijom, kad su ti isti kundaci tukli nejaki narod po Bosni. No jednog dana zgrabio je narod i te kundake i kao hukteći valovi Drine jurnuo na crno-košuljaste kukavce ...

Ipak, tamo gore, na visoravnima, ima još čitavih neprohodnih šuma četinara, tu ima još bijele lipe, grabovine, pa i gloga. Tu je i Pančićeva omorika, trajni naučni spomenik našem velikom prirodoslovcu, kojega su, po njegovoj želji, beogradski planinari sahranili na vrhu Kopaonika.

Ploveći dalje nailazimo na sve više većih i manjih slapova, koji svojim romorenjem uljepšavaju ove prirodne ljepote. Jedan dio Drine narod zove »Brusnicu« i »Čvelinu«. I zaista, Drina je svoju obalu izbrusila u svim mogućim oblicima. Kao neki bas-reljevi ocrtavaju se čudesne figure, glave, životinje, i razni predmeti u izgriješnom krečnjaku. To je svijet najbujnije mašte. Dok čovjek malo zažmirkira, ukazuju mu se čitave kompozicije likova, borbe vojnika s kopljima na konjima ... Čovjek budan sanja ... Nema riječi, ni tog kiparskog dlijeta, koje bi te ljepote moglo dočarati, reproducirati. Jedinstveni su to prizori. Danas dok obnavljam te slike, želio bih i opet na Drinu. Ima nešto čarobno u toj rijeci. Upravo vabi i dozivlje čovjeka!

Sati prolaze. U predjelu Tihova, gdje Drina gotovo stoji, skačemo posljednji put u vodu. Ovdje su već blaže kosine krševitih stijena. Bukovi opet nadolaze i prekidaju naše kupanje. Na drugoj splavi grupa pjevača reda pjesmu za pjesmom. No nešto zaostaju u ritmu. Bit će da i umor pokazuje svoje djelovanje. Tada se umiješa jedna članica komornog radiozbora i preuzima vodstvo. Od slovenskih, kajkavskih, bosanskih, dalmatinskih, srijemskih, srpskih pjesama izdvojila se najednoć solistkinja Gotovčeve »Đuline pjesme« iz »Ere«. Pljesak i »želje slušača«. I razliježe se pjesma Drinom ...

Što li su sve slušale ove gudure? Rimske i turske bojne pokliče, ratničke pjesme, kasanje konja dugih karavana trgovaca s Orijenta, riku topova i bacača, huku avionskih motora i eksplozije bombi. No jedna je pjesma ostala vječna. Pjesma bučnih bukova, žuborenje slapova i mlataranje splavarskih dumena ...

Sunce je zašlo za obronke Tare. Spušta se plavičasti sumrak. Pjesma je utihnula. Preljevi Drine su hladni. Bijeli polumjesec izmjenjuje položaj sa suncem. Uz obalu se svjetlucaju kriješnice. Iz Perućca se već čuje lavež pasa. Spremamo se za iskrčavanje nakon četrnaest sati prekrasnog, nezaboravnog splavarenja. U Perućcu je veliko splavarsko pristanište. Ovdje je i pilana i mnogi splavovi mijenjaju tu svoj oblik u debele daske. Opraćamo se od naših splavara. Obećajemo im slike. Stupivši na tlo još uvijek nam se čini kao da se ljudjamo na uzburkanoj Drini.

U ljetnom odmaralištu večeramo. Dočekuju nas »Francuzi« — profesoři francuskog jezika, koji su ovdje na odmoru i tečaju usavršavanja. Mjesto je idealno ljetovalište. Planinari taboruju. »Konačari« nam pronalaze naš »hotel« u sijenu i kroz desetak minuta cijeli »splavarski desant« već je u dubokom snu. Pa i tada, u snu, kao u filmu, nevidljivi operater razvija i okreće nezaboravne slike naše čarobne Drine...

Sutra, ranom zorom, planinarimo na Taru, na Kaluđerske Bare i Crnjeskove stijene.

Vladimir Blašković, Zagreb

Jedan stari opis ogulinskoga Kleka)*

Tko još ne pozna Klek? Tko još nije barem čuo za njega ili čitao o njemu? Stjenovita i neobična njegova »glava« oduvijek je uzbudivala maštu primitivna i neuka čovjeka, pa je zato razumljivo, što 1878. god. piše Vjekoslav Klaić: »Neima jamačno brda ni planine u Hrvatskoj, a možda u ciejoj trojednoj kraljevini, o kojoj bi se u puku više bajalo i pripovedalo, nego što se pripoveda o Kleku, što no leži u ogulinsko-slušnjiskom okružju nedaleko Oguština. U svojoj bezazlenoj lahkouvjernosti pripoveda si narod, kako tamо čarobnice sa sviju strana na skupštinu dolaze, a poslije skupštine kolo plešu; dapače ista Kranjska šalje tamо četu svojih jašimetala. Drugi opet otresav se ovakovih bajka, kojimi si prosti puk radnju osladjuje i razgovore začinja, pripovedaju kao nedvojbeni pojav, kako se od nebrojenih rojeva pčela, kojim Klek za košnicu služi, stienom med cedi. Kad bih se bio, bivši djetetom, kojom zgodom izpod Kleka zaputio, bio bih ga i sam prekrstiv se, sa: daleko ti kuća! pozdravio. Nu u sadanjoj svojoj dobi poželih tim većma, da se s njim upoznam, što sam za mlada toliko čuo o njem pripovediti. Godine 1865. udesila mi se zgoda, te mi se želja izpunila.« (Vjekoslav Klaić »Priroden i zemljopis Hrvatske«; Zagreb, 1878., str. 124.)

Međutim, na Klek se nije uspeo samo hrvatski historik i geograf Vjekoslav Klaić (i to već kao mladić u svojoj sedamnaestoj godini). Bilo je već prije stotinu i više godina obrazovanih ljudi, koje nisu zastrašila sujevjerna pričanja ni, jednostavno rečeno, najobičnija naklapanja i brbljarije, već su u grbini i stijenama Kleka vidjeli naročito privlačnu prirodnu osobitost te nastojali upoznati taj vapnenjački¹⁾ greben i uspeti se na njegov krševiti vrh. Uz niz istaknutih naših, pa i uglednih stranih prirodoslovaca i prijatelja prirode, na vrh Kleka (1182 m) uspeo se na pr. u prvoj polovici prošloga stoljeća i saski kralj Friedrich August, koji se bavio botanikom, naročito planinskom florom, te ga je na Klek i privuklo bogatstvo vrsta i naročita zanimljivost planinskoga bilja. (Uspon tog feudalca na Klek zabilježio je i Dragutin Hirc u članku »O znatnosti i značaju planinarstva«, u 1. broju I. godišta »Hrvatskog planinara«, Zagreb, 1898. god.).

O Kleku nalazimo sporadičnih zabilježaka i kraćih napomena u djelima prirodoslovaca i putopisaca već u XVIII. stoljeću, ali prvi opširniji i značajniji opis Kleka objavio je nastavnik više vojničke škole u Kar-

lovcu Ognjoslav Ostrožinski u karlovačkom tiskopisu »Der Pilger« (putnik, poklonik, hodočasnik), 1842. godine, dakle prije 111 (stojedanaest) godina. »Der Pilger« bio je štampan na njemačkom jeziku, izlazio je svaki drugi dan kao »Organ für vaterländische Interesen, Kunst und Industrie« (organ, ili glasilo, za narodne interese, umjetnost i industriju), a članak Ostrožinskoga o Kleku izašao je u tri nastavka: 26., 28. i 30. jula (brojevi 11., 12. i 13., godište II.).

Premda je taj članak čista deskripcija (opis) prvenstveno planinarskog sadržaja, ipak ima u njemu i vrlo dobrih zapažanja geomorfološkog i etnografskog karaktera, tako da može poslužiti kao vrijedan naučni prilog o toj planini i Ogulinu iz prve polovice XIX. stoljeća. Naročito je zanimljivo oduševljenje pisca, kojim propagira prirodne ljepote Ogulina, žali što »svijet o toj zagonetnoj planini zna dosad tako malo« (»dass die entferntere gebildete Welt von diesem rätselhaften Gebirge bisher so wenig weiss«), te smatra, da bi »obrazovana Evropa« trebala putovati »nepoznatom, neznatnom, skromnom Ogulinu i ondje se začuđeno diviti visokoj stvaralačkoj vještini (kiparskom majstorstvu*) prirode« (»das gebildete Europa würde nach dem unbekannten, unbedeutenden, bescheidenen Ogulin wandern, um dort den hohen Bildnergeist der Natur staunend zu bewundern«; (spacionirao, t. j. razmaknuo slova, istaknuo sam autor, O. O.). Taj sugestivno pisani odsječak članka završava uvjerenjem, da »uistinu ova okolica ne zasluzuje manje, nego li pozornica Walter Scottove »Gospodice mora« — (dakle zasluzuje jednako kao i pozornica Walter Scottove »Gospodice mora«) — da bude Meka za svakog prijatelja prirode« (istaknuo V. B.).

Uza svu svoju sadržajnu i književnu vrijednost taj članak ostao je manje ili više posve nepoznat ne samo širem krugu planinara i prijatelja prirode, već je nažalost prilično slabo poznat i užem krugu prirodo-slovaca i, naročito, mlađim naučnim radnicima. Stoga neće biti suvišno da ga u cijelosti prevedena objavimo u »Našim planinama«. Čitajući taj članak ne smijemo zaboraviti, da je pisan prije punih jedanaest desetljeća, a trideset i dvije godine prije osnutka Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu, prvog udruženja te vrste na jugoistoku Evrope. Jezik i stil pisca, način njegova izražavanja i romantičarski prizvuk u njegovu govoru, sve to pristaje u opći životni okvir četrdesetih godina prošloga stoljeća, u skladu je sa znanjem i poimanjem tadašnjeg naprednog intelektualca i sa životnom stvarnošću tadašnje Hrvatske. No taj članak je i odraz naprednog shvaćanja onoga doba. Napredan stav odrazio se na pr. i u spomenutoj već rečenici, gdje govori o »Bildnergeist der Natur«, dakle o stvaralaštву prirode, a ne zanosi se možda nekakvim tlapnjama o misterioznim »vrhunaravnostima« i sličnim besmislicama.

Prevodeći taj članak na hrvatski jezik nisam ga htio ukalupiti u krute oblike formalno pravilnog nizanja doslovno prevedenih riječi i rečenica, već sam koristio dopuštenu slobodu prevodenja, kako bih prijevod što više uskladio sa samom biti, smislom i osnovnom namjenom originalnog članka, i sa zahtjevima hrvatskog književnog jezika. Ta sloboda u prevodenju ne znači nikakvo namjerno udaljavanje od originala ni neko iskrivljivanje njegova sadržaja, jer tada prijevod više ne bi bio — prijevod. Članak glasi:

Der Pilger.

Organ für vaterländische Interessen, Kunst und Industrie.

Karlstadt

II.

26. Juli 1842.

(Zweiter Jahrgang.)

K L E K,

der seltsame Felsenberg bei Ogulin.

Rückrinnerungen aus dem Spätsommer des Jahres 1840.

Von Ognjoslav Ostrožinski.

Eine Scene aus dem großen Panorama der reizendsten und erhabensten Naturschönheiten, welche die Karlstädter Militärgrenze der Beobachtung eines wahren Naturfreundes darbietet, ist zumal die Gegend um Ogulin.

Ogulin ist der Stabsort des gleichnamigen Grenz-Regimentes Nr. 3 in der k. k. österreichischen Militärgrenze, und liegt im Hintergrunde einer amphitheatralisch geschlossenen Gebirgskette durch ein kleines Vorgebirg von dem westlich emporstarrenden Felsenberge „Klek“ getrennt. Anmuthige Fluren von Bächen und Straßen durchschnitten, deken mit dem fruchtbeladenen Teppich reisender Saaten, die Thäler und Hügel im malerischen Kontraste mit dem Wildromantischen des erwähnten Felsenberges. Die ganze Gegend hat für den aufmerksamen Beobachter etwas höchst Anziehendes. Überall ist ein eigentümlicher Reiz ausgestreut, der seinen magischen Zauber um so wirksamer der Seele mittheilt, je schroffer der Gegensaß der einformigen Umgegend ist, durch welche man von Karlstadt dahin gelangt. Bei meiner Ankunft in Ogulin wurde ich noch auf besondere Art überrascht. Zahlreiches Landvolk hatte sich auf einem in der Mitte des Ortes vor der dortigen Pfarrkirche befindlichen schönen Rasenplatze versammelt, und die Mädchen durchaus weiß gekleidet, jede mit einem weißen, fast bis zur Erde herabreichenden Schleier als Kopfzubr. tanzten da den beliebten Nationaltanz „Kolo“ mit einer solchen Grazie und Munterkeit, wie ich sie bei dem einfachen Landvolke noch niemals sah. Bei so einem Reigen von weißbeschleierten Tänzerinnen, dabei aufrichtig gesagt, von sehr hübschen rosigem Gesichtern, aus denen die slavische Gemüthlichkeit und Lebhaftigkeit strahlte, in so einer bezaubernden Natur, war es mir nicht anders, als wenn ich plötzlich in ein Feenreich versetzt wäre, und eben so viele von den bei uns bekannten Waldnymphen (Vile) vor mir sähe. — Eine wahrhaft idyllische Scene, die dort gewöhnlich alle Feiertage nach der Vesper aufgeführt wird.

Naslovna stranica karlovačkog polutjednika »Der Pilger« — ujedno prva stranica 11 godina starog opisa ogulinskog Kleka od nastavnika više vojničke škole u Karlovcu Ognjoslava Ostrožinski. Original »Der Pilger« čuva se u karlovačkom gradskom muzeju.

K L E K
ČUDNOVAT STJENJAK²) KOD OGULINA
Uspomene iz kasnog ljeta godine 1840.
Od Ognjoslava Ostrožinskog.

(Prvi dio članka, stampan 26. VII. 1842.)

Iz velike panorame najdivnijih i najveličanstvenijih prirodnih lje-pota, što ih pravome prijatelju prirode nudi karlovačka Vojna krajina, naročiti prizor pruža okolica Ogulina.

O g u l i n je štabsko mjesto istomene graničarske pukovnije br. 3 u c. k. austrijskoj Vojnoj krajini. Leži pri dnu (u pozadini*) amfiteatralno zatvorenog planinskog lanca i malom je glavicom (predgorjem*) odijeljen od stjenjaka (hridi ili timora*) K l e k, što se ispeo na zapadu. Ljupke njive, izbrzdane (ispresjecane*) potocima i cestama, pokrivaju doline i pristranke plodnosnim čilimom usjeva što sazrijeva, i sve je to u slikovitoj suprotnosti s divljom romantikom spomenutog stjenjaka. Pažljivi će promatrač naći u čitavoj okolici nešto naročito privlačno. Posvuda je razasuta osobita dražest što upravo magičnim čarom tako blagotvorno lijeći dušu; vrletra je to suprotnost jednoličnoj okolini, kroz koju smo prolazili na putu od Karlovca ovamo. Prigodom dolaska u Ogulin bio sam još osobito iznenađen. Usred mjesta, na jednoj čistini ispred tamšnje župne crkve, sakupili su se mnogobrojni seljaci, a djevojke obučene posve u bijelinu i s bijelim velom, što im je ukrašavao glavu i dosezao gotovo do tla, plesale su omiljeli narodni ples k o l o tako graciozno i živahno kako to kod pri prostih seljaka nikad još ne vidjeh. Pri takvom kolu plesačica s bijelim velima, iskreno rečeno: veoma lijepih rumenih lica, iz kojih je odsjevala (izbijala*) slavenska dobroćudnost i životna radost, u takvoj prirodi što očarava, meni je bilo kao da sam iznenada prenijet u carstvo vila te upravo mnoge od tih poznatih šumskih nimfa (vila) gledam pred sobom. Bio je to uistinu idiličan prizor, kako se тамо izvodi obično svakoga blagdana nakon večernjice.

Ispod kule (gradine, starog dvorca*) O g u l i n, a ona još postoji i nastavana je, spomena je veoma vrijedna pećina (spilja*), u koju ponire Dobra, rječica što teče uz podnožje K l e k a, te nakon podzemna toka od oko 1 i pol milje ponovno izbija na površinu kod Popovog sela. Premda vodostaj često spadne na ništicu, ipak je korito ove rječice kod Ogulina silno duboko i kao naslagano (nagomilano*) od stijena, tako da bismo pokušali pitati prirodu, čemu je uopće stvorila (izdubla*) tako velik kanal za malo kapi vode. Ali prigodom poplave ukazuje se svršishodnost ove prividno suvišne čatrnce (suvišnog kabla*). Ždrijelo (grlo, grotlo, ponor*), u koje ponire (u kome iščezava, nestaje*) rijeka na kraju tog divovskog korita, nije u svom opsegu dovoljno veliko (opseg ždrijela nije dovoljno velik*), pa kod veće navale ne može primiti (progutati*) najednom svu količinu vode, zbog čega tada mora dolaziti do zastoja vode i poplave čitave okoline. Ovako pak voda kao da se sakuplja u rezervoaru, otječe odatle sporo (lagano, malo pomalo*) i ondje, gdje ponovno izbija na površinu, više ne pustoši (nije više opasna*).

Tamo, gdje se rijeka približava svome ponoru, golema stjenovita masa iznenada nadsvođuje jednu pećinu (zvanu Zula), i tu sada najprije stvara (čini, oblikuje*) jedno predvorje golema dimenzija, a odatle se

spušta okomito dolje jedna žila, gdje ponire Dobra; druga vodi ispod kule (gradine*) na površinu; treća napokon skreće desno ispod trga, t. j. ogulinskog šetališta, i dijeli se podzemno na pokrajne (pobočne*) spilje (pećine*).

Ne želeći nabrajati sve znamenitosti i ono što je vrijedno vidjeti u okolini ogulinske graničarske pukovnije, toliko bogate prirodnim ljepotama, spomenimo samo još dražesnu slikovitu okolicu G o m i r j a (s pravoslavnim manastirom³), Plaški sa sjedištem karlovačkog vladike⁴), Pli-tvička jezera, periodičko jezero Blata, koje ima sve osobine znamenitog Cerkničkog jezera; u historijsko-arheološkom pogledu zanimljive, djelomično još nastanjene, djelomično već posve ruševne gradine Modruš, Plaška glava i Vitunj, sve to u krugu od malo sati od Ogulina s kojim saobraćaju kao po kakvom telegrafskom redu. Nadalje je tu alpska okolina Kapele, Bjelolasica i — prije svega — zbog svog naročitog oblika nadasve zanimljiv, 6500 stopa visoki stjenjak K l e k, koji zavređuje osobitu pažnju svakog prijatelja prirode.

(Drugi dio članka, štampan 28. VII. 1842.)

Od Oštarija, graničarskog sela nedaleko Ogulina, ovaj brije predstavlja čudnovat lik. Naime u horizontalnom profilu veoma nalikuje dvostrukoj silueti dviju ljudskih glava⁵). Pomišljamo li na najviši vrh ovoga brije, podijeljen okomito od zapada prema istoku, tada južna polovica ima oblik d i v o v s k o g d j e t e t a, kome se posve jasno razabiru čelo, nos, usta i brada, poprsje (gornji dio trupa*) i koljeno o koje se opire, zatim kapa à l'espagnole (španjolska*). Sjeverna polovica oblikuje naprotiv poprsje g o l e m e ž e n e, ne tako potpuno jasno sa svim dijelovima lica, no ipak u cjelini prikazuje lik možda mrtve žene s koprenom (tkaninom, pokrivalom*) ogrnutom (zavijenom*) preko glave i ramena prema dolje i sakupljenom (zaklupčanom, svezanom*) ispod prsiju u jedan čvor. Brada i nježno svedene grudi označuju ovdje vrlo karakteristično ženski oblik. Obje ove prilike (ova oba lika*) leže poleđice, a glave, čija se tjemena uzajamno dodiruju, nešto su povisene, kao na jednom jastuku, licem okrenutim prema nebeskom svodu.

Ovim sam se likovima divio iz okolice niže Oštarija te sam vjerovao, da će tu dovoljno čudnovatu igru prirode naći i ovdje, a da ni ne pomislim na neko novo otkriće. No kolikog li iznenadenja, kad sam došao u Ogulin i pogledao prema K l e k u da te likove razmotrim odatle izbliza i točnije! Prije svega, tih je likova posve nestalo (posve sam ih izgubio*), bila je to obmana i zgodna prikaza uzdignutog objekta, kadli iznenada, kao kakvom čarolijom, ležala je pred mnom jedna jedina divovska glava golema opsega, a ona dva mala lika, vidljiva iz Oštarija i okoline, bijahu se stopila (spojila*) u j e d n u g o r o s t a s n u (o g r o m n u*) c j e l i n u.

Obje naprijed spomenute polovice najvišeg dijela planine, promatrane iz Ogulina, prikazuju lik diva što spava (u h a u t - r e l j e f u), kome je položaj također ležeći s tjemrenom prema sjeveru, bradom i prsimu prema jugu, a licem okrenutim prema nebu te se čini kao da će ga poljubiti. To je profil pravilne i lijepo viteške glave s podignutim (otvorenim*) vizirom; trbuš nestaje nalijevo (južnije) ispod pokrivača planinske mase i šumâ, prsa i vrat nastavak su planinskog lanca što se zaostrava na vrhu Kleka. Brada, usta i nos tvore golemu stjenovitu gro-

madu, na kojoj nešto šipražja izvrsno predstavlja brkove i naustice. Najviši vrh stijene je nos; no taj je uistinu tako pravilno oblikovan, da ga ni Fidija ne bi izvajao ljepše iz parskog mramora. Čelavi vrh, što oblikuje bradu i nos, umjetnički je pravilno osvijetljen nasuprot sjenama šumovite okolice. Od nosa prema dolje nagib visočine stvara okolinu očiju, zatim lijepo, blago svedeno čelo, iznad koga dvije gole stijene posve dobro prikazuju spomenuti već otvoreni vizir (kod ženske prikaze to je čvor pokrivala). — Da se uzmogne vidjeti taj lijepi prizor potrebno je posve čisto ozračje, budući da se ovdje — protivno objema malim prilikama — moraju ukazati pojedinosti čitavog visočja, a osobito moraju biti vidljive goleti stijene, pa da efekat (učinak*) bude potpun. Uostalom, obzirom na udaljenost i razmjere, Ogulin je za glavni lik, a ledine u Košarama⁶) kod Oštarija za oba manja lika, najpodesnije mjesto promatranja.

Zbog svojih hridinastih svojstava i osočito strmog položaja ovaj čudnovati brijeđ pristupačan je samo sa zapadne i sjeveroistočne strane. Međutim tko se ne boji napora penjanja, taj je dovoljno nagrađen lijepim i dalekim vidikom s vrška nosa velikog diva. Spomena je vrijedno odatle naročito sjeverozapadno obzorje, jer gole stijene okolice primorja kao da stvaraju snijegom pokriven alpski svijet.

Najviši vršak stijene (kome su seljaci pridali sva svojstva brdske gromade) dijeli se od juga prema sjeveru u dva čunjasta stjenovita kuka, doduše tako, da se njihovi oblici kod promjene stajališta i s većim ili manjim isticanjem zapadnog vrška (kad se onamo približavamo od Karlovca) mijenjaju svakoga trenutka, dok sa spomenutog razgledišta prikazuje onaj čudnovati oblik, koji je zbog neobičnih svojih svojstava, što su se tu obilno sakupila, zanimljiv u najvećoj mjeri.

(Treći dio članka, drugi nastavak, stampan 30. VII. 1841.)

I tako leži ovaj div leđima prirastao na zemlji; veličanstven, uzvišen prizor za oči navikle na sićušno (patuljasto*) posmatranje, dragocjen sadržaj oporavka za umornu maštu. Opći izgled velikog diva uistinu je izvanredno krasan, tek valja požaliti, što udaljeniji obrazovani svijet o toj zagonetnoj planini zna dosad tako malo, jer ona je u svojoj vrsti jedinstvena. Kad bi ova čudnovata igra prirode, što se toliko brine za promjenu i raznolikost, bila bolje poznata (većma, više cijenjena*), obrazovana bi Evropa putovala nepoznatom, neznatnom, skromnom Ogulinu i ondje se začuđeno divila visokoj stvaralačkoj vještini prirode. Uistinu ova okolica ne zaslužuje manje, nego li pozornica Walter-Scottove »Gospodice mora«, da bude Meka za svakog prijatelja prirode.

Što pažnja općinstva na te prirodne ljepote još nije bila usmjerena, ponovni je dokaz, da nam se ono što je daleko i tuđe uvijek čini zanimljivijim, negoli ono što je blizu, poznato i domaće. U drugu pak ruku, mnogo može tome pridonijeti okolnost, što je položaj tih likova ležeći (horizontalan), a navikli smo, naprotiv, značenje takvih prirodnih pojava tražiti u okomitom položaju. Zbog toga su mnogi vrlo često gledali Klek, a da pritom nisu vidjeli nešto više od jedne stjenovite gromade što strši u oblake. Uostalom upozoravamo naše čitaoce, da sve ovo, što je ovdje iznijeto o neobičnom obliku tog brijeđa, nije možda puko priviđenje kakvog prolaznog putopisca, već je sve to bez najmanjeg dodatka uzeto

iz stvarnosti, i to tako, da ne treba nikakve usijane mašte pa da se ti oblici primijete. Dakle ove navode moguće je na samome mjestu provjeriti^{7).}

Klek je pozornica mnogih čudesnih priča. Unutrašnjost brijega trebala bi biti ispunjena medom i zato ovamo doljeću rojevi pčela sa svih strana svijeta (odasvud*), da tu crpu svoj nektar. Istina je, da bujna vegetacija najbiranije flore mami ovamo pčele, naročito one koje svoje sače izgrađuju u stijenama, gdje nagomilanu zalihu meda usijana sunčana žega često toliko rastopi, da med zaista teče niz stijenu (naprosto izvire iz stijene*).

Mnoge bakice (stare majčice*) također pričaju čudnovate stvari i sve one sumnjiče vršak nosa velikog diva, kako omogućuje (pruža prigodu*) ponoćne sastanke poznatih ja hačica na metli. Navodno je gore (gore treba da je*) jedno gumno, na kome te amazonke noći o ponoći plešu svoje kolo i zato je to mjesto uvijek glatko i ravno. Ja sam bio na tom gumnu (t. j. na spomenutom vršku nosa) i utvrđio sam, da ovdje nemilosrdna gospoda bura često žestoko brije (»dass hier die herzlose Frau Bora oft ein strenges Regiment hält«), a njeni sinovi, ledeni zefiri, veoma se savjesno brinu (vode vrlo točnu brigu*) za čistoću na tom vidi-kovcu (»und dass ihre Söhne, die eiskalten Zephire, für die Reinlichkeit auf diesem Belvedere sehr pünktliche Sorge tragen«).

Nasuprot tome postoji priča, da šumsko područje, sve do golih dijelova stijena, nastavaju nama Slavenima poznate simpatične šumske nimfe (vile), pa tu u sjeni nepristupačnih bukvika i jelika slave svečanosti vječne mladosti. One vole dobre ljude i sklone su pomoći ih savjetom i djelom. No tko ih slijedi ili uvrijedi, taj je njihova žrtva, meta strijele što nikad ne promaši.

*) Napomene prevodioca: Pridjev »ogulinski« Klek istakao sam radi točnije oznake, budući da ima više bregova i geografskih pojmove Klek. — Sve izraze i riječi u zagradama označene zvjezdicom, stavio sam kao drugu (ili treću) mogućnost prevodenja njemačkog teksta, a da pritom ne bude iskrivljeno smisao sadržaja. Ostali sadržaj unutar zagrada napisao je autor Ognjoslav Ostrožinski. Njegove su i napomene br. 5 i 7.

1) Vapnenjački (a ne vapnenački) zato, jer se tu misli stijena (ili kamen) *vapnenjak*, a ne mineral (ili ruda) *vapnenac*. Stijena (ili kamen) vapnenjak može, ali *ne mora* biti sastavljena od manje ili više samoga vapnenca (a vrlo često nalazimo u vapnenjačkim stijenama zajedno srođne minerale vapnenac i dolomit), jer je stijena uvijek samo *nakupina* jednoga ili više minerala. Naprotiv je mineral gotovo redovito kruto i uvijek *homogeno* tijelo, *stalnih kristalografskih svojstava*, ima *stalan kemijski sastav* te ga *možemo izraziti kemijskom formulom*. Zbog toga kod minerala navodimo *kemijsku formulu*, a kod stijene (ili kamena) govorimo o *strukturi*. Premda, na kraju krajeva, i »vapnenjak« dolazi od »vapnenca«, ipak ima tu razlike, kao što postoji bitna razlika između minerala i stijene.

2) U originalu стоји »Felsenberg«. Doslovno prevedeno bio bi to »stjenoviti brije«. U rječnicima sam nailazio na pojmom »timor«. Međutim *timor* je već nešto određeniji geomorfološki pojmom i odgovara mu stručni njemački naziv »Horst« (premda inače »Horst« znači i guštar). Moglo bi se još reći i *hrid*, ali naziv *stjenjak* čini mi se nekako najadekvatniji njemačkom »Felsenberg«.

3) Autor kaže »Gomirje (mit einem griechisch nichtunirten Kloster)«, što bi doslovno značilo: »Gomirje (s jednim grčki neujedinjenim samostanom)«. Pod tim »grčki-neujedinjenim« pojmom misli se samo ono, što mi razumijevamo pod pojmom »pravoslavni«, ili još točnije »srpsko-pravoslavni«. Isto se to odnosi i na napomenu 4.

4) U originalu стоји: »Plaški, mit dem Size des Karlstädtter gr. n. u. Bischofs.« Dakle: »Plaški sa sjedištem karlovačkog grčki neujedinjenog biskupa«; a to je,

eto, karlovački (možda još točnije i određenije: gornjokarlovački) vladika. — Ovdje bih istakao, da »Size« (ili »nichtunirten« u napomeni 3) nije prepisan pogrešno, Original je, razumljivo, pisan tadašnjim, dakle starim njemačkim pravopisom.

⁵⁾ Slično »Traunsteinu« u Salzkammergutu. (Napomena pisca, O. O.).

⁶⁾ Ovdje se vjerojatno radi o zabuni ili štamparskoj grijeski. U originalu stoji »Kaševari« (pisano latinicom; članak inače u gotici). Takvo mjesto ne postoji nigdje u blizoj ili daljkoj okolini Ogulina i sigurno se odnosi na Košare kod Oštarija, odnosno Josipdola. Pa i kontekst (i opisani oblik Kleka) upućuje na to.

⁷⁾ Na ovome mjestu Ognjoslav Ostrožinski daje veoma značajnu napomenu ispod crte. Ona glasi: »Našim smo čitaocima dužni ovo objašnjenje, jer putnici i geografi često tvrde, što je ili malo vjerojatno ili nije točno. Tako čitamo u Piereru o v o m »Univerzal-Leksikonu«, 2. izdanje, 5. svezak, 153. strana, pod naslovom »Bošnjaci« slijedeće: »Odjeća Bošnjaka je tjesna, kratka, na ramenu vučja ili mačja koža, a orlovo krilo (!) na glavi kao kapa (!!)« — Tko će još u takvoj odjeći prepoznati naše siromašne susjede? O. O.« — Ovoj kritičkoj napomeni i razumljivom negodovanju autora suvišan je svaki daljnji komentar.

Golešić Branko, Zagreb

Melodije planina

(Pjesme koje se ne pjevaju)

Volim ove beskrajne daljine, ovu prozirnu maglicu i pjesmu njenog talasanja. Volim nedohvatni prostor i bijele oblake oko vrhova, volim njihove snjegove i pustoš. Volim bijes vjetra u krošnjama, volim strah lutanja. Volim pitoma sela u dubini, njihov san i pjesmu crvenih krovova, putova i palete oranica. Volim jeku stijenja...

Volim — — — sve volim što je planina.

Jedan je leptir sjeo na vlat trave i zagledao se u daljinu. Vjetar lagano njiše travku sa leptirom i sada oboje gledaju u daljinu. Za njima je pogledalo cvijeće, ostale travke, kukci, borovi i oblici. Svi su gledali čeznutljivo u daljinu, svi se divili veličini, svi se bojali dubina, svi čeznuli za visinom...

Tada je vjetar prestao i sve se odmah umirilo, a kada se opet javio šapne: »To su planine!«

Sva šuma jeći od pjesama ljudi i ptica. Stazama i livadama prolazi smijeh, prolazi sreća mlađih ljudi što kipe mladošću i suncem veselo pjevajući pjesme. Pitate me što su:

— »Drugovi!«

Jedan sjedi čovjek i žena prolaze šumskom stazom podupirući se štapovima. Ne znaš što im je teže: godine ili naprtnjače — ali oni ipak idu i uspinju se, smiju se svojim izboranim licima Starosti. Stanu, otaru znoj sa čela i polako krenu naprijed.

Svi su na vrhu: mlađi se dive vidicima, a stari ih slušaju; ni naočale im više ne služe, ali oni su ipak tu — na vrhu. I sada me pitate što su?:

— »Planinari!«

Vjetar tiho šapuće u krošnjama drveća. Naš stari znanac iz zimskih oluja sada se smirio. Počiva u mekim krošnjama borova i priča priču o

stijenama. Lagano se njiju krošnje i sunce kroz njih šara čudne arabeske po cvijeću i putovima. Jedan mi lugar reče: Vjetar piše pismo bratu Mjesecu koji dolazi svake večeri. Tako si oni tisućljećima pišu zagonetna pisma i nikada ne čemo saznati o čemu pišu. Stao sam i gledao tu igru, slušao grane, hvatao rukama sjene i vikao Suncu.

*Krošnje su se savile, vjetar se probudio, pogledao me i rekao:
»Odlazim dalje — u planinu!«*

Jesen se polako vuče poljima i skida zeleni veo. Topole na rubovima šuma trepću požutjelim lišćem, kao tisuće svijeća na vjetru. Polako se gasi život, a kiša sad skida sa krošnja lišće i šuma postaje prozirna. Poljima huji bijesan vjetar i razbija se o kamene stijene planina. Donosi kišu, maglu i priče o novom bijelom pokrivaču. Kiša rominja po suhom lišću; šumom se osjeća dah truleži i starih gljiva. Tisuće sitnih potočića slijeva se hukom u dolinu, valja ogromnu bujicu pred sobom i žuri u nabujalu rijeku. Boje su postale sive i ljubičaste, putovi mokri i blatnjavi, puni lokava, tuge, slomljenih grana i rijetkih tragova cipela. Jesen je i planina je ostala pusta; samo njen vrh je živ.

Tako planine vječno pjevaju svoje melodije, vječno postaju mlade i stare u proljeću i jeseni. Mi ih napuštamo, vraćamo im se, pozdravljamo ih na odlasku i vječno se tako ponavljaju odlasci i dolasci. Tišine su u našim srcima, ljubav je u duši i mladost u čovjeku.

Eugen Kumičić, Zagreb

Planinarska svečanost na Oštrcu

Bila je nedjelja, 1. srpnja 1923. godine. Na idiličnom vrhu Gradišćaku u pitomom Samoborskom kraju rodila se ideja o osnivanju planinarskog društva »Japetić« za onda podružnice HPD-a.

Nakon uobičajene skromne proslave, što je kroz punih trideset godina svakog 1. srpnja održavaju osnivači prvog planinarskog društva u Samoboru na vrhu Gradišćaku, bijaše zakazana za nedjelju 5. srpnja planinarska proslava na vrhu Oštrcu u spomen kako tridesetgodišnjice osnutka planinarskog društva »Japetić« tako i u čast prvog uspona na Oštrc što ga izvedoše Zagrebački planinari 1875 godine.

Izvršivi zamašne pripreme, budući da su se svi pojedinci i kolektivi spremno odazvali pozivu planinarskog društva »Japetić« i moralno i materijalno pomogli tu akciju, osvanula je konačno teško iščekivana nedjelja.

Dan bijaše lijep i vedar, a čitav Samoborski kraj, sam po sebi, divan, zaodjeo se u šarenou ruhu raznolikog cvijeća što se nadmetalo žarkim bojama sa sočnim i bujnim zelenilom trave, grmlja i šume.

Organizacija bijaše na visini i brojni planinari uzvanici, delegati i izletnici koji stizahu sa svih strana bijahu dočekani te teretnim automobilima prebačeni do seoca Ruda odakle se uspeše obnovljeno markiranim putevima do doma Janka Gredjela pod vrhom Oštrca.

Sama svečana proslava bijaše određena za 12 sati na vrhu Oštrca, no već davno prije bili su svi prilazni putevi puni planinara i izletnika. Od onih najmanjih i najmladih sve do časnih starina, pionira našeg planinarstva, svi bijahu ovdje zastupani. Mnogi se stari prijatelji opet nakon dugog niza godina sretoše, mnoga se uspomena osježila i neprekidna pozdravljanja miješahu se sa srdačnim raspoloženjem svih prisutnih.

Marni članovi »Japetića« obilažahu prisutne planinare nudeći im spomen-znake, novo izšlo izdanje vodiča kroz Samoborski kraj ili pak razglednice, dok se na drugom mjestu upisivalo u spomen-knjigu ili se žigosale iskaznice i spomenari na uspomenu današnjeg dana i izleta.

Oko podne sakupiše se skoro svi učesnici na vrhu Oštrea zauzimajući svako i najmanje mjestance, samo da što bolje vide, čuju i prate tok proslave. Eno tamo, uz spomen-ploču, za sada prekrivenu hrvatskom trobojnicom i okićenu šumskim i poljskim cvijećem, sakupiše se odbornici društva »Japetić«, do njih predstavnici vlasti, pa razni delegati i uzvanici, te mnoštvo planinara ne samo iz Samobora i Zagreba već i iz raznih mjesta Hrvatske.

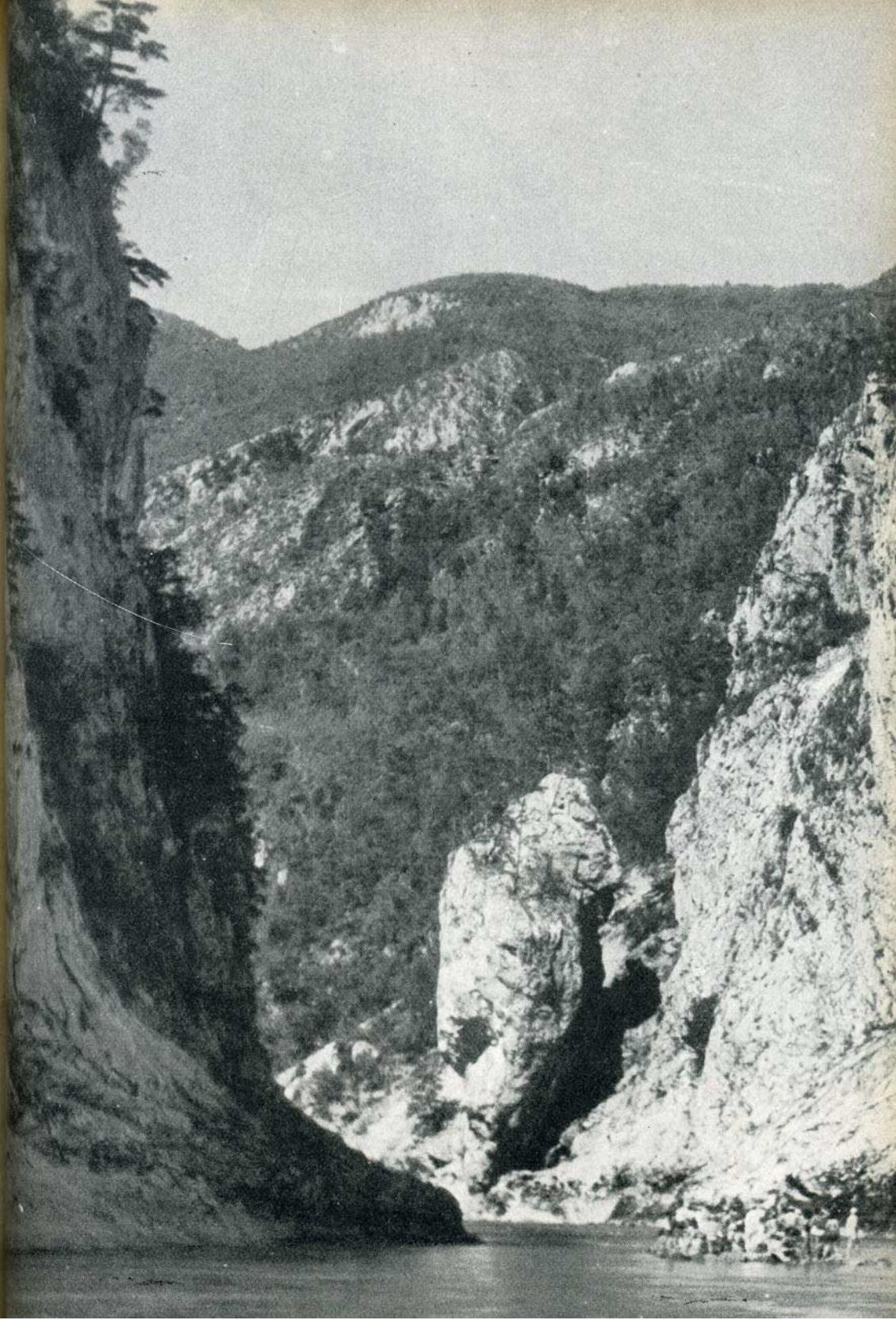
Spomenploča na Oštretu

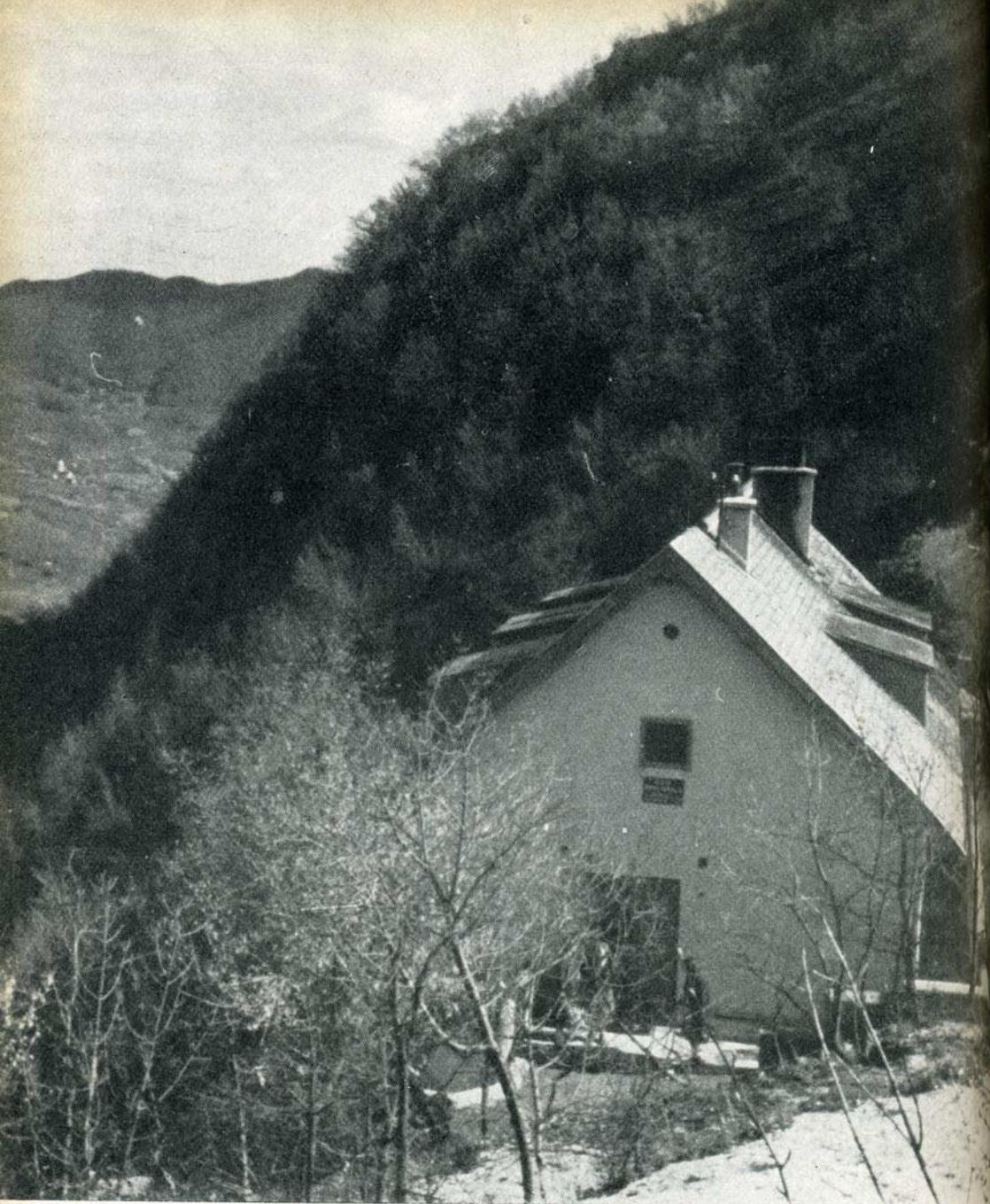
Bilo je točno 12 sati kad je sadanji predsjednik »Japetića« poznati samoborski kulturni radnik Ivica Sudnik pozdravio sve prisutne i održao uvodni govor spominjući naš današnji sastanak kao znak »hvale i poštovanja onim prvim našim planinarama koji su imali smjelost da se prije gotovo osamdeset godina popnu na ovo mjesto«, 17. svibnja 1875. godine. Poslije njega govorahu predsjednik Kotarskog narodnog odbora Mirko Prebeg i predsjednik Narodnog odbora grada Samobora Vugrinec.

Iza toga je Franjo Regović jedan od osnivača i prvi tajnik nekadane podružnice HPD-a »Japetić« pročitao par pozdravnih riječi Stjepana Šoića, prvog predsjednika društva, koji je nažalost bio sprječen, radi poodmaklih godina, da prisustvuje ovom planinarskom slavlju. Skinuvši trobojnicu otkrio je mramornu ploču sa natpisom

NA SPOMEN
PRVOG DRUŠTVENOG IZLETA HPD-a
IZ ZAGREBA IZVEDENOGL 17. SVIBNJA 1875.
NA VRH OŠTRA
OVU PLOČU POSTAVILO P. D. »JAPETIĆ«
IZ SAMOBORA POVODOM SVOJE TRIDESETGODIŠNICE
M C M L III

U tim svečanim časovima uz gruvanje mužara intonirala je glazba našu himnu, koja tako lijepim riječima veliča prirodne ljepote naše domovine i mnogo se oko orosilo suzom ganuća, a planinarska ideja zahvatila je u mnogom srcu još dublji korjen.

Dom »Janka Gredelja« na Oštrcu

Foto: E. Rakoš

Spomen-ploču preuzeo je na čuvanje P. D. »Željezničar« koje upravlja Domom Janka Gredelja, te je u tom smislu govorio njegov predstavnik ing. Gruden, predstavljajući u neku ruku kućedomaćina na Oštrocu.

Nato se izredaše govornici-delegati Planinarskog saveza Hrvatske (Klešić), Hrvatskog skijaškog saveza (Setina), Planinarskog društva »Zagreb« (Dr. Lipovšćak) i Planinarskog društva Karlovac (ing. Satler), svaki uz predaju slike na uspomenu ovog dana, te Planinarskog društva Osijek i planinara Slavonije (Dr. Vrbaški), Planinarskog društva Ivanec (Zupanić), svi toplo pozdravljajući nastojanja i uspjelu priredbu Planinarskog društva »Japetić«, žečeći njemu i svim drugim planinarima daljnje uspjehe u radu. Burno odobravanje požnjeo je svojim srdačnim govorom u ime Socijalističkog saveza Samobora poznati Francinek Ivančak.

Uz zvukove vedrih koračnica što ih je neumorno svirala limena glazba razidoše se polako razdragani planinari spuštajući se raznim putovima prema Lipovcu i Šoćevom kući gdje se dalje održavalo planinarsko veselje i nastavak svečanosti.

Pred Šoćevom kućom, koja nosi ime prvog predsjednika »Japetića« bijaše postavljeno nekoliko velikih licitarskih šatora sa stolovima i klupama i doskora je sve vrvjelo i šumilo od planinara, izletnika i seljaka obližnje okolice, dok svakog časa stizahu teretni automobili dovozeći iz Samobora nove grupe posjetilaca.

Šta više, i pljusak koji se dugo spremao i onda svom žestinom udario nije pomeo dobro raspoloženje — ta planinari su naučeni na takve nepogode i kad se kiša stišala i prestala bio je zrak osvježen. Glazba je ponovno zaigrala a mnoštvo se razmilo čitavim krajem.

Naskoro se zatim na znak trube okupiše nekadašnji osnivači »Japetića«, pa delegati i svi ostali a dr. Georgijević, potpredsjednik »Japetića« i zasluzni član nedugo osnovane Gorske službe spasavanja pročitao je kraći lijepi govor o idejama i svrsi planinarstva, našto je sa predsjednikom Sudnikom razdijelio spomenice prisutnim osnivačima, izaslanicima saveza, društava, raznih ustanova i poduzeća koja su učestvovala na proslavi.

U veselom i ugodnom raspoloženju odvijala se zabava uz pjesmu i ples, a dobro organizirana hrana i piće pridonijeli su mnogo uspjehu same priredbe.

Tek pod večer počesse se razilaziti gosti, osobito oni iz daljega, dok su zadnji izletnici-Samoborci odlazili tek u kasnu noć svojim kućama puni lijepih nuda u budućnost našeg planinarstva.

Kongres Međunarodne unije planinarskih organizacija (U. I. A. A.) u Delphima (Grčka)

Ove godine održan je Kongres U. I. A. u Delphima, u starom amfiteatru ispod planine Parnas. Delegati iz raznih zemalja članica stizavali su u Delphe dne 23. lipnja, a sutradan, 24. lipnja počeo je Kongres radom.

Grupu delegata iz Jugoslavije dočekali su najprije u Solunu tamošnji planinari, koji su tajniku P. S. J. dali zadnje upute u vezi sa programom Kongresa. U Livadiji dočekao nas je predstavnik Planinarskog Saveza Grčke g. Fivos Janetzos, dobar znanac i prijatelj naših planinara, koji također govorio našim jezikom. Posebni autobus sa oznakom Kongresa odvezao nas je do mjesta Levadije, koje leži na jugoistočnim padinama Parnasa, a zatim brdskom cestom podno strmih stijena ove planine do Delpha. Ovdje su poslije podne stigli i ostali delegati, koji su doputovali preko Atene.

Sutradan, 24. lipnja prije podne, održana je sjednica Izvršnog komiteta, dok su ostali delegati razgledavali starine i muzej, a jedna manja grupa uspela se na planinu Parnas (2400 m) do planinarskog skloništa pod vrhom.

Istog dana poslije podne otvoren je u 17 sati plenum, t. zv. Assemblée générale, na kojem je najprije pročitan zapisnik sa prošlogodišnjeg kongresa u Zell am Seeu. Nakon toga je predsjednik Unije g. C. Egmont d'Arcis podnio Kongresu izvještaj. U uvodu se najprije osvrnuo kratko na sručno gostoprимstvo austrijskih planinara, što su ga pokazali prilikom prošlogodišnjeg kongresa u Zell am Seeu.

Izvjestio je dalje, da su primljeni u članstvo Unije: organizacija The Mountaineering Association, Planinarski savez Hrvatske i Planinarski savez Srbije, i javio

odstupanje Cluba Andino Bariloche. Na poziv Skijaškog saveza Švicarske učestvovali su tečaju za tournleitere kao članovi Unije 1 gost iz Njemačke, 1 iz Austrije, 1 iz Italije i 3 iz Hrvatske.

Ove je godine formirana Međunarodna komisija za pomoć u planinama, koja sada priprema plan rada, zbog kojeg će se održati do kraja godine jedan sastanak. Ova komisija je stupila u vezu sa Ligom Crvenog križa, sa ciljem da se organizacije Crvenog križa raznih zemalja upoznaju sa problemom pomoći u planinama.

Što se tiče izgradnje žične željeznice na vrh Matterhorna, napušten je, prema obavijesti našeg člana U. di Vallepiana, plan izgradnje, ali izgleda da se sada radi na jednom planu vojničke prirode, kojeg podupiru Amerikanci, da se na Matterhornu konstruira radarska postaja, zbog čega bi opet moglo doći do govora o žičari. Međutim, čini se, da su to za sada samo planovi, a ukoliko bi došlo do nečeg ozbiljnijeg, onda bi naša organizacija opet energično intervenirala.

Odštampane su table znakova za skijaške karte, koje su upućene svim našim članovima i koje će biti naknadno odaslane svim kartografskim zavodima.

U okviru Komisije za proučavanje užeta izdan je opći referat predsjednika prof. M. Doderoa sa koreferatima brojnih referenata*).

Prema zaključku na prošlogodišnjem kongresu poduzela je Unija predradnje za izdanje jednog kataloga za oko 30 alpinskih filmova, pa se preporuča članovima, da pomognu saradnjom kod tog posla.

Na Kongresu za alpinske filmove u Bordigheri zaključeno je da se snimi jedan novi alpinski film.

Unija je formirala također Komisiju za zaštitu planinske prirode, a sam predsjednik učestvovat će na sjednici Komisije, koja će se održati u mjesecu rujnu u Salzburgu.

Nakon izvještaja predsjednika i točke ostavke i kooptiranja, slijedila je kao četvrta točka dnevnog reda: izmjene statuta. Značajne izmjene bile su kod člana 4, kojem je u drugoj alineji dodano, da članom U. I. A. mogu biti i naučni instituti sa savjetodavnim pravom. Zatim su u članu 5 dodani kao stalni članovi Deutscher Alpenverein i Planinarski savez Jugoslavije. U članu 12 izmijenjen je stari tekst i unesen novi, da za proučavanje raznih pitanja može Izvršni komitet formirati posebne komisije.

Kao novi član Unije primljen je Planinarski savez Makedonije.

Kod slijedeće je točke predstavnik ÖAVe g. Hilscher podnio opširan izvještaj o organizaciji pomoći kod nesreća u planinama.

U diskusiji pod »razno« iznio je predstavnik Deutscher Alpen Vereina nezgodne pojave, do kojih dolazi zbog još uvijek neriješenog pitanja međunarodnog reciprociteta kod posjete planinarskih kuća. Na ovo su ga, kako je rekao, navele pritužbe alpinista iz Jugoslavije, koji znaju, da su članovi Unije, a u kućama izvan njihove zemlje nemaju prava članova.

Na ovu je primjedbu predsjednik Unije čvrsto obećao, da će se tom pitanju sada najozbiljnije pristupiti, jer ono nije tako jednostavno, kako izgleda. Radi se naime o tome, da neka društva prave smetnje pozitivnom rješenju.

U daljnjoj diskusiji o mjestu kongresa u 1954. godini, odbijen je poziv Planinarskog saveza Španije, da kongres bude u Madridu.

Zaključeno je da će se slijedeći kongres održati u jednoj alpskoj zemlji, a izbor će donijeti Izvršni komitet naknadno.

Sutra dan su svi učesnici kongresa krenuli sa tri autobusa da razgledaju Grčku. Kroz guste i prostrane maslinike išlo se preko Ite, Amphise, Lepanta, Rhiona u Patras, zatim Peloponezom u Pyrgos i Olympiu, a onda preko visoke Arkadije u Tripolis, Argos, Nauplion, Tirint, Epidaur, Mykenu i Korint, pa preko Korintskog tjesnaca u Loutraki, te onda duž slikovite obale Salaminskog zaljeva u Atenu.

Pred Atenom je u paviljonu grčkog Touring kluba bio prireden coctail u čast učesnika Kongresa. Nakon razgledavanja znamenitosti Atene sve učesnike je prihvatio gradonačelnik Atene. Delegatima Jugoslavije priredili su prijem naša ambasada i konzul. Iz Atene je bila priređena ekskurzija na Cap Sounion, najjužniju točku poluotoka Atike, na čijem se visoko istaknutom rtu bijele mramorni ostaci Posejdonaovog hrama, odakle puca širok vidik na modru pučinu prema Kretskom moru.

* Referat prof. dr. F. Avčina odštampan je u Planinskem vestniku god. 1951., str. 375. i dalje.

Kongres je završen službenom večerom u hotelu »Atena«, na kojoj su nakon srdačnog pozdrava Predsjednika Planinarskog saveza Grčke g. Leondopoulosa i predsjednika Unije d'Arcisa održali kratke govore predstavnici 18 prisutnih organizacija iz 11 država.

P. L. R.

Popis i adrese članova U. I. A. A.

UNION INTERNATIONALE DES ASSOCIATIONS D'ALPINISME Bd. des Trans-chées 16, Genève.

NJEMACKA: DEUTSCHER ALPENVEREIN Praterinsel 5, München 22.

AUSTRIJA: VERBAND ALPINER VEREINE ÖSTERREICH'S (Vavö) Bäckerstrasse 16, Wien I.

BELGIJA: CLUB ALPIN BELGE Rue des Champs Elysées 43, Bruxelles.

BUGARSKA: COMITE SUPREME DE CULTURE PHYSIQUE ET DES SPORTS 135 Boris, Sofia I.

CANADA: THE ALPINE CLUB OF CANADA c/o L. C. Wilson 1408 Gladstone Road, Calgary (Alt).

ČEHOSLOVAČKA: ČESKOSLOVENSKA OBEC SOKOLSKA Tyrrsuv Dom, Praha III.

DANSKA: DANSK SKI OG ORIENTERING FORBUND c/o Jens Therp Vestervolgade 11, Copenhagen V.

FRANCUSKA: FEDERATION FRANCAISE DE LA MONTAGNE Rue de la Boétie 7, Paris (8e).

GRČKA: CLUB ALPIN HELLENIQUE Rue Char. Trikoupi 4, Atena.

ITALIJA: CLUB ALPINO ITALIANO Via Ugo Foscolo 3, Milano.

JUGOSLAVIJA: PLANINARSKI SAVEZ JUGOSLAVIJE Pariska 13, Beograd
PLANINARSKI SAVEZ HRVATSKE Gajeva 2a, Zagreb.

PLANINARSKI SAVEZ SRBIJE Zmaja od Noćaja 9, Beograd.

PLANINSKA ZVEZA SLOVENIJE Likozarjeva ul., Ljubljana.

PLANINARSKI SAVEZ MAKEDONIJE, Skopje.

MEXICO: CONFEDERACION DEPORTIVA MEXICANA (Comite Ejecutivo) Plaza Buenvista 2, Mexico D. F.

MADŽARSKA: FEDERATION HONGROISE DE TOURISME Bathory-U. 5. III, Budapest.

NIZOZEMSKA: KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE ALPEN VEREENIGING (Kraljevski alpinski klub Nizozemske) Stadionweg 64, Amsterdam Z. II.

POLJSKA: SOCIETE POLONAISE DE TATRA A. Potockiego 5, Cracovie.

FEDERATION POLONAISE DE SKI Pilsudskiego, Cracovie.

PORTUGAL: CLUBE NACIONAL DE MONTANHISMO Rua Formosa 237. Porto.

ŠPANIJA: FEDERACION ESPAÑOLA DE MONTANISMO Barquillo 19, Madrid.

ŠVEDSKA: SVENSKA FJALLKLUBBEN Linegaten 42, Stockholm.

SVICARSKA: CLUB ALPIN SUISSE Rue du Tertre 14, Neuchatel.

CLUB SUISSE DE FEMMES ALPINISTES Loewenplatz 9, Luzern.

FEDERATION SUISSE DE SKI Schwanengasse 9, Bern.

VELIKA BRITANIJA: THE BRITISH MOUNTAINEERING COUNCIL c/o F. Schutt-leworth, 6 Belmont Grove Lewisham, London S. E. 13.

THE MOUNTAINEERING ASSOCIATION 1 Kildare Gardens, London V. 2.

Naše planinsko ljekovito bilje

(nastavak)

11. LINCURA (SRČANIK)

(*Gentiana symphyandra* Murbeck)

Opis. Lincura (lincura trava, srčanik, srčenik, srčenika, srčenjak, vladisavka, vladislavka, sirištara žuta, košutina brada, košutino uho, košutnjak, gorčica, žuhki korijen, lecian) je trajna zeljasta biljka, visine do 150 cm. Njezin se podzemni dio sastoji od vrlo snažnog i često poput ruke odebljanog podanca, te čvrstog i jako razgranjenog korijena. Iz podanca mlađih biljaka izraste svake godine samo čuperak prizemnih listova. Iz podanca biljaka starih 10—20 godina izrastu, osim prizemnih listova, i uspravne nadzemne stablike, često poput prsta debele. Na nadzemnoj stablji nalaze se listovi smješteni u pršljenovima. Ti listovi su u gornjem dijelu stablike razmjerno maleni, široko jajoliki i blijede zelene boje; u donjem mnogo veći, ovalno jajoliki i plavkaste boje. U pazušcima gornjih listova smješteni su na dugim dršcima mnogobrojni žuti cvjetovi. Iz oplodenog cvijeta razvija se plod tobolac, jasto piramidalnog oblika.

Lincura cvate od lipnja do kolovoza. Plod sazrijeva u kolovozu ili rujnu.

Rasprostranjenje. Lincura je izrazita planinska biljka. Raširena je jedino u Evropi, i to na planinama Balkanskog poluotoka. U Hrvatskoj raste u pojusu klekovine bukve i u pojusu klekovine bora. Pretežno dolazi na suncu izloženim mjestima. Nalazimo ju jedino na vapnenastom tlu. Naseljuje se na raznim staništima, a najviše na livadama oštре vlasulje. Njezina nalazišta jesu: Lič u Gorskokotarskoj Zavrni; Mala i Velika Učka, Slavnik, Žabnik, Planik i Sija u Istarskom Gorju; Obruč, Grleš, Kamenjak, Platak, Snježnik, Risnjak, Velika Visočica i Zagradski Vrh u Hrvatskom Krasu; Bjelolasica, Samarske Stijene, Bijele Stijene i Klek u Velikoj Kapeli; Gola Plješevica, Bukovi Vrh, Poštak i Lisac u Ličkoj Plješevici; Vučjak, Veliki Zavižan, Mali Rajinac, Kozjak, Alaginac, Kiza, Sladovača, Sadikovac, Goli Vrh, Visočica, Babin Vrh, Vaganjski Vrh, Sveto Brdo, Malovan i Crnopac u Velebitu; Dinar i Biokovo u Dalmatinskom Gorju.

Djelatne tvari. Lincura sadrži veliku količinu gorkih tvari, a nešto malo masnog ulja i sluzi.

Ljekoviti dio. U ljekovite svrhe uzima se jedino korijen. On dolazi u promet dobro osušen u valjkastim i često uzdužno razrezanim komadima, dugim do 10 cm. Boja osušenog korijena je izvana crveno-smeđa, a iznutra svijetlosmeđa. Miris suhog korijena je slab i osladak, dok je okus vrlo gorak. Iskapanje korijena vrši se u rujnu. Nakon iskapanja korijen se opere, izreže u komade i suši kod temperature od 35—40° C. Osušen korijen se čuva u drvenim sanducima ili u jutrenim vrećama, a može se čuvati i u kutijama iz ljepenke ili u papirnatim vrećama.

Upotreba. Lincura se upotrebljava u medicini vrlo često. Njezin korijen nalazi primjenu u obliku uvarka, tinktura, ekstrakta i pilula, kao sredstvo koje liječi bolesti probavnih organa.

Primjedba. Lincura ima kod nas mnogo srodnika. Ti srodnici, koji sadrže uglavnom slične djelatne tvari, razlikuju se od opisane vrste po uzrastu i po boji cvjetova.

12. MALINA

(*Rubus idaeus* L.)

Opis. Malina (malina planinka, maljuga, muraga, kupina malina, crvena kupina, črelna kupina, pitovna kupina, sunica) je višegodišnja grmolika biljka, visine do 2 m. Njezin trajni i razmjerno tanki podanak je u pravilu jako razgranjen. Nadzemna stabljika, koja izbjiga iz podanca, traje dvije godine. U prvoj godini je još nerazgrađena, dok se u drugoj grana. Jednogodišnja stabljika nosi samo listove, dok dvogodišnja uz listove donosi također cvjetove i plodove. Listovi maline su neparno perasti, sastavljeni od 3—7 listića, od kojih jedino vršni ima dugu peteljku, dok su ostali gotovo sjedeći. Svaki pojedini listić ima razmjerno veliku plojku jajolikog

oblika i dvostruko pilastog ruba. Peteljke, kao i srednje žile na plojci listića, su obrasle s donje strane kratkim dlakama. Na vrhu stabljike, i na vršcima stabljikinih ogranačaka, nalaze se u paštitastom cvatu smješteni cvjetovi. Svaki pojedini cvijet sastoji se od 5 zelenih lapova, 5 bijelih latica te mnogo prašnika i tučkova. Iz opodenog cvijeta razvija se plod, sastavljen od mnogo malih koštunica, koje su u zreloem stanju tamno crvene boje te vrlo sočne i slatkog okusa.

Cvate od svibnja do srpnja. Plod sazrijeva u lipnju, srpnju ili kolovozu.

Rasprostranjenje. Malina je raširena u svim hladnjim područjima Evrope, Azije i Sjeverne Amerike. Kod nas dolazi u planinskim predjelima, i to u svim pojasima. Kao izrazito šumska biljka raste u šumi bukve, u šumi bukve i jele, u šumi predplaninske bukve, u raznim šikarama, na šumskim čistinama, a naročito mnogo

sl. 11

sl. 12

na krčevinama s velebiljem. Od njezinih mnogobrojnih nalazišta najpoznatija su: Papuk i Psunj u Slavonskom Gorju; Kalnik, Macelj i Ravna Gora u Zagorskom Gorju, Sljeme, Sv. Jakob i Ponikve u Medvednici; Sveta Gera i Plješivica u Gorjancima; Lokve, Lič, Mrzle Vodice i Crni Lug u Gorskokotarskoj Zaravni; Kremenjak, Vela Učka, Šija, Lisina i Praputnjak u Istarskom Gorju; Grleš, Platak, Javorje i Oštri Vrh u Hrvatskom Krasu; Begovo Razdolje, Bijele Stijene i Klek u Velikoj Kapeli; Plitvice i Rudopolje u Maloj Kapeli; Gola Plješevica, Trovrh, Brusnič, Kremen, Babin Vrh i Poštak u Ličkoj Plješevici; Senjsko Bilo, Veliki Rajinac, Veliki Zavižan, Alančić, Ljubičko Brdo, Sadikovac, Ramino Korito, Sugarska Duliba, Goli Vrh, Višočina, Babin Vrh, Malovan, Mali Alan i Crnopac u Velebitu; Dinara i Biokovo u Dalmatinskom Gorju.

Djelatne tvari. Malina sadrži u listovima treslovine, a u plodovima organske kiseline i šećera.

Ljekoviti dio. U ljekovite se svrhe uzimaju osušeni listovi i svježi plodovi. Ti dijelovi dolaze u promet u čitavom stanju. Sabiranje listova vrši se u lipnju i srpnju. Sabiru se samo posve zdravi i čitavi listovi, bez peteljki. Nakon sabiranja isti se stavljaju sušiti na topla i sjenovita mjesta. Osušeni se listovi čuvaju u drvenim sangućima ili u jutjenim vrećama. Plodovi, koji služe kao ljekoviti dio, moraju biti posve zreli i zdravi. Oni dolaze u promet svježe ubrani.

Upotreba. Osušeni listovi se upotrebljavaju u medicini u obliku oparka, kao sredstvo za ispiranje grla kod prehlade i kao sredstvo protiv proljeva. U narodu se oparak od listova malina mnogo upotrebljava kao jutarnji napitak. Upotreba plodova je posve drugačija. U medicinske svrhe oni se upotrebljavaju u svježem stanju, i to u obliku sirupa, koji služi kao sredstvo za popravljanje okusa. U kućanstvu se sirup upotrebljava kao osvježujući napitak, a zreli plodovi kao vrlo zdravo voće.

Primjedba. Brojni srodnici maline, koji kod nas često dolaze, mogu se lako razlikovati od opisane vrste i po izgledu stabljike i po boji ploda.

13. MEDVETKA.
(*Arctostaphylos uva ursi* L.)

Opis. Medvetka (medvjede uši, planika, gornik, šimširov list) je višegodišnja grmolika biljka. Njezina tanka i najčešće odrvenjela, jako razgranjena i uz podlogu prilegnuta stabljika naraste do 1 m u dužinu. Na ograncima stablike smješteni su zimzeleni listovi. Ovi listovi su kožnati, sjajni i posve glatki, obrnuto jajoliki ili lopasti, dugi do 2 cm, a široki oko 8 mm. Na vršcima ograna stablike razvijaju se cvjetovi u nakupinama. Svaki pojedini cvijet sastoji se iz 5 zelenih lapova i 5 bijelih ili ružičastih latica, međusobno čvrsto sraslih u zvončić. Iz oplodenih cvjetova razvijaju se plodovi. Plod je okrugla, crveno obojena boba, velika poput sjemenke graška. U plodu se nalazi 5 sjemenaka.

sl. 13

sl. 14

Cvate od travnja do srpnja. Plod sazrijeva u srpnju ili u kolovozu.

Rasprostranjenje. Medvetka je rasprostranjena po čitavoj Evropi, sjevernoj Aziji i Sjevernoj Americi. Kod nas je ima uglavnom u najvišim planinskim predjelima, tj. u pojasu klekovine bukve i u pojasu klekovine bora. Ona raste redovno na vrištini medvetke i na livadi uskolisne šašike, dok se u šumi planinskog bora javlja samo na mjestima, koja su izložena udaru vjetra. Njezina najpoznatija nalazišta jesu: Obruč i Snježnik u Hrvatskom Krasu; Gola Plješevica i Poštak u Ličkoj Plješevici; Veliki Zavižan, Zavižanska Kosa, Veliki Rajinac, Kukovi, Lubanovačka Vrata, Lisac, Alančić, Kiza, Badanj, Kozjak, Stirovača, Zečjak, Budakovo Brdo, Alaginac, Ljubičko Brdo, Slanovača, Sadikovac, Sugarska Duliba, Goli Vrh, Krivi Kuk, Samar, Visočica, Visibaba, Kružni Vrh, Babin Vrh, Vaganjski Vrh, Malovan, Sveti Brdo i Crnopac u Velebitu i Biokovo u Dalmatinskom Gorju.

Djelatne tvari. Glavna djelatna tvar je antrahinonski glikozid arbutin.

Ljekoviti dio. Kao ljekoviti dio uzima se list. On dolazi u promet osušen i čitav. Listovi se sabiru od travnja do lipnja. Sabiranje se vrši na dva načina: struganjem listova s mlađim grančica pomoću naročitog češlja ili rezanjem čitavih mlađih grančica s listovima. Pojedinačni listovi, kao i grančice s listovima, stavljaju se odmah nakon sabiranja sušiti. Sušenje se provodi na suhim i toplim mjestima, i to najprije kod dnevne temperature, a zatim kod umjetne temperature od 40—45° C. Listovi, sabrani zajedno s grančicama, moraju se nakon sušenja oslobođiti dijelova stablike. Osušene listove treba čuvati u drvenim sanducima ili u kutijama iz ljepenke.

Upotreba. U ljekovite svrhe mnogo se upotrebljavaju listovi medvetke u obliku oparka i tableta. Oni nalaze najčešće primjenu kao sredstvo za dezinfekciju mokraćnih organa.

Primjedba. Medvetka nema kod nas bližih srodnika. Ipak se često zamjenjuje, i to obično s brusnicom. Oznake, na koje treba обратiti naročitu pažnju prilikom prepoznavanja, jesu: razvoj stablike, izgled listova i boja plodova.

14. MRAZOVAC
(*Colchicum autumnale* L.)

Opis. Mrazovac (mrazovnik, mrazova sestrice, gosje, vočak, pevčiga, baluška, broduška, broduša) je trajna zeljasta biljka, visine do 25 cm. Njezin gomolj, pokriven smedim i kožnatim ljkuskama, sličan je manje ili više lukovici. Iz gomolja izrastu svake jeseni 1—3 cvijeta. Svaki pojedini cvijet sastavljen je iz 6 ružičastih ili ljubičastih listića ocvijeća, 6 prašnika i 1 tučka, kojemu se trogradna plodnica nalazi za vrijeme cvatnje u zemlji. Dugoljasti i razmjerno veliki listovi izrastu iz gomolja tek u proljeće slijedeće godine. Istovremeno s razvojem listova izlazi iz zemlje i plodnica tučka. Plod nastaje tek nakon izlaska plodnice iz zemlje. To je veliki višesjemeni tobolac, najprije zelene, a kasnije smeđe boje.

sl. 15

sl. 16

Cvate u rujnu i listopadu. Plod sazrijeva u travnju i u svibnju.

Rasprostranjenje. Mrazovac raste u srednjoj i južnoj Evropi, zapadnoj Aziji i sjevernoj Africi. U Hrvatskoj je najviše rasprostranjen u planinskim predjelima, i to u pojusu bukve. Naseljuje se isključivo na mjestima sa kiselom podlogom, u prvom redu na livadama trave tvrdače. Njegova najpoznatija nalazišta jesu: Mrzle Vodice, Zelin i Lokve u Gorskotarskoj Zaravni; Šija u Istarskom Gorju; Obruč i Risnjak u Hrvatskom Krasu; Bjelolasica i Klek u Velikoj Kapeli; Bršljanovica u Maloj Kapeli; Trovrh u Ličkoj Plješevici; Mali Alan i Tulove Grede u Velebitu.

Djelatne tvari. Kao glavnu djelatnu tvar sadrži mrazovac vrlo otrovni alkaloid kolhicin.

Ljekoviti dio. U ljekovite svrhe služe gomolj i sjemenke. Gomolj dolazi u promet uvijek osušen, i to ili nesječen ili isječen u male komade. Sjemenke dolaze u promet osušene i čitave. Gomolj se kopa u jesen za vrijeme cvatnje. Iskapanje se vrši pomoću naročitih lopatica s kratkim drškom. Sjemenke se sabiru u svibnju i lipnju. Sabiranje se vrši tako, da se odrežu čitavi tobolci, neposredno prije sazrijevanja. Iskopan se gomolj očisti od zemlje i drugih dijelova biljke, opere i prema potrebi izreže u tanke komade, a tek onda stavlja sušiti. Sušenje gomolja se provodi kod temperature od 40—45° C. Odrezani tobolac se odmah nakon sabiranja razastre na topiom i sjenovitom mjestu i ostavi da sazori, tj. da se otvori. Iz otvorenog tobolca istresu se sjemenke i prosiju. Osušeni gomolj, kao i osušene sjemenke, najbolje je čuvati u drvenim sanducima.

Upotreba. Mrazovac se upotrebljava u obliku tinkture, biljnih prašaka i pilula, kao sredstvo za umirenje boli kod reumatizma i gihta.

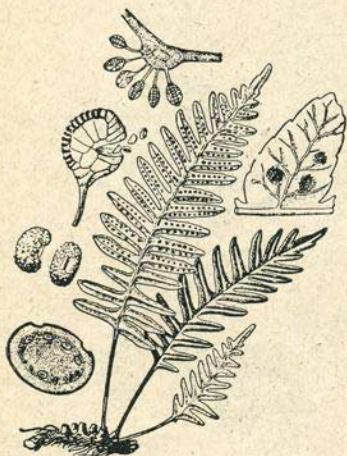
Primjedba. Kod nas raste više vrsta mrazovaca. One se međusobno razlikuju po veličini listova i po obliku plodova, kao i po sastavu i količini djelatnih tvari. Obični je mrazovac vrlo djelotvorna, ali i jako otrovna biljka, pa treba paziti, da se ne za-

mjeni s manje vrijednim srodnicima. Naročito treba paziti da se njegovi ljekoviti dijelovi ne pomiješaju s ljekovitim dijelovima drugih biljaka, jer u tom slučaju prijeti sigurna nesreća. Iz spomenutih razloga rukovanje s mrazovcem i njegovim ljekovitim dijelovima može se povjeriti samo odraslim osobama. Upotreba mrazovca, odnosno upotreba pripravaka učinjenih iz ljekovitih dijelova mrazovca, dozvoljena je jedino na osnovu liječničkog uputstva.

15. ODOLJEN

(*Valeriana officinalis L.*)

Opis. Odoljen (odoljan, mali odolin, dolen, kukavičina trava, macina trava, mačja trava, valerijana) je trajna zeljasta biljka, visine do 150 cm. Njezin obrnuto jajoliki i kolutičav podanak obrastao je sa svih strana tankim i nerazgranjениm ko-rjeničicima, dugim do 15 cm. Iz vrha podanka izrasta svake godine višebridna ze-

sl. 17

sl. 18

ljasta stabljika, koja je uspravna i samo u gornjem dijelu razgranjena. Po čitavoj stabljici pravilno su poredani neparno porasli listovi. Oni se međusobno razlikuju po veličini i po razvoju peteljke. Prizemni listovi su razmjerno veliki i imaju dugu peteljku. Listovi, u gornjem dijelu stabljike, su mnogo manji i sjedeći. Na vrhu se stabljike, kao i na vršcima stabljikinskih ograna, nalaze vrlo sitni cvjetovi bijele, ružičaste ili ljubičaste boje. Oni su smješteni u paštastim cvatovima. Plod je okri-ljeni orašić.

Cvate od svibnja do kolovoza. Plodovi sazrijevaju od srpnja do rujna.

Rasprostranjenje. Odoljen je rasprostranjen po čitavoj Evropi i po velikom dijelu Azije. U Hrvatskoj dolazi pretežno u planinskim predjelima i to naročito u po-jasu bukve i jele i u pojasu klekovine bukve. Najčešće raste u vlažnim bukovim šu-mama. Njegova najpoznatija nalazišta jesu: Psunj u Slavonskom Gorju; Sljeme u Medvednici; Crni Lug, Mrzle Vodice, Fužine, Lič, Lokve, Delnice i Brod Moravice u Gorskokotarskoj zaravni; Vela Učka u Istarskom gorju; Risnjak, Veliki Tuhobić i Medvedak u Hrvatskom Krasu; Plitvice i Saborsko u Maloj Kapeli; Kremen, Tro-vrh, Kuk i Mrzin u Ličkoj Plješevici; Anići, Oštarije, Sugarska Duliba, Visočica, Ba-danj, Sveti Brdo i Crnopac u Velebitu i Biokovo u Dalmatinskom Gorju.

Djelatne tvari. Odoljen sadrži razmjerno mnogo eteričnog ulja, a malo smole, sluzi i treslovine.

Ljekoviti dio. U ljekovite svrhe uzimaju se podzemni dijelovi. Oni dolaze u pro-met osušeni i sasjećeni u komade. Miris osušenog podanca, kao i osušenog korijena, je vrlo jak i neugodno aromatičan. Podzemni dijelovi se sabiru u proljeće i u jesen, i to svake druge godine. Iskapanje se vrši pomoću malih lopatica. Nakon iskapanja podzemni se dijelovi operu i očiste od sitnih korjeničica, a zatim stave sušiti. Suše se na toplim i zračnim mjestima, obješeni na konopcu ili rasijani na papirima za

sušenje. Sušenje je uputno vršiti odvojeno od ljekovitih dijelova drugih biljaka. Nakon sušenja moraju se podzemni dijelovi odoljena odmah spremiti i čuvati u limenim kutijama.

Upotreba. Odoljen se upotrebljava, u obliku oparka, biljnog praška i tinkture, kao sredstvo za umirenje živaca. Naročito se često primjenjuje kod srčanih smetnja, koje nastaju kao posljedica uzrujavanja i uzbudnja.

Primjedba. Miris podzemnih dijelova odoljena je karakterističan za opisanu i jedino ljekovitu vrstu. Po tom mirisu može se ova lako razlikovati od brojnih srodnika.

sl. 19

sl. 20

16. OSLAD (*Polypodium vulgare L.*)

Opis. Oslad (oslad obična, slatka bujad, slatka paprat, preprutina slatka, slatki korijen, slatki korenčec, sladić, jeružalem, jeružalemska trava) je višegodišnja papratnjača. Njezin podanak je vrlo tanak i iznutra žut. Iz trajnog podanca izbijaju svake godine novi listovi. Oni su perasto razdijeljeni i tamnozelene boje. Na naličju listova razvijaju se tokom ljeta malene, okrugle i smede obojene tvorevine. Te tvorevine predstavljaju nakupine vrlo sitnih trusnica s truskama (sporama).

Spore sazrijevaju u kolovozu i rujnu.

Rasprostranjenje. Oslad je rasprostranjena po čitavom svijetu. U Hrvatskoj raste pretežno u pojasmima bukve. Kao šumska biljka traži vlažna i sjenovita mjesta. Svoj optimalan razvoj dosije u starim i sjenovitim šumama, gdje dolazi u dubokim vrtačama i pećinama. Ovdje raste prislonjena uz oborenja stabla ili uz visoka debla, koja su obrasla mahovinom. Njezina najpoznatija nalazišta jesu: Papuk i Psunj u Slavonskom Gorju; Ivančica, Očura, Cesargradska Gora, Strahinjčica, Kalnik i Kuna Gora u Zagorskem Gorju; Sveti Jakob i Bačunski brijev u Medvednici; Okić i Plješivica u Gorjancima; Fužine i Lič u Gorskokotarskoj Zaravni; Učka i Kremenjak u Istarskom Gorju; Grleš i Burni Bitoraj u Hrvatskom Krašu; Bjelolasica, Bijele Stijene i Klek u Velikoj Kapeli; Bršljenovica u Maloj Kapeli; Gola Plješevica, Kremenski Trovrh u Ličkoj Plješevici; Oštarije, Sugarska Duliba, Sadikovac, Visočica, Malovan, Sveti Brdo i Crnopac u Velebitu; Svilaja i Biokovo u Dalmatinskom Gorju.

Djelatne tvari. Kao glavnu djelatnu tvar sadrži navodno slatki sapeninski glikozid glicirizin. Osim spomenutog glikozida nalazimo još treslovine i sluzi.

Ljekoviti dio. Kao ljekoviti dio uzima se podanak, očišćen od korjenčića, ljuškastih listića i ostatka peteljka pravih listova. U promet dolazi osušen i sasječen u komade, koji su dugi 5–8 cm, a debeli 3–8 mm. Sabiranje podanca vrši se u jesen ili u rano proljeće. Sabrani dijelovi očiste se od zemlje i ostataka drugih dijelova

biljke te sasijeku u propisane komade. Iza toga se suše na toplim i sjenovitim mjestima, kod temperature od 40—45° C. Osušen podanak čuva se u kutijama iz ljepenke ili, još bolje, u drvenim sanducima.

Upotreba. U medicini se upotrebljava jedino u obliku oparka, kao sredstvo koje pospješuje izbacivanje sluzi i izlučivanje mokraće.

Primjedba. Podanak osladi je vrlo sladak. Zbog slatkog se okusa u mnogim krajevima kopa i jede. Po toj oznaci može se oslad vrlo lako prepoznati.

17. PAPRAT OBIČNA

(Nephrodium filix mas L.)

Opis. Obična paprat (paprat, preprat, preprut, divlji preprut, navala) je višegodišnja paprtnjača. Njezin podanak je trajan i vrlo snažan, dug do 30 cm, a deboe oko 2 cm. Na podanku nalaze se s donje strane korjenčići, a s gornje ljuškavi listići. Iz gornjeg dijela podanka izrastu svake godine veliki, često preko 1 m dugi, višestruko rasperani listovi. Ovi su listovi pravilno u krugu poredani i međusobno jednako razmaknuti, tako da zajednički promatrani daju ljevkasti izgled. Na donjoj strani svakog pojedinog listića nalaze se u dva reda okrugle i smeđe obojene nakućine trusnica, ispunjene truskama (sporoma).

Spore sazrijevaju od lipnja do kolovoza.

Rasprostranjenje. Paprat obična je općenito vrlo rasprostranjena paprtnjača. Raste po čitavoj Evropi, u većem dijelu Azije, te u Sjevernoj i Južnoj Americi. U

TABEBLA I.

KALENDAR CVATNJE I SAZRIJEVANJA

Rедни broj	Naziv biljke	Siječanj	Veljača	Ožujak	Travanj	Svibanj	Lipanj	SRpanj	Kolovož	Rujan	Listopad	Studenici	Prosinac
1.	Andelika												
2.	Borovnica												
3.	Bun bijeli												
4.	Crvotočina												
5.	Čemerika bijela												
6.	Islandska lišaj												
7.	Jagorčika												
8.	Jedić modri												
9.	Kukurijek božić.	x	x	x	x	x○	○	x○	x○	x○			
10.	Lazarinka												
11.	Lincura												
12.	Malina												
13.	Medvjetka												
14.	Mrazovac												
15.	Odoljen												
16.	Oslad												
17.	Paprat obična												
18.	Velebilje												
19.	Veprina												
20.	Žestika												

✗ cvate

○ sazrijeva

Hrvatskoj je vrlo česta u planinskim predjelima, i to naročito u pojusu bukve. Raste na vlažnim i sjenovitim mjestima. Naseljuje se pretežno po bukovim i smrekovim šumama, ali također na šumskim čistinama i uz rubove šuma. Njezina nalazišta su mnogobrojna, a najpoznatija su: Papuk i Psunj u Slavonskom Gorju; Ivančica, Strahinjčica, Kuna Gora, Kostel i Cesargradska Gora u Zagorskem Gorju; Sveti Jakob, Ponikve i Bažulovka u Medvednici; Palačnik, Oštac i Japetić u Gorjancima; Crni Lug, Zelin, Mrzle Vodice, Lič, Lokve i Delnice u Gorskokotarskoj Zaravni; Slavnik, Vela Učka i Mala Učka u Istarskom Gorju; Grleš, Snježnik, Risnjak, Tuhobić, Oštri Vrh i Burni Bitoraj u Hrvatskom Krasu; Bjelolasica, Begova Staza, Bijele Stijene, Samarske Stijene i Klek u Velikoj Kapeli; Plitvice i Saborsko u Maloj Kapeli; Gola Plješevica. Trovrh, Mrzin, Crni Vrh, Kremen, Džakula Vrh, Poštak i Bukov Vrh u Ličkoj Plješevici; Veliki Zavižan, Veliki Rajinac, Vučjak, Kozjak, Goljak, Alančić, Metla, Sladovača, Sugarska Duliba, Goli Vrh, Visočica, Babin Vrh, Malovan, Sveti Brdo, Crnopac i Mali Alan u Velebitu; Dinara i Biokovo u Dalmatinskom Gorju.

Djelatne tvari. Glavna djelatna tvar je filicin. Osim filicina obična paprat sadrži filiksove treslovine, smole i masnog ulja.

Ljekoviti dio. Kao ljekoviti dio služi višegodišnji podanak. On dolazi u promet osušen i nasječen, u komadima dugim 4—5 cm, a debelim oko 2 cm. Podanak se kopa u rujnu i listopadu. Nakon iskapanja opere se i očisti od zemlje te osloboди tankih korjenića i ostataka listova. Poslije toga se suši kod temperature od 30—35°C, a dosuši kod 40—45°C. Dobro osušeni podanak spremu se u drvene sanduke ili u jutene vreće i tako čuva najduže godinu dana. Tokom jedne godine podanak obične

TABELA II.

POJASI RASPROSTRANJENJA

Red broj	Naziv biljke	Gorsko područje		Predplaninsko područje	
		Pojas bukve	Pojas bukve i jele	Pojas kosodrvine bukve	Pojas klekovine bora
1.	Andelika			+	
2.	Borovnica	++	++	+	++
3.	Bun bijeli		+	++	
4.	Crvotočina	+			
5.	Čemerika bijela		+	+	++
6.	Islandski lišaj			+	++
7.	Jagorčika	+	+	++	
8.	Jedić modri		+	+	
9.	Kukurijek božićnjak	+	++	++	
10.	Lazarkinja	+++	+++	++	
11.	Lincura			++	++
12.	Malina	++	+++	++	+
13.	Medvjetcika			++	++
14.	Mrazovac	++	+		
15.	Odoljen	+	++	++	
16.	Oslad	++	++		
17.	Paprat obična	++	++	++	+
18.	Velebilje	++	++		
19.	Veprina	+	++		
20.	Žestika	+	++	+++	

+ rijetka

++ česta

+++ vrlo česta

paprati treba utrošiti, jer se u protivnom slučaju mora baciti, pošto izgubi svoju djelotvornost.

Upotreba. Podanak obične paprati priređuje se u obliku oparka, ekstrakta i biljnog praška. U humanoj medicini služi kao sredstvo protiv trakovice, a u veterini protiv trakovice i protiv metiljavosti.

Primjedba. Kod nas dolazi veći broj papratnjača, koje su slične običnoj paprati. Obična se paprat najlakše razlikuje od svojih srodnika po debljini podanka i po izgledu listova. Kod sabiranja treba paziti da se obična paprat ne pomiješa s drugim manje vrijednim ili potpuno bezvrijednim vrstama.

18. VELEBILJE

(*Atropa Belladonna L.*)

Opis. Velebilje (velebilje gorsko, crni bun, bun, blen, pomamnica, paskvica, pasja jagoda, kurjača, vučje zelje, duhaniš, mali jasenak, veliko bilje) je višegodišnja zeljasta biljka, visine do 150 cm. Njezin mesnat, dobro razvijen i razgranjen korijen prelazi u gornjem dijelu u nerazgranjeni i kvrgavi podanak. Iz podanka izbjijuju svake godine uspravne i rašljaste razgranjene nadzemne stabljike. Na stabljikama se nalaze dva i dva nasuprotno smještena lista, jednaka po obliku, ali različita po veličini. U pazušcima tih listova smješteni su na visećim drćicima cjevasti cvjetovi, smede ljubičaste boje. Iz oplodenih cvjetova razvijaju se crne i vrlo sočne bobe, velike poput ploda višnje.

TABELA III.

STANIŠTA

Redni broj	Naziv biljke	Šuma bukve na vapnenu	Livada ovsika na bazič. tlu	Šuma bukve na stikatu	Krčevina velebilja	Šuma bukve i jelje	Livada travne livade na kis. tlu	Šuma smreke	Vrtić ljepike	Šuma predpajninske bukve	Livada šata crljenka	Vršatina medvjek	Livada oštete vlasulje	Šuma planinskog bora	Livada usječske
1.	Andelika								+						
2.	Borovnica		+++			+	+++			+				+++	++
3.	Bun bijeli			+		+		+		+++	++				
4.	Crvotočina														
5.	Čemerika bijela														
6.	Islandski lišaj														
7.	Jagorčika		++												
8.	Jedić modri														
9.	Kukurijek božićnjak	+													
10.	Lazarkinja	+++	++		+++		++		++						
11.	Lincura														
12.	Malina	++		++	++		++	+	++						
13.	Medvjetka														
14.	Mrazovac														
15.	Odoljen	++	+		++				+	++					
16.	Oslad	++	++		++		++			++					
17.	Paprat obična	++	++		+++		+			++					
18.	Velebilje	+	+	+++	+		++	+							
19.	Veprina		+				++	+	+						
20.	Žestika	+					++	+	+	++			+		

+ rijetka

++ česta

+++ vrlo česta

Cvate od lipnja do kolovoza. Plod sazrijeva u srpnju, u kolovozu ili u rujnu.

Rasprostranjenje. Velebilje je rasprostranjeno u srednjoj i južnoj Evropi, te prednjoj Aziji i Sjevernoj Americi. U Hrvatskoj raste isključivo u planinskim predjelima, i to u pojusu bukve i jele. Za svoj razvoj zahtijeva dovoljno svjetla i dobro šumsko tlo. Najviše se naseljuje na paljevinama i krčevinama, a mnogo rijede na šumskim čistinama uz rubove šuma. Najpoznatija nalazišta velebilja u Hrvatskoj jesu: Psunj i Papuk u Slavonskom Gorju; Ivančica i Kalnik u Zagorskom Gorju; Bliznec i Bažulovka u Medvednici; Poklek i Plješivica u Gorjancima; Rayna Gora, Delnice, Lokve, Lič, Fužine, Zelin i Crni Lug u Gorskokotarskoj Zaravni; Risnjak, Oštri Vrh i Burni Bitoraj u Hrvatskom Krasu; Bjelolasica, Bijele Stijene, Samarske Stijene i Klek u Velikoj Kapeli; Plitvice, Jesenice i Rudopolje u Maloj Kapeli; Mrzin i Gola Plješivica u Ličkoj Plješevici; Senjsko Bilo, Alan, Goli Vrh, Visočica, Badanj, Sveto Brdo i Malovan u Velebitu.

Djelatne tvari. Velebilje sadrži otrovne alkaloide: hiosciamin, skopolamin i atropin.

Ljekoviti dio. U ljekovite svrhe uzimaju se korijen i list. Korijen dolazi u promet dobro osušen, i to: ili rasječen ili sasječen, u komadima dugim do 15 cm, a debelim oko 3 cm. Listovi dolaze u promet također osušeni, i to ili čitavi ili krupno izrezani. Korijen se kopa u travnju ili u listopadu. Vade se malo deblji dijelovi, koji su najmanje 3—4 godine stari. Listovi se sabiru u vrijeme cvatnje, tj. od mjeseca lipnja do rujna. Najbolje ih je birati po suhom i sušanom vremenu, i to u podnevnim satima, kad biljka sadrži najviše alkaloida. Uzimati treba samo posve zdrave i

TABELA IV.

NALAZIŠTA

Redni broj	Naziv biljke	Slavonsko gorje	Zagorsko gorje	Medvjed nica	Gorjanci	* Gorsko-kot zaravan	Istarsko gorje	Hrvatski kras	Velika Kapela	Malá Kapela	Lička Plješevica	Velebit	Dalmat. gorje
1.	Andelika								+		+	+	
2.	Borovnica	+	++	++	+	+		++	++	+	++	++	+
3.	Bun bijeli	+	+		+	++		++	++	+	+		
4.	Crvotočina				+								+
5.	Čemerika bijela	+	+		+	++	++	++	+	+	++	+++	++
6.	Islandski lišaj				+			++	+		++	++	+
7.	Jagorčika					++	++	++		+	++	++	+++
8.	Jedić modri					+		+	+	+	+	+	
9.	Kukurijek božić.				++	++		++	++	++	+	+	
10.	Lazarkinja	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	+
11.	Lincura				+		++	++	+		++	++	-
12.	Malina	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	+
13.	Medvjetka							+			++	++	++
14.	Mrazovac					++	+	+	+	+	+	+	
15.	Odoljen	+		+		++	+	+	++	++	+	+	++
16.	Oslad	++	++	++	++	++	+	++	++	++	++	++	+
17.	Paprat obična	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	+
18.	Velebilje	+	+	+	+	++		++	++	++	+	+	
19.	Veprina				+	++	++	++	+	+	+		
20.	Žestika				++	++	++	++	++	++	++	++	++

+ rijetka

++ česta

+++ vrlo česta

čitave listove. Nakon iskapanja, korijen treba oprati od zemlje, oslobođiti trulih dijelova, prema potrebi uzdužno izrezati, a zatim staviti da se suši. Sušenje se provodi ili na okvirima za sušenje ili se pojedini komadi objese na konopac i tako suše. Listovi se stavljuju sušiti odmah nakon sabiranja. Suše se razastri ti u tankom sloju. Osušene ljekovite dijelove velebilja treba čuvati u drvenim sanducima.

Upotreba. Radi sadržaja visokodjelatnih alkaloida nalaze korijen i list velebilja veliku primjenu u medicini. Oni se upotrebljavaju u obliku uvaraka, tinkture, ekstrakta, biljnog praška, pilula i čepića, kao sredstvo za ublaženje raznih bolova. Naročito se mnogo primjenjuje protiv astmatičnih napadacija i protiv grčeva u želucu.

Primjedba. Velebilje je biljka, koja nema kod nas bližih srodnika, pa ju je kao takovu lako prepoznati. Najlakše se prepozna po karakterističnoj boji cvijeta i po izgledu plodova. Mogućnost brzog i točnog prepoznavanja velebilja je od velike važnosti, budući da je ona vrlo otrovna biljka, i da bi svaka zamjena mogla imati kobnih posljedica. Zbog velike otrovnosti posao oko sabiranja, sušenja i čuvanja njezinih ljekovitih dijelova, može se povjeriti samo odraslim osobama. Međutim i odrasle osobe moraju prilikom baratanja s velebiljem biti na oprezu. Za vrijeme sabiranja najbolje je ruke zaštititi i naročito paziti, da se rukama ne trljaju oči. Prilikom sušenja treba voditi računa, da se korijen ili list od velebilja ne pomiješa s drugim sličnim ljekovitim dijelovima. Poslije rada s velebiljem treba ruke odmah oprati sapunom.

TABELA V.

DJELATNE TVARI

Redni broj	Naziv biljke	Alkaloidi	Floroglucinoli	Kardiotonični glikozidi	Antra-glikozidi	Saponinski glikozidi	Fenolski glikozidi	Gorke tvari	Treslovine	Eterična ulja	Masna ulja	Sluzi
1.	Andelika					++		+	++			
2.	Borovnica					++	+	++				+
3.	Bun bijeli	++										
4.	Crvotočina			+								
5.	Čemerika bijela	++										
6.	Islandska lišaj											
7.	Jagorčika				++							
8.	Jedić modri	++										
9.	Kukurijek božić.			++		+						
10.	Lazarkinja					++	+	+				
11.	Lincura						++					
12.	Malina							++	++			
13.	Medvjetka					++		+				
14.	Mrazovac	++										
15.	Odoljen			+								
16.	Oslad					++		+				
17.	Paprat obična		++					+				
18.	Velebilje	++										
19.	Veprina							++	+			
20.	Žestika				++			+	+			

+ malo nazočne (sporedne tvari)

++ obilno nazočne (glavne tvari)

19. VEPRINA (ARNIKA)
(*Arnica montana* L.)

Opis. Veprina (veprovac, brđanka, arnika, moravka, vučji zub) je trajna zeljasta biljka, visine do 60 cm. Njezin je valjkasti podanak dug do 10 cm. Iz podanka razvija se svake godine iznova uspravna i obično slabo razgranjena stabljika. Pri dnu stabljike u ružicu je smješteno 4—6 listova, jajolikog ili obrnuto jajolikog oblika. U gornjem dijelu stabljike nalaze se nasuprotno smještene 2—4 lista, duguljastog oblika. Na vrhu stabljike razvija se obično samo jedna cvatna glavica, koja je po obliku slična cvijetu. Oko te glavice nalaze se lancetasti listovi, zelene ili smeđe boje. Svaka pojedina glavica sastoji se iz velikog broja vrlo sitnih cvjevestih i jezičastih cvjetova. Cvjevesti cvjetovi su višesimetrični, žuto narančaste boje i smješteni u sredini glavice. Jezičasti cvjetovi su jednosimetrični, žute boje, smješteni na rubu glavice. Plod je sitna suha roška.

TABELA VI.

STUPNJEVI USITNJENJA

Redni broj	Naziv biljke i njezini ljekoviti dijelovi	Čitav	Nesjećen	Rasjećen	Sasjećen	Isjećen	Izrezan
1.	Andelika korijen		+	+			
2.	Borovnica {list	+					
	{plod	+					
3.	Bun bijeli {podanak		+	+			
	{nadzemni dio						+
4.	Crvotočina spore	+					
5.	Čemerika bijela podanak					+	
6.	Islandski lišaj steljka	+					
7.	Jagorčika {podzemni dio			+			
	{cvijet	+					
8.	Jedić modri {gomolj	+					
	{list	+					
9.	Kukurijek božić. podzemni dio				+		
10.	Lazarkinja nadzemni dio				+		+
11.	Lincura korijen		+				
12.	Malina {list	+					
	{plod	+					
13.	Medvjetcika list	+					
14.	Mrazovac {gomolj			+		+	
	{sjemenka	+					
15.	Odoljen podzemni dio				+		
16.	Oslad podanak				+		
17.	Paprat obična podanak			+			
18.	Velebilje {korijen				+	+	
	{list	+					+
19.	Veprina {podzemni dio				+		
	{list	+					
	{cvijet	+					
20.	Zestika {kora stabljike				+	+	
	{plod	+					

Cvate od svibnja do srpnja. Plod sazrijeva u kolovozu ili u rujnu.

Rasprostranjenje. Veprina je rasprostranjena jedino u zapadnoj i srednjoj Evropi. U Hrvatskoj raste samo u sjevernim krajevinama, i to u pojasu bukve. Javlja se isključivo na mjestima gdje je stvorena dovoljna naslaga zemlje i gdje je tlo manje više kiselo. Livada trave tvrdače joj je najomiljenije stanište. Nalazišta veprine kod nas su slijedeća: Okić u Gorjancima; Skrad, Mrkopalj, Lokve, Fužine, Lič, Mrzle Vodice, Zelin i Crni Lug u Gorskokotarskoj Zaravni; Risnjak, Obruč, Veliki Bukovnik, Veliki Tuhobić, Viševica i Oštri Vrh u Hrvatskom Krasu; Bjelolasica, Begovo Razdolje i Klek u Velikoj Kapeli i Gola Plješevica u Ličkoj Plješevici.

Djelatne tvari. Veprina sadrži eteričnog ulja, smole, treslovine i gorkih tvari.

Ljekoviti dio. Za ljekovite svrhe uzimaju se u prvom redu podzemni dijelovi, a zatim list i cvijet. Korijen i podanak, koji čine podzemni ljekoviti dio biljke, dolaze

TABELA VII.

KALENDAR SABIRANJA

Redni broj	Naziv biljke i njezini ljekoviti dijelovi		Siječanj	Veljača	Ožujak	Travanj	Svibanj	Lipanj	SRpanj	Kolovoza	Rujan	Listopad	Studenici	Prosincac
1.	Andelika korijen				+	+	+				+	+		
2.	Borovnica {list plod					+	+	+	+	+	+	+	+	
3.	Bun bijeli {podanak nadzemni dio		+	+	+		+	+	+			+	+	
4.	Crvotočina spore					+			+	+	+			
5.	Čemerika bijela podanak											+	+	
6.	Islandski lišaj čitava stabljika				+	+	+	+	+	+	+	+	+	
7.	Jagorčika {podzemni dio cvijet		+	+										
8.	Jedić modri {gomolj list					+	+		+	+	+	+	+	
9.	Kukurijek božić. podanak						+							
10.	Lazarkinja nadzemni dio						+	+	+					
11.	Lincura korijen											+		
12.	Malina {list plod						+	+		+	+			
13.	Medvjetečka list					+	+	+						
14.	Mrazovac {gomolj sjemenka						+	+				+	+	
15.	Odoljen podzemni dio				+	+						+	+	
16.	Oslad podanak											+	+	
17.	Paprat obična {podanak korijen					+						+	+	
18.	Velebilje list							+	+	+	+	+	+	
19.	Veprina {podzemni dio list cvijet				+	+		+	+	+	+	+	+	
20.	Žestika {koru stabljike plod				+	+		+	+	+	+	+	+	

u promet dobro osušeni i u sasječenom stanju. Listovi i cvjetovi dolaze u promet osušeni i čitavi. Kopanje korijena i podanka vrši se u jesen ili u rano proljeće. Sabiranje listova i cvjetova vrši se u vrijeme cvatnje, tj. od mjeseca lipnja do mjeseca kolovoza. Od podzemnih se dijelova uzimaju samo oni, koji su stari 3—4 godine. Od listova se uzimaju samo zdravi i potpuno razvijeni. Kod sabiranja cvjetova treba uzimati cvatne glavice bez ovojnih listova. Sabiru se samo one glavice, u kojima su cvjetići potpuno razvijeni, ali ne ocvali. Podzemni se dijelovi ne stavljaju sušiti odmah nakon sabiranja. Korijen i podanak suše se na toplim i zračnim mjestima, i to: ili razastri u tankom sloju na okvirima za sušenje, ili obješeni na konopcu. Listovi i cvjetovi suše se na zračnim i sjenovitim mjestima, razastri u tankom sloju na papirima, ili na okvirima za sušenje. Nakon sušenja se podzemni dijelovi i listovi odmah spremre u dryvene sanduke ili u kutije od ljepenke. Cvjetovi se ne spremaju odmah nakon sušenja, nego se iz osušenih cvatnih glavica iščupaju i spreme samo

TABELA VIII.

SUŠENJE

Redni broj	Naziv biljke i njezini ljekoviti dijelovi		Sjenovita mjesta						Sunčana mjesta					
			30° C	35° C	40° C	45° C	50° C	55° C	60° C	30° C	35° C	40° C	45° C	50° C
1.	Andelika	korijen	+	+	+									
		list	+	+	+									
2.	Borovnica	plod					+	+	+	+				
		podanak				+	+							
3.	Bun bijeli	nadzemni dio	+	+	+						+	+	+	
		spore												+
4.	Crvotočina													+
5.	Čemerika bijela	podanak		+	+	+								+
6.	Islandski lišaj	čitava stabljika		+	+	+					+	+	+	
		korijen												
7.	Jagorčika	cvijet	+	+										
		gomolj				+	+							+
8.	Jedić modri	list		+	+	+					+	+	+	
		podanak		+	+	+								
9.	Kukurijek božić.	nadzemni dio	+	+										
10.	Lazarkinja													
11.	Lincura	korijen		+	+									
		list	+	+	+									
12.	Malina	plod												
		list		+	+									
13.	Medvjetcika										+	+	+	
		gomolj				+	+							
14.	Mrazovac	sjemenka		+	+									
		korijen												
15.	Odoljen		+	+										
16.	Oslad	podanak				+	+							
17.	Paprat obična	podanak				+	+							
		korijen				+	+							
18.	Velebilje	list		+	+	+								
		podanak		+	+									
19.	Veprina	list	+	+	+									
		cvijet	+											
20.	Žestika	kora stabljike				+								+
		plod					+	+	+	+				

ježičasti i cjevasti cvjetovi, dok se same glavice odbace. Osušeni cvjetovi se čuvaju također u drvenim sanducima ili u kutijama iz ljepenke.

Upotreba. Ljekoviti dijelovi veprine uzimaju se u obliku oparka, tinkture i biljnog praška kao sredstva, koja podražuju živce, liječe reumatizam, uklanjuju iscrpljenost i razne upale, te krvarenja sluzokože želuca i crijeva.

Primjedba. Veprinu je lako prepoznati i razlikovati od sličnih biljaka s glavičastim cvatom, i to: po smještaju listova i po mirisu cvjetova.

20. ŽESTIKA

(*Rhamnus fallax Bois.*)

Opis. Žestika (žestikovina, žestikovac, smrdljika, smrdeška, smrdelik, smrdilj, smrdeličje, divlji orah, orešac, orehovac, pasja ljeska, žutika) je grmolika biljka, vi-

TABELA IX.

ČUVANJE

Redni broj	Naziv biljke i njezini ljekoviti dijelovi	Drveni sanduk	Jutena vreća	Kutija iz ljepenke	Papirnata vreća	Limenica kutija	Vreća iz nepropusnog materijala
1.	Andelika korijen						
2.	Borovnica {list	+		+		+	+
	{plod	+	+	+	+		
3.	Bun bijeli {podanak	+		+	+	+	+
	{nadzemni dio	+		+			
4.	Crvotočina spora						
5.	Čemerika bijela podanak						
6.	Islandski lišaj čitava stabljika	+	+	+	+	+	+
7.	Jagorčika {podzemni dio					+	+
	{cvijet						
8.	Jedić modri {gomolj	+				+	+
	{list	+					
9.	Kukurijek božić. podzemni dio						
10.	Lazarkinja nadzemni dio	+		+		+	+
11.	Lincura korijen	+	+	+	+	+	
12.	Malina {list	+	+	+	+		
	{plod						
13.	Medvjetka list	+	+	+	+		
14.	Mrazovac {gomolj	+		+	+		
	{sjemenka	+		+	+		
15.	Odoljen podzemni dio						
16.	Oslad podanak	+		+		+	
17.	Paprat obična podanak	+	+	+			
18.	Velebilje {korijen	+				+	+
	{list	+					
	{podzemni dio	+	+	+	+	+	+
19.	Veprina {list	+		+	+		
	{cvijet	+		+			
20.	Žestika {kora stabljike	+	+	+	+		
	{plod	+	+	+	+		

sine do 3 m. Njezina drvenasta i nepravilno razgranjena stabljika nosi na sebi vrlo sjajne listove, ovalnog oblika i skoro paralelne nervature. U pazušcima listova smješteni su u manjim skupinama jednospolni cvjetovi. Iz oplodenog cvijeta razvija se crna boba.

Cvate od svibnja do srpnja. Plod sazrijeva u srpnju ili u kolovozu.

Rasprostranjenje. Rasprostranjena je jedino u Evropi, i to u zapadnom dijelu Balkana. U Hrvatskoj dolazi vrlo obilno u pojasa bukve. Raste samo na suhim i sunčanim mjestima s vapnenastom podlogom. Naseljuje se u bukovim i smrekovim šumama, kao i na šumskim čistinama i uz rubove šuma. Njezina najpoznatija nalazišta jesu: Brod Moravice, Skrad, Delnice, Lokve, Lič, Gornje Jelenje, Crni Lug, Čabar u Gorskokotarskoj Zaravni; Kremenjak, Vela Učka i Mala Učka u Istarskom Gorju; Obruč, Ggleš, Suhi Vrh, Snježnik, Risnjak, Kamenjak, Burni Bitoraj, Viševica,

TABELA X.

LJEKOVITI PRIPRAVCI

Redni broj	Naziv biljke i njezini ljekoviti dijelovi		Biljni sok	Oparak	Uvarak	Sirup	Tinktura	Ekstrakt	Biljni pršak	Pilule	Čepići	Tablete
1.	Andelika	korijen			+		+			+		
2.	Borovnica	{list plod	+	+	+			+	+			
3.	Bun bijeli	{podanak nadzemni dio					+	+	+			
4.	Crvotočina	spore								+		
5.	Čemerika bijela	podanak					+					
6.	Islandski lišaj	čitava steljka		+								
7.	Jagorčika	{podzemni dio cvijet	+		+	+	+	+				
8.	Jedić modri	{gomolj list					+	+	+	+	+	
9.	Kukurijek božić.	podanak					+			+		
10.	Lazakinja	nadzemni dio	+	+			+					
11.	Lincura	korijen			+		+	+			+	
12.	Malina	{list plod		+			+					
13.	Medvjetcika	list		+								+
14.	Mrazovac	{gomolj sjemenka					+		+	+	+	
15.	Odoljen	podzemni dio	+				+		+			
16.	Oslad	podanak	+						+			
17.	Paprat obična	podanak	+					+	+	+		
18.	Velebilje	{korijen list			+		+	+	+	+	+	+
19.	Veprina	{podzemni dio list cvijet		+			+		+			
20.	Žestika	{kora stabljike plod			+		+		+	+		

Zagradski Vrh i Medvedak u Hrvatskom Krasu; Bjelolasica, Smolnik, Bijele Stijene, Debeli Vrh, Samarske Stijene, Jasenačka Kosa i Klek u Velikoj Kapeli; Saborsko, Jesenice i Plitvice u Maloj Kapeli; Gola Plješevica, Trovrh, Brusnić, Babin Vrh i Kreman u Ličkoj Plješevici; Senjsko Bilo, Mali Rajinac, Alančić, Sadikovac, Goli Vrh, Visočica, Vaganjski Vrh i Crnopac u Velebitu; Dinara, Svilaja i Biokovo u Dalmatinskom Gorju.

Djelatne tvari. Kao glavna djelatna tvar sadrži žestika antrahinonski glikozid emodin. Osim emodina sadrži: sluzi, treslovine i eterično ulje.

Ljekoviti dio. U ljekovite svrhe služi kora mlađih stabljika i plod. Kora dolazi u promet osušena i isječena u male pločice ili u veće komade. Plodovi dolaze u promet dobro osušeni i u čitavom stanju. Sabiranje kore vrši se u mjesecu travnju i svibnju, a branje plodova u kolovozu i rujnu. Kora se bere tako, da se pojedine

TABELA XI.

PRIMJENA

Rедни broj	Naziv biljke i njezini ljekoviti dijelovi	Bolest živaca	Bolest srca	Košarj	Reumatizam i gikt	Bolest bubrega	Bolest žučca	Prolej	Začpljenost	Crijenji paraziti	Bolest kože	Paraziti na koći	Korigens okusa	
1.	Andelika	korijen				+	+							
2.	Borovnica	{list plod					+		+					
3.	Bun bijeli	{podanak nadzemni dio	+						+					
4.	Crvotočina	spore					+							
5.	Čemerika bijela	podanak												
6.	Islandski lišaj	čitava steljka												
7.	Jagorčika	{podzemni dio cvijet		+	+									
8.	Jedić modri	{gomolj list	+			+								
9.	Kukurijek božić.	podanak												
10.	Lazarkinja	nadzemni dio					+							
11.	Lincura	korijen						+						
12.	Malina	{list plod						+	+	+				
13.	Medvjetcika	list					+							
14.	Mrazovac	{gomolj sjemenka			+									
15.	Odoljen	podzemni dio	+											
16.	Oslad	podanak												
17.	Paprat obična	podanak												
18.	Velebilje	{korijen list	+											
19.	Veprina	{podzemni dio list cvijet				+		+	+	+				
20.	Žestika	{kora stabljike plod							+	+				

grane nožem izrežu u komade duge 10—30 cm i s njih jednostavno oguli kora. Koru sa stabljike je lakše guliti u kišovito vrijeme, dok je plodove bolje sabirati po lije-pom vremenu. Nakon sabiranja stavljaju se komadi kore, kao i plodovi, odmah su-šiti. Sušenje se provodi kod temperature od približno 40° C. Osušena kora i osušeni plodovi čuvaju se u drvenim sanducima, u kutijama iz ljepenke ili u jut恒im odno-sno papirnatim vrečama.

Upotreba. Kora žestike upotrebljava se u obliku uvarka, tinkture i biljnog praška, kao purgativno sredstvo. Plod žestike, uziman u obliku ekstrakta, nalazi ta-koder primjenu kao purgativno sredstvo.

Primjedba. Kao najbliže srodnice žestike dolaze kod nas krkavinka i pasjakovina. Spomenute vrste razlikuju se od žestike po izgledu listova i plodova. One sa-drže iste djelatne tvari kao i žestika, pa se upotrebljavaju u medicini također kao purgativno sredstvo.

Dr. Ing. J. Kovačević, Zagreb

Bibliografija putopisa Hrvatske do XIX. stoljeća

(Materijal za bibliografiju)

Uvod

Naša domovina je vrlo važan dio Evrope u geografskom i političkom smislu. Preko naše zemlje vode važni trgovacki i saobraćajni putovi iz Zapadne Evrope prema Orientu, kao i sa Sjevera Evrope prema Mediteranu. Prvi historijski narod, koji je vjerojatno došao u doticaj sa našom zemljom, bili su Feničani. Ovi su imali jedno vrijeme monopol trgovine na Mediteranu, te su tako došli i na naše primorje. Iza njih se redaju plejade naroda i plemena, kao na pr. Etruščani, Grci, Rimljani, Gali (Kelti), Germanska plemena i t. d.

Putopisno-turističkih podataka o Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji uopće, nalazimo već u djelima pisaca Starog vijeka. Nešto više ovakvih podataka nalazimo u putopisima iz Srednjeg vijeka, a naročito iz epohe Križarskih ratova. No na prave putopise, koji se djelomično ili u cijelini odnose na našu zemlju, nailazimo kod pisaca krajem Srednjega vijeka i dalje.

U ovoj bibliografskoj građi donosimo bibliografiju najvažnije putopisne literature iz XV., XVI., XVII. i XVIII. stoljeća. To je građa, t. j. nepotpuni popis predmetne literature, koji će trebati još nadopuniti. No ipak uglavnom obuhvata literaturu za navedeno vremensko razdoblje. Osim čisto putopisne literature uzeli smo u obzir i literaturu na pr. geo-grafsku, kartografsku i slično, t. j. literaturu, u kojoj ima i putopisnih podataka. Literatura ove građe odnosi se uglavnom na Hrvatsku, s osvrtom i na ostale zemlje Jugoslavije. U našoj putopisnoj bibliografiji je niz podataka o našim krajevima, ljudima, t. j. nailazimo na podatke o eko-nomskim, političkim i kulturnim prilikama, opise sela, gradova, rijeka, jezera, planina, pećina, podatke o životu svijetu (biljke i životinje) i mrtvo-me (rude i minerali) i t. d. Korisno bi bilo donositi u našoj dnevnoj, stručnoj i ostaloj štampi kratke izvatke ili sadržaje starijih putopisa. Možda će nam bibliografska građa dati i poticaj za ovo.

BIBLIOGRAFIJA

Materijal smo rasporedili abecedno kronološki (po stoljećima i godinama).

I) XV. STOLJEĆE. 1. *Albert vojvoda Saski*: Perigrinatio seu Passagium ad terram sanctam. 1476., 2. *Faber*: Fabri Evagatorium in terrae sanctae... perigrinationem a. 1479 et 1483., 3. *Viaggio di Pietro Cusola a Gerusalemme del 1496.*

II) XVI. STOLJEĆE. 4. *Trevisan Domenico*: Voyage du magnifique et très illustré chevalier et procureur de Saint-Marc Domenico Trevisan. 1512., 5. *Petančić Feliks*: De itineribus in Turciam libellus. Vienna, MDXXII., 6. *We格raysz keyserlicher Maiestat Legation im 32 Jahr zu dem Türk en geschickt, wie und was gestalt sie hineim und wider — und heraus kommen ist warhaftiglich, von denen die mit und bey gewest in schrifft verfasset* (Poslanstvo Leonarda Nogarola i Josipa Lamberga 1531. god.), 7. *M. M. Bon de Saint-Genois et G. A. Yssel de Schepper*: Missions diplomatiques de Corneille Duplicius de Schepper dit Schepperus. Mémoires de l'académie royale des sciences des lettres et des beaux-arts de Belgique. T. XXX. Bruxelles, 1857. (Poslanstvo za Carigrad 1.533.), 8. *R. Ramberti*: Libri tre delle cose dei Turchi. Venetia, MDXXXIX., 9. *Palladii Fusci patavini*: De situ orae Illyrici, libri duo. Romae, 1450., 10. *Portolano de' navigati*. Venezia, 1544, 1576, 1584, 1713., 11. *Chesneau Jean*: Voyage de Paris en Constatinople, celuy de Perse, avec le camp du grand Turc, avec la description des choses plus notables et remarquables, de dits lieu, fait par noble Jean Chesnay et par lui mis redigé par escrit (putopis poslanstva francuskog kralja 1547 god.), 12. *Descrizione del viazio de Constatinopoli, 1550. de ser Catharin Zen, ambassador straordinario a sultan Soliman, e suo ritorno*, 13. *Ramberti Benedetto*: Libri tre delle cose dei Turchi. Itinerario di G. B. Giustiano 1553., 14. *Gilles Petar et Thevet Andria*: Cosmographie de Levant. Lyon 1554., 15. *Bartul Gjurgjević*: Opera nova, che comprende quattro libretti. Roma, 1555., 16. *Lazius Wolfgang*: Des Khonigreichs Hungern sampt seinem eingeliebten Länden grundtliche,vnd Warhaftige Chorographica beschreybung. Wien, 1556., 17. *Bartul Gjurgjević*: De Turcarum moribus Epitome. Lugduni, 1558., 18. *Lazio W.*: Typi chorographicci provinciarum Austriae, cum explicatione earudem pro commentario rerum Austriacarum concinnati. Vienna, 1561., 19. *Sansovino Francesco*: Dell'istoria universale dell'origine et imperio de Turchi parte terza. Venetia, 1561 (putovanje Bassano Luigi), 20. *Levanto Francesco Maria*: Carta marittima del golfo di Venezia in quale si continentte tutte le coste et isole di quello. 1564., 21. *Nicolas de Nicolay*: Les navigations et voyages faits en Turquie. Avec des figures d'hommes et des femmes. Les tout distingue en Quatre livres. Lyon, 1568., 22. *Camozio Gianfrancesco*: Isole famose, porti, fortezze, terre marittime della Republica di Venezia ed altri principi cristiani. Venezia, 1571/72., 23. *Rosaccia J.*: Viaggio da Venetia a Constatinopoli per mare e per terra da Giosseppo Rosaccio con brevita descritto. Venezia, 1574, 1598, 1606., 24. *Lazari V.*: Diario del viaggio da Venezia a Constatinopoli, fatto da M. Jacobo Soranzo ambasciatore straordinario della Serenissima republika di Venezia al sultan Murat III. in campagnia di M. Giovanni Carrer, bailo alla Porta Ottomana, descritto de anonimo, che fu al seguito des Soranzo 1575. Venezia, 1586., 25. *Lazari V.*: Diario del viaggio da Venezia a Constatinopoli di M. Pavlo Contarini, che andava Bailo per la republika veneta alla Porta Ottomana nel 1580. Venezia, 1586., 26. *Melchior pol. Seydlitz*: Gründliche Beschreibung der Wallfahrt nach dem heiligen Lande neben Vermeldung der jemmerlichen und langwirigen Gefengnuss derselben Gesellschaft. Görlitz, 1580., 27. *Omichius Franciscus*: Beschreibung Einer Legation vnd Reise von Wien aus Osterreich auff Constatinopel, Durch den David Vngnad. Zu Güstran, 1582., 28. *Clusius C.*: Rariorum aliquot stirpium per Pannionam, Austria et vicinas provincias obseruatorum historia. Antverpiae, 1583/84., 29. *Porsii Henrici*: Itineris bysantini. Francofurti, 1583 (Poslanstvo V. Eitzingera 1579), 30. *Crucius Martin*: Turcograeciae libri acto. Basel, 1584., 31. Viaggio delle provinzie di mare della Signoria di Venezia, die Angelo degli Odoli padovano. Venezia, 1584., 32. *Hagen Hern.*: Jacobus Bongarius. Ein Beitrag zur Geschichte der Gelehrten Studien des XVI. u. XVII. Jahrhundertes. Bern, 1814. (Poslanstvo Jakoba Bongarsa od Beča do Carigrada 1585.), 33. *Pigafetta Marco Antonio*: Itinerario di Marc' Antonio Pigafetta, gentilhuomo vincentino. London, 1585 (drugo Vrančićeve putovanje), 34. *Zuarlardo G.*: Il devotissimo viaggio di Gerusalemme. Roma, 1587., 35. *Does George van der*: Georgii Dousae de itinere suo constatinopolitano epistola. Leyden, 1588, Antwerpen, 1599.,

(Nastavak slijedi)

Stanko Kempni

Nikada ne ćemo zaboraviti ono popodne, kada smo zadnji puta pratili našega dragog Stanka. Takvi se ispraćaji nikada ne zaboravljaju, pogotovo ako su bili namijenjeni osobi, koja nam je bila draga, s kojom smo proveli mnogo ugodnih i veselih časova. Mi ga često nesvjesno očekujemo na našim sastancima, i teško nam je vjerovati, da više nikada ne će biti među nama. Na njega nas podsjeća toliko toga: planine, koje je toliko volio, fotografije, koje nam je izradivao, tolike njegove šale i svi oni časovi, koje smo s njim proveli — sve nas to podsjeća na njega, a njega više nema.

Rodio se 13. V. 1934. u Zagrebu. Ove je godine položio veliku maturu na V. gimnaziji. U višim razredima gimnazije okupio je oko sebe grupu školskih drugova, s kojima je pohađao planine. To ga je dovelo na misao o osnivanju omladinske planinarske organizacije g. 1950. Bio je jedan od prvih i glavnih organizatora naše sekcije, u kojoj je aktivno djelovao čitavo vrijeme, sve do svoje tragične smrti.

Omladinska sekcija PDZ.

Milan Šafran (Dado)

Iz naše sredine izgubili smo opet jednog izvrsnog člana, druga koji je veselo i nesebično dijelio sa svima dobro i zlo, sve dok nije tragično nastradao u planinama Boke Kotorske.

Milan Šafran bavio se planinarstvom od svoje mladosti, te se još kao član Omladinske sekcije HPD-a isticao svojim drugarstvom. Već u ranoj mladosti težio je da upozna sve prirodne ljepote naše domovine. Poslije rata postaje članom planinarsko-alpinističke sekcije DINAMA, a kasnije prelazi u PD »Željezničar«. 1952. godine upisuje se u Alpinistički odsjek PD »Zagreb«, i za kratko vrijeme polaže pravnički ispit.

Svoj ovogodišnji odmor upotrebio je da upozna planinski sklop Prokletija, priključivši se grupi članova PDS »Velebit«. Po završenoj turi vraćala se grupa iz Makedonije preko Kotora, odakle su vezu za dalje imali tek za 2 dana. Tako im je ostao još cijeli dan slobodan, i Milan se sam uputio na Postingrad, markantni vrh iznad Kotora. Prema moru mu je okrenuta velika okomita »Vilinska stijena«, koja

se dade zaobići sa lijeve i desne strane. Nasuprot stijene nalaze se ogranci Lovčena koji se blago spuštaju do sela Njegoša. Između Lovčena i Postingrada spušta se žlijeb, nazvan Škurda, koji u donjem dijelu stijene čini skokove, a kroz njega protiče mali potočić, tvoreći mala jezera na terasama. Milan se spuštao po tom žlijebu do donjeg dijela, gdje je vjerojatno htio preći sa lijeve strane na desnu. Tom se zgodom,

izgleda poskliznuo na mokroj stijeni, tako da je pao na 15 metara nižu policu, koja je posuta kamenjem, i pritom zadobio teže ozljede na glavi. Da li je odmah pao u nesvijest, pa se kasnije osvijestio, ne zna se. Kad su ga drugovi našli slijedećeg dana, bio je već mrtav, naslonjen na kamenu u sjedećem položaju.

Milan Šafračić ostao će nam u vječnoj uspomeni, a njegov drugarski rad uvijek će nas podsjećati na lik idealnog planinara-alpiniste.

D. Belačić

V I J E S T I

SVEČANOST NA GORJANCIMA

U nedjelju 16. kolovoza bila je na Sv. Geri svečano proslavljenja 30-godišnjica promjene imena vrha Sv. Gera u Trdnov vrh. Proslavu je organiziralo Slovensko planinarsko društvo u Novom Mestu.

Ovo društvo ima svoju kuću na sjeverozapadnim padinama Gorjanaca, gdje su se već dan prije proslave skupljali planinari iz Novog Mesta, a sutradan stigli su i oni iz drugih krajeva. Iz Hrvatske je došlo petnaest Žumberčana.

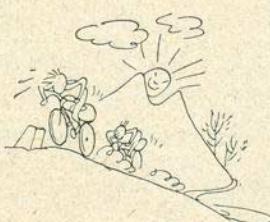
Svečanost je počela razvijanjem slovenske i srpske zastave, koje su podignute na vrhove dvaju stabala. Predsjednik društva pozdravio je prisutne i dao riječ jednom članu društva, koji se lijepim riječima osvrnuo na rad Janeza Trdine i Planinarskog društva u Novom Mestu.

Nakon toga govorio je izaslanik Planinarskog saveza Hrvatske i naglasio potrebu sloge i ljubavi među našim naro-

dima, a posebno ulogu koju mi planinari treba da kod toga odigramo. Na kraju je pozdravio sve prisutne i zaželio im uspjeh u njihovu planinarskom radu.

Delegat Planinske zveze Slovenije osvrnuo se u svom govoru na dva zaslужna umrla planinara, na druga Mlakara i Pogačnika. Na kraju je održala pozdravni govor predstavnica mjesnih vlasti i Saveza komunista.

Proslava je završena spuštanjem slovenske i srpske zastave.

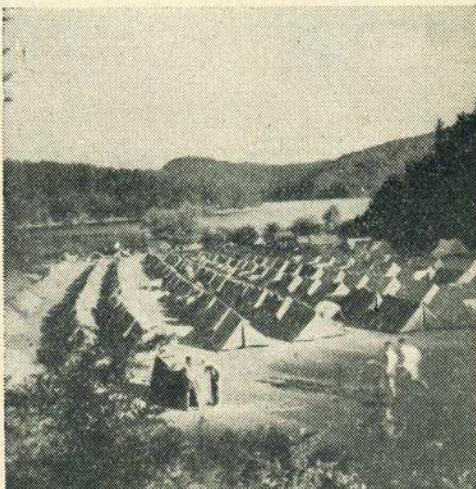
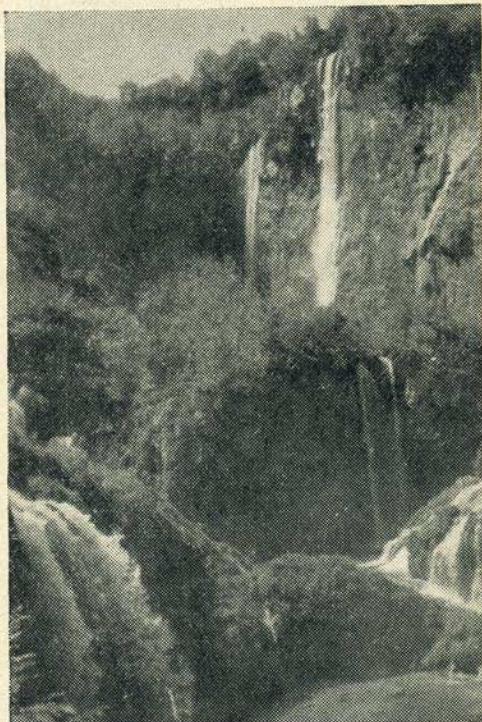
Veliki slet planinara Hrvatske na Plitvičkim jezerima

Užurbano su se završavale pripreme za prijem planinara u veliki logor na sjeverozapadnoj obali Kozjaka, desetak dana prije sleta. Planinari studentskog društva »Velebit« podizali su šatore u pravilnim dugim redovima, tako da je logor djelovao kao pravi grad planinara sa ulicama, rajonima i brojevima. Zadnjih dana pomagali su im drugovi iz Karlovca i grupa planinara iz Bosne i Hercegovine, koji su stigli nešto ranije. Bilo je tu mnogo posla. Trebalo je svaki šator pomno i uredno postaviti, dovući do logora velike snopove slame i raspodijeliti je po šatorima. Zatim je trebalo podignuti velike šatore za tehničku službu, za čajnu kuhinju i pobrinuti se za razne oznake, koje su upućivale na sve ono što je moglo planinarima trebati za vrijeme boravka u logoru.

Rukovodioци sleta, članovi izvršnog odbora Planinarskog saveza Hrvatske i nekoliko istaknutih planinara iz zagrebačkih društava, imali su pune ruke posla oko uspostavljanja posebne telefonske veze sa Titovom Korenicom, Vrhovinama i Zagrebom. Logor je imao svoj posebni telefonski broj i bio je do dana sleta u stalnoj vezi sa Savezom u Zagrebu.

Velike brige zadavao je transport iz Zagreba do Vrhovina i prijevoz kamionima od Vrhovina do logora. Autotransportno poduzeće iz Titove Korenice angažiralo je sve kamione ovog kraja, i, zahvaljujući rukovodiocu transporta, prijevoz planinara tekao je na opće zadovoljstvo. Prehrana učesnika bila je organizirana preko Ugostiteljskog poduzeća iz Titove Korenice, koje je u neposrednoj blizini logora podiglo baraku sa veloma bogatim buffetom uz umjerene cijene. Planinari su također mogli u logoru dobiti blok za ručak u velikoj restauraciji na Kozjaku uz povoljnu cijenu. Pored ovoga, bilo je još mnogo sitnih i većih poslova, koje se nije smjelo zaboraviti, i trebalo ih je posvršavati na vrijeme do dolaska izletnika.

Osim posebnog vlaka i kamiona, koje je organiziralo rukovodstvo sleta, velik broj planinara i izletnika dovezao se kamionima raznih poduzeća ravno iz Zagreba i drugih mjesta. Kancelarija Saveza u Gajevoj ulici neprekidno je davača informacije i primala prijave za mjesto u šatorima.

Uoči sleta, u petak poslije podne, bilo je i malo zabrinutosti: ljudi se stalno prijavljuju, preko predviđenog broja, a iz logora javljaju, da je tamo stiglo već 600 planinara. Nitko ne smije ostati bez mjesta u šatoru, a da li su podigli dosta šatora?

Rukovodstvo logora prima poruku iz Zagreba: »Postavljajte još šatora, jer nove prijave stalno stižu.«

U subotu popodne, 25. srpnja, dizali su se dugi obaci prašine na cesti od Karlovca, preko Slunjan do Plitvica. Jure kolone kamiona i ori se vesela pjesma, sve do kasne noći. Na ulazu u planinarski logor kod šatora br. 1, dežurni nemorno dodjeljuju šatore vodama grupa, prema nacrtu sa označenim brojevima šatora. Ovdje izgleda kao u recepciji kakvog velikog hotela.

Oko ponoći se veliki priliv planinara malo smirio, ali je manjim nenajavljenim grupama bilo teško dodjeljivati mjesto, jer je veliki broj ljudi već spavao, pa je teško bilo kontrolirati djelomično prazne šatore. Mnogo su ovdje pomogli »Velebitovi« stražari, planinari-omladinci, koji su čitavu noć bdjeli uz vatru, zaognuti šatorskim krilima, i na poziv dežurnoga pratili novo prisjeće goste, provjeravali slobodna mesta i smještavali ljude na spavanje. Njihova stražarska svjetiljka opominja a je već izdaleka ona rijetke nedisciplinirane učesnike, koji su smetali druge u spavanju.

Gore, visoko iza logorskog »centra« bilo je življe. Velike logorske vatre palili su Bosanci i Makedonci, a oko njih vrtilo se kolo i veseli ples uz pjesmu i svirku do pola noći. Mnogima se nije dalo spavati ni kasnije, nego su radje šetali stazama uz obale jezera, čija se kao staklo mirna površina ljeskala na punoj mjesecini, tako da su neki dobili i želju za noćnim kupanjem.

Sveže, vedro jutro probudilo je narod ovog planinarskog grada i uskoro je opet nastala vreva — spremanje gunjeva, čišćenje slame, umivanje, brijanje, traženje toplog čaja i t. d. Sunce, svježina jezera i sve one ljepote gorskog jutra oduševljavale su učesnike sleta, koji su već pravili planove i tražili vodiče za izlete po jezerima, slapovima, špiljama i okolnim p'animama.

U osam sati megafon je počeo najavljivati svečani miting u čast Dana ustanka. Muzika i pjesma sabrala je uskoro planinare oko govornice pred logorom. Oko devet sati otvorena je svečanost sviranjem narodne himne i pozdravnim govorom predsjednika Planinarskog saveza

Hrvatske druga Franje Masneca. Drug Masnec osvrnuo se na slavne dane naše nedavne povijesti i velike dogadaje koji su se zbili u ovome kraju. Osvrnuo se također na staru tradiciju planinarstva u Hrvatskoj i njegovu današnju vrijednost. Zatim je planinare pozdravio i čestitao im blagdan Dana ustanka tajnik Planinarskog saveza Jugoslavije drug Dimitrije Dedakin. Za njim su govorili u ime Socijalističkog saveza radnog naroda Titove Korenice drug Vlaisavljević, te predstavnici Planinarskih saveza Slovenije, Bosne i Hercegovine, Srbije i Makedonije, kao i predstavnik Društva Ličana u Zagrebu.

Na kraju svečanosti predao je predstavnik Planinarskog saveza Makedonije drug Cvetko Ivanovski predsjedniku Planinarskog saveza Hrvatske srebrni pokal od filigrana sa posvetom.

Dalje je dan prošao u izletima, kupanju, sunčanju, igri i pjesmi. Predvečer su se dogovarale grupe sa vodičima za uspon na Ličku Plješevicu, za odlazak na proslavu Dana ustanka u Titovoј Korenici, i za druge kraće izlete. Sutradan, 27. srpnja, položio je predsjednik našeg Saveza veliki lovor vijenac planinara Hrvatske pod novootkriveni spomenik palim borcima.

Rukovodici transporta imali su opet pune ruke posla. Trebalo je organizirati prijevoz do podnožja Ličke Plješevice, zatim povratak na jezera, a onda, što je bilo najteže, večernji povratak glavnine planinara u Vrhovine na posebni vlak.

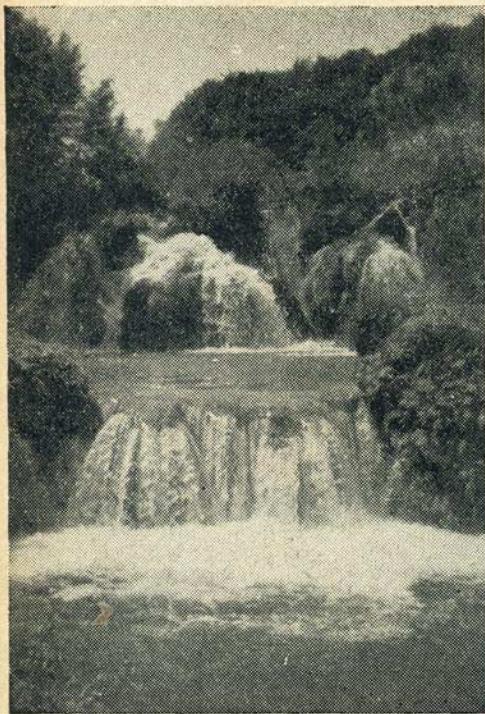
Lako je bilo onima, koji su stigli sa kamionima svojih poduzeća. Ti su se nakon izvikivanja naslova svog poduzeća ili ustanove brzo sabrali i u ugovorenem vrijeme krenuli. Međutim, zahvaljujući velikom zalaganju organizatora sleta, dobro je tekao prijevoz planinara do Vrhovina i onda vlakom do Zagreba.

Planinari i izletnici teško su se rastajali od prekrasnih Plitvičkih jezera i njihove jedinstvene ljepote, pričajući dugo o ugodno provedenim danima ovog kratkog logorovanja.

Slet planinara Hrvatske sa skoro 2000 učesnika predstavlja je najljepši način kojim su naši planinari proslavili obljetnicu Dana ustanka i bio je tako velika manifestacija masovnosti naše planinarske organizacije.

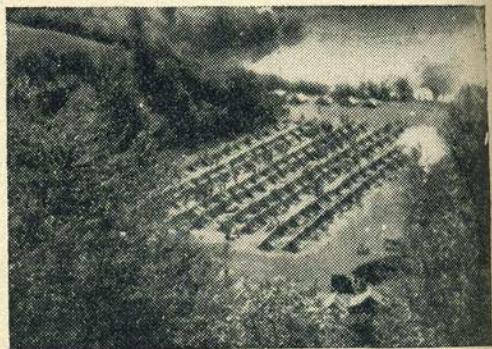
R.

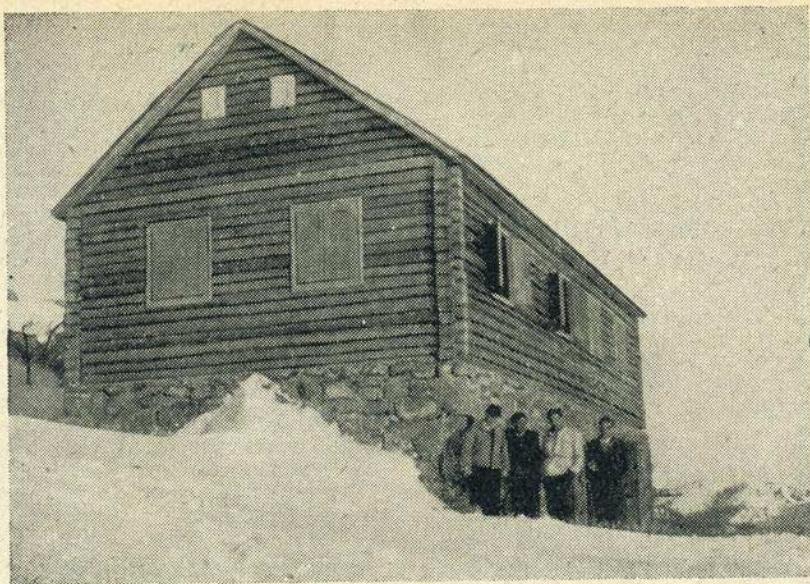

Prizori sa sleta na Plitvičkim jezerima

↓ Četiri

Planinarski dom »Milana Žeželja na Zavižanu

Foto: Plaček

OTVORENJE KUĆE NA ZAVIŽANU (VELEBIT)

Na dan ustanka 27. VII. o. g. bilo je svećano otvoreno planinarskog doma na Zavižanu. Na tu svečanost stiglo je nekoliko stotina ljudi iz Senja, Krasna, Staroga grada, Sv. Jurja i ostalih okošnih mesta. Planinarsko društvo u Senju zaključilo je da kuću prozove po narodnom heroju generalmajoru Milenu Žeželju »Žeželjev dom«.

Milan Žeželj bio je prvi, koji je u ovom kraju podigao narod na ustanak. U njegovoj odsutnosti zastupao ga je drug Balen, a Planinarski savez Hrvatske drug Dragutin Mlač.

Svečanost je otvorio u 11 sati predsjednik Planinarskog društva Senj drug Rivoški i u svom se govoru osvrnuo na prošlost ove kuće, na narodno-oslobodilačku borbu ovog kraja i na zasluge druga Žeželja, po kojem je kuća prozvana. Zatim je u ime Planinarskog saveza Hrvatske govorio drug Mlač, a onda drug Balen, te predstavnici Narodnih vlasti i i Saveza komunista.

Poslije službenog otvorenja kuće razvilo se narodno veselje sa pjesmom, svirkom i plesom do noći, kada su se i zadnji uputili svojim kućama.

»Žeželjev dom« leži na 1600 metara nadmorske visine pod samim vrhom Vu-

čjaka, u području Zavižana. Sa doma se pruža prostran vidik na more, otoke, Rožanske Kukove i Donje Kukove, kao i na okolne vrhove.

U kući je uvedeno električno svjetlo i vodovod iz cisterne, koja je uklesana u samoj stijeni iznad kuće. Od 15. rujna bit će u domu meteorološka stanica, koju je postavila Uprava hidrometeorološke službe u Zagrebu. U njoj će biti stalno opskrbnik i meteorolog, pa će se tako kuća moći koristiti ljeti i zimi.

Kako na Velebitu leže velike količine snijega do kasnog proljeća, tako da ovaj kraj predstavlja pravi »skijaški raj«, to će sada naši planinari i skijaši imati priliku, da provode svoj zimski odmor na terenima, koji ni malo ne zaostaju za našim najpoznatijim skijaškim terenima.

Prilaz do kuće veoma je prikladan, jer se svatko može lako dovesti od Zagreba vlakom do Josipdola, zatim autobusom preko Senja do Sv. Jurja, a onda kamionima šumskih poduzeća do Oltara. Oltari se nalaze na visini od oko 900 m i od njih vodi lagani markirani put do planinarskog doma na Zavižanu. Ovaj put traje od 2 do 2,30 sati.

»Žeželjev dom« služi također kao idealno ishodište za pohode po čitavom Velebitu, a osobito na Veliki Zavižan, te Rožanske i Hajdučke Kukove. Od kuće prema jugoistoku vodi veoma ugodna, 40

km duga Premužičeva staza, koja prolazi najatraktivnijim predjelima Velebita.

Sve detaljnije upute mogu se dobiti preko Planinarskog društva u Senju. Ukoliko netko želi sam kuhati, može i to, osobito ako gore boravi sa obitelju na ljetovanju.

PLANINARSKO DRUŠTVO »GRAFIČAR« U ZAGREBU

organiziralo je ove godine odlazak svojih alpinista u Zapadne Alpe u gorje Mont Blanca. Ovu akciju društva pomogla su novčano i mnoga grafička poduzeća, kojima je u interesu, da se planinarstvo i alpinizam razvija i širi među grafičkim radnicima.

Alpinisti »Grafičara«, kojima su se priključila još trojica alpinista iz ostalih zagrebačkih društava, krenuli su u Francusku početkom mjeseca kolovoza i тамо су se zadržali tri tjedna. (9. VIII.—2. IX. 1953.). Grupu su sačinjavali članovi »Grafičara« Slavko Brezovečki, Joža Mesarić i Đuro Papac, zatim Antun Rak (iz P. D. »Risnjak«) i Dragutin Šafar (iz P. D. »Željezničar«), a priključio se još Dragutin Kivač (iz P. D. »Zagreb«).

Svrha ovoga puta bila je, da alpinisti upoznaju planine iznad 4000 metara visine i da тамо steknu nadopunu svome znanju i daljnja iskustva na polju planinarske i alpinističke djelatnosti.

Svi su se alpinisti, učesnici ove ekskurzije, uspeli na Mont Blanc (4810 m), Dôme du Goûter (4304 m), teški penjački uspon na Dent du Géant (4014 m), Aiguille du Goûter (3840 m), Aiguille du Midi (3843 m) i još nekoliko vrhova ispod 4000 metara visine. Osim spomenutih uspona izvršeni su zanimljivi i teži prelazi najvećih ledenjaka u Savojskim Alpama, kao n. pr. Mer de Glace, Glacier du Tacul i Glacier du Géant (sa najdubljim i najkomplikiranijim ledenim pukotinama u evropskom gorju!) i t. d.

PLANINARSKO DRUŠTVO »JAPETIĆ« U SAMOBORU

proslavilo je na veoma svečan način svoju 30-godišnjicu osnutka. U završnom dijelu jubilarne godine otvorena je bila 31. kolovoza Planinarska izložba u Gradskom muzeju. Osmog kolovoza održano je u Šoićevoj kući pod Lipovcem planinarsko predavanje uz filmove planinarima i seljacima okolnih sela, a devetog istog mjeseca priređena je bila u kući planinarska zabava.

Ova velika proslava završena je svečanom jubilarnom skupštinom pod predsjedanjem počasnog predsjednika Stjepana Šoića. Drug D. Radmilović održao je na skupštini kratki prikaz historijata društva. Na kraju su predane iskaznice i značke članovima Gorske službe spašavanja društva »Japetić« i podijeljene spomenice članovima društva.

ELEKTRIFIKACIJA »ŠOIĆEVE KUĆE«

Pod ovim naslovom donjele su »Samoborske novine« od 1. X. o. g. vijest, da je Planinarsko društvo »Japetić« u Samoboru povelo živu akciju za elektrifikaciju »Šoićeve kuće« pod Lipovcem. Osnovan je za to posebni odbor, koji se obvezao, da će još ove jeseni sagraditi malu hidrocentralu i rasvijetliti kuću. Na čelu ovog odbora je drug Rudolf Falzari, a članovi su agilni planinari Bošnjak, Dvoržak, Kompare, Obranović, Sabljak, Kordić, Pinculić i drugi, koji će besplatno izvršiti sve potrebne radove na konjanju kanala, gradnji male kućice i instalaciji vodova.

Tvornica stakla »Kristal« poklonila je društvu mali pogonski stroj, a znatnu pomoć u materijalu obećali su brojni članovi društva i poduzeće »Samoborka«.

RAD NAŠIH DRUŠTAVA NA MARKIRANJU MEDVEDNICE

Prema rasporedu rada, kojeg je saставio PSH, naša su društva izvršila tokom ove godine markiranje nekih novih putova na Medvednici i ponovno markiranje starih putova, gdje su markacije već dotrajale. Markirani su slijedeći putovi:

1.Put: Gračani — Adolfovac — 9 km Sumarev grob — Puntijarka; Gračani — Jelačićev trg — Brestovac; Pilana Bliznec — Njivice — Dom na Puntijarki; Tunel (tramv. stanica) — Vuglenica; Adolfovac — Brestovac — Tomislavov dom; Kraljin — Zdenac — Tomislavov dom; Punti-

jarka — Rauhova lugarnica (preko skijaškog spusta); Dom na Puntijarki — Dom PDZ — Piramida; Tomislavov dom — Piramida (serpentinom); Sedlo nad »Činovničkom livadom« — Tomislavov dom (ispod Piramide); 9 km — Gradska lugarnica — Dom PDZ; Čučerje — Mačji kamen — Rog; Sve ove puteve markiralo je PD »Zagreb».

2. Put Rauhova lugarnica — Stubičke Toplice i odvojak ovog puta od livada do ispod kapelice markiralo je PD »Velebit».

3. Put: Šestine — cestom za Kraljičin Zdenac do Mačkove pećine — kraticom za Glog iza Medvedgrada — grebenom do serpentine ispod sv. Jakoba i dalje do kuće PD »Grafičar«; Šestine — Kraljičin Zdenac (cestom) — i dalje serpentinom do kuće PD »Grafičar«; Tomislavov dom — livada ispod Malog Sljemena — sv. Jakob i do kuće PD »Grafičar«. Ove puteve markiralo je PD »Grafičar«.

4. Put: Dom na Glavici — Ponikve — preko sedla do kuće PD »Grafičar« i varijanta tog puta preko Pongračeve lugarnice kuća PD »Grafičar« — sklonište na Oštřici; sklonište na Oštřici — špilja Medvednica (sa dvostrukim markacijama: planinarskim i špiljarskim) i dalje do puta za Stub. Toplice; »Činovnička livada« — sklonište na Oštřici. Ove puteve markiralo je PD »Risnjak«.

5. Put: Rauhova lugarnica — Goršica (Kaptolska lugarnica) — Rog. — Ovaj put markiralo je PD »Grič«.

6. Put: Vrapče (autob. stanica) — Glavica; Stenjevec (žel. stanica) — Glavica; Glavica — Kameni Sveti i dva odvojka toga puta na Ponikve; Ove puteve markiralo je PD »Zanatlija«.

7. Put: Sesvete (žel. stanica) — Vugrovec (planinar. kuća) — Lipa. — Ovaj put markiralo je PD »Lipa« iz Sesveta.

Tako je zajedničkim radom zagrebačkih društava ove godine ponovno markirana gotovo čitava Medvednica. Na poziv PSH, da izvrše markiranje određenog puta nisu se odazvali jedino PD »Susedgrad« u Podsusedu i PD »Runolist« u Stenjevcu.

U radu na markiranju putova pokazali su se neki nedostaci, tako da su načinjene izvjesne štete u pogledu načina markiranja. Neka su društva uvela samovoljnu oznaku i tako stvorila svoju vlastitu »markaciju«, na pr. promijenili su poredak boja na markaciji, zatim veličinu markacije itd. Takvim radom pojedinaca nastala je šteta, jer je narušen estetski izgled ovog našeg tehničkog pomagala kod planinarenja, a osim toga stvara se koc' nekih izletnika i zabuna,

zbog nejednolikosti markacija. Sva su društva bila izričito upozorenata na upute za markiranje putova, koje su odštampane u broju 4. i 5. »Naših planina« iz godine 1950. i bile su im ponudene ove upute. A u tim je uputama točno opisan način markiranja, veličina i oblik markacije i po njima je trebalo raditi. Posebno su društva još upozorenata i na postavljanje putokaznih (orientacionih) ploča, na kojima treba označavati uz pravac puta i udaljenost u satima, što su neka društva propustila da učine. Zatim nisu dovoljno označeni izvori vode. Sve ove nedostatke treba da naša društva naknadno ukloñe i poprave.

Najkvalitetniji rad u markiranju putova obavila je markaciona sekcija PD »Zagreb«, a zatim PD »Zanatlija«, »Velebit« i »Risnjak«.

Sada ostaje na svim društвима, koja su izvrшила markiranje, da vrše i nadzor nad stanjem markacije i putokaznih ploča i natpisa, koje su postavili, kako bi njihova markacija bila uvijek u dobrom stanju.

D. K.

REZULTATI EKSPEDICIJE AKADEM-SKOG ALPINISTIČKOG KLUBA IZ ZÜRICHA NA DHAULAGIRI

Ekspedicija, koju je organizirao AACZ ove godine na Dhaulagiri zaključila je svoj pohod značajnim rezultatima, izvršivi obilan istraživački rad usprkos znatnim neprilika sa transportom i teškom terenu.

Ova je grupa, kao prva, istražila do sada sasvim nepoznate klance doline Mayangdi Khole. Izvršila je precizna topografska snimanja sa velikog korita Mayangdi ledenjaka, koji leži na sjeveru Dhaulagirija. U lancu Dhaulagiri-Himal, koji se proteže sjeverno od glavnog masiva Dhaulagiri, izvršen je uspon na jedan bezimeni vrh iznad šest hiljada metara.

U drugom dijelu istraživanja krenula je ekspedicija prema t. zv. Južnom sedlu Dhaulagirija.

Ovim pohodom zaključeno je istraživanje ovog golemog osamstisućnjaka, koje je započela francuska ekspedicija godine 1950 pod vodstvom Mauricea Herzoga. Radom ovih ekspedicija izvedena su i završena temeljita istraživanja ovog područja.

Što se pak tiče uspona na sam vrh, može se reći, da je učinjeno sve što je bilo u mogućnosti tako vrsnih alpinista, kao što su bili članovi ove ekspedicije.

Oni su dosegli visinu od 7700 metara, ali daljnje napredovanje bilo je zaustavljenio nepremostivim teškoćama. Jedna od glavnih zapreka bila je ta, što se iznad visine od 6500 m nije nikako mogao postaviti niti jedan visinski logor, zbog veoma strme, 1300 metara visoke stijene, koja se uzdizala iznad zadnjeg logora. Ova je stijena bila pokrita nesigurnim pršićem, tako da se nije moglo napraviti ni koraka ni zahvata rukom. Osim toga ova je stijena bila izložena stalnom padanju lavina, a jedino se preko nje moglo domoci zapadnog grebena prema vrhu.

André Roch i njegovi drugovi zaključili su, da bi možda uspon mogao uspjeti u postmonsumskom razdoblju, kada bi snijeg vjerojatno bolje držao, ali jedno je sigurno, da se tako skoro neće poduzimati nikakav uspon na ovaj izvanredno teški vrh.

(*Les Alpes*)

R.

BILANCA NESREĆA U EVROPSKIM PLANINAMA U 1953. GODINI

Njemački ilustrirani tjednik »Quick« od 30. VIII. o. g. donio je reportazu pod gornjim naslovom, u kojoj je podvučeno, da je u ovoj godini do sada poginulo u planinama Evrope 149 ljudi. Od težih nesreća opisuje slučaj trojice alpinista, koje je uhvatila početkom ovog ljeta snježna oluja kod uspona na Mont Blanc

s Courmayera. Vijavica je trajala gotovo tri dana, i u bivaku, kojeg su podigli nedaleko pod samim vrhom, umro je jedan od njih uslijed velike iscrpljenosti.

Reportaža je popraćena fotografijama i tekstom iz kojeg se može vidjeti, da je većini nesreća kriva neopreznost i lakovislenost.

Na jednoj se slici vidi jedna mala djevojčica u kratkoj, laganoj sukњici, kako se stisla uz stariju drugaricu, dok sa stijene iznad njih teče mlaz vode, što ga je prouzrokovala nagla oluja.

Jedna druga fotografija prikazuje djevojčice također veoma lagano odjevene, kako si dodaju ruku na jednom strmom snježniku, dok na nogama imaju obične cipele za šetnju. Pisac reportaže pita se, kako će ove dvije završiti, kad ih kod slabe opreme i lakovislenosti ovdje zateče noć.

Reportaža završava naglašavanjem osnovnih faktora na koje moraju misliti ljudi kad idu u planine, a to su vrijeme, oprema, ujednačenost partnera i obzir prema slabijemu.

R.

ACONCAGUA

Uspješan uspon preko južnog grebena na vrh Aconcague izveli su Švicarci Dr. Fred Marmillod i njegova supruga sa Franciscom Ibanezom i Fernandom Grajalesom.

R.

